

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav hospodářských a sociálních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Proměny agrární krajiny mikroregionu

Sedlčanska v letech 1850-1943

The Changes of agricultural Landscape of Microregion

Sedlčany

in the years 1850-1943

Vypracovala: Šárka Mašková Janotová

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Ivan Jakubec CSc.

Praha 2012

Poděkování

Chtěla bych vyslovit velké poděkování vedoucímu této diplomové práce prof. PhDr. Ivanu Jakubcovi CSc. za jeho aktivní vedení a podnětné připomínky. Také bych ráda poděkovala panu Michalu Benešovi za zapůjčení rodinných dokumentů.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26.7. 2012

Šárka Mašková Janotová

Abstrakt

Práce je zaměřena na vývoj hospodářské situace oblasti Sedlčanska od první poloviny 19. století až po 2. polovinu století 20. Tímto obdobím je vyměřen prostor pro sledování proměn z počátku ryze agrární (zemědělské) krajiny v krajinu, jež by na konci 2. republiky mohla být označena krajinou agrárně průmyslovou.

Území Sedlčanska bývá tradičně pojímáno jako území průmyslově „retardované“. Předkládaná práce se proto snaží zjistit na kolik jde o představu pravdivou, zdali zde v daném období neexistovala ohniska dynamického hospodářského rozvoje a existovala-li, nakolik byla srovnatelná s hospodářským rozvojem zbylých Čech. Přičemž se snaží poukázat na důvody, které ke vzniku dané situace vedly. Zasazuje tedy regionální stav do širších souvislostí industrializace Českých zemí ve vymezeném časovém období. Fenomén industrializace samozřejmě přímo souvisí s faktory jakými jsou demografický vývoj, doprava, obchod, peněžnictví, zemědělství a správní činnost. Tyto aspekty proměny hospodářské situace Sedlčanska jsou proto v práci zohledněny a zmapovány. Sledována je také spolková činnost v dané oblasti. Přičemž jde o spolky, které si kladou za cíl právě hospodářský rozvoj této krajiny a které zdůrazňují především vzestup rolnického stavu.

Klíčová slova

Sedlčansko, hospodářské dějiny, industrializace, zemědělství

Abstract

The thesis is focused on the economic situation development in the Sedlčany region from the first half of the 19th century till second half of the 20th century. The period observes changes from the agrarian landscape. At the end of period of the Second Czechoslovak Republic the landscape could be described as agrarian-industrial landscape.

Traditionally, the Sedlčany region is considered industrially influenced. The presented thesis deals with confirmation or disproof of this idea. The research tries to find the potential focuses of dynamic economic development. If the focuses existed in the past, the research deals with comparison economic development of the Sedlčany region with other parts of Bohemia and finds the circumstances of the development. The economic situation of this area is located into wider context of the industrialization in the Czech countries during given period. Of course, the phenomenon of industrialization process relates to many factors, such as demographic development, transportation, trade, banking, agriculture and administrative activities. The federation actions are followed up in the region. The main aim of the associations is economic development of this region. They emphasize mainly upward movement of the peasant status.

Keywords

Microregion of Sedlčany, economic history, industrialization, agriculture

Obsah:

1. Úvod.....	9
2. Prameny, literatura.....	10
3. Vývoj státní a komunální správy.....	14
3.1. Proměna správy na Sedlčansku.....	15
3.1.1.Četnictvo.....	19
3.1.2. Poštovníctví.....	19
3.1.3. Zdravotnictví.....	22
3.1.4. Školství.....	23
4. Demografický vývoj	26
4.1. Sedlčanský region.....	27
4.1.1 Národnostní a náboženské složení na Sedlčansku.....	31
5. Vývoj zemědělství.....	35
5.1. Velkostatky.....	37
5.2. Rolnické usedlosti.....	38
5.3. Rostlinná výroba.....	41
5.4. Chov.....	46
5.4.1. Včelařství.....	50
5.4.2. Mlékařství.....	51
5.5 Meliorace a zemědělské nástroje.....	53
5.6. Lesnictví.....	54
5.6.1. České lesy.....	55
5.6.2. Lesnictví na Sedlčansku.....	56
5.6.3. Pily	60
6. Vývoj průmyslu.....	62
6.1. Pivovarnictví.....	62
6.2. Lihovarnictví.....	70
6.3. Škrobárny, syrobárny.....	74
6.4. Mlynářství.....	77
6.4.1.Mlýny na vodních tocích Sedlčanska.....	78
6.5. Elektrifikace.....	89
6.6. Průmyslové podniky.....	91
6.7. Těžba.....	94
6.7.1. Antimon, zlato.....	94

6.7.2. Sedlčanská žula.....	97
6.7.3. Vápenec.....	100
6.7.4. Cihelny.....	101
7. Vývoj dopravy.....	103
7.1. Silniční doprava.....	104
7.2. Autobusová doprava.....	107
7.3. Železniční doprava.....	108
7.4. Říční doprava.....	111
7.5. Mosty.....	112
8. Vývoj peněžnictví.....	115
8.1. Občanská záložna v Sedlčanech.....	116
8.2. Okresní hospodářská záložna v Sedlčanech.....	116
8.3. Živnostenská záložna.....	118
8.4. Městská spořitelna v Sedlčanech.....	118
8.5. Spotřební a záloženské spolky.....	120
8.6. Pojišťovny.....	121
9. Vývoj spolkové činnosti, regionální časopisy.....	124
9.1. Hospodářský spolek okresu politického sedlčanského.....	124
9.2. Rolnické listy.....	132
9.3. Zimní hospodářská škola.....	133
9.4. Zájmové, vlastivědné a svépomocné spolky.....	134
9.5. Regionální časopisy.....	137
10. Závěr.....	140
11. Bibliografie.....	145
12. Přílohy.....	149

Seznam použitých zkratek:

i. č.	inventární číslo
MK	Městská knihovna
MM	Městské muzeum
PM	Poštovní muzeum
přír.č.	přírůstkové číslo
sign.	signatura
SOkA	Státní okresní archiv

1. Úvod

Sedlčanský region se svým centrem, městem Sedlčany, se nachází zhruba 50 km jižně od Prahy. Jako správní, obchodní a kulturní centrum působí město Sedlčany ve středním Povltaví, vyjma období, kdy za něj tuto roli plnilo panství Vysoký Chlumeck, již od středověku. Po roce 1848 a zejména roku 1850 se postupně stává také sídlem okresních úřadů politického okresu Sedlčany, kdy pod jeho patronát patřily také mikroregiony Sedlecko a Voticko. Dnes se pod pojmem Sedlčansko myslí jeho okolní obce, jež spadají pod současnou správní oblast úřadů v Sedlčanech a také do Sdružení obcí Sedlčanska¹. Tato oblast je v podstatě totožná s bývalým soudním okresem Sedlčany a samosprávným okresem Sedlčany, jak byly jeho hranice definovány roku 1921. Vymezení lokální oblasti zájmu této práce, tak odpovídá těmto hranicím bez Sedlecka a Voticka.

Časové vymezení práce zohledňuje celou řadu faktorů, a to ekonomických, hospodářských i správních. Počátek, rok 1850, je zvolen právě v souvislosti se správními změnami, ke kterým dochází, stejně jako se společenskými proměnami, které nastartoval rok 1848. V tomto období bychom mohli začít hledat počátky nového způsobu podnikání, stejně jako ohlášení se průmyslové revoluce na venkově.

Konec sledovaného období, tedy rok 1943, je vybrán přímo s ohledem na sedlčanský region. V tomto roce totiž dochází k vysídlení obcí na Sedlčansku, a tedy k faktickému konci jedné hospodářské etapy. Je sice pravda, že mnohé podniky zde fungovaly i nadále, ale většinou pod dohledem protektorátních úřadů a v našem případě také pod přímým velením usídlených vojsk SS. Některé podniky, tak zcela mění svou výrobu, která podléhá požadavkům usazených vojsk, jiné jsou dokonce uzavřeny. Pro rolníky, kteří žili na daných území, navíc na nějaký čas končí dosavadní způsob obživy, neboť jejich pozemky a většinou i veškerý hospodářský movitý majetek končí v držení SS-hofů².

Předmět práce, sedlčanský region ve výše vymezeném časovém a místním prostoru, je vybrán pro svou poměrně známou specifičnost. Podíváme-li se do jakékoli literatury, která byla o Sedlčansku napsaná, nalezneme zde přívlastky jako zaostalý, venkovský, zemědělský, a v lepším případě tradiční, opomíjený a zapomenutý. Krásným příkladem podobného smýšlení je úryvek z Jáklovy Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska, kde autor o sklepeních radičského pivovaru píše: „*I do Bohem zapomenutého kraje Sedlčanska dorazil*

¹ Do tohoto sdružení patří obce: Dublovice, Kamýk nad Vltavou, Jesenice, Klučenice, Kňovice, Kosova Hora, Krásná Hora, Křepence, Milešov, Nalžovice, Nedrahovice, Nechvalice, Osečeny, Petrovice, Počepice, Prosebnická Lhota, Příčovy, Radíč, Sedlčany, Solenice, Svatý Jan, Štětkovice, Vysoký Chlumeck.

² Hospodářských statků, které zde byly vytvořeny německou armádou a jejími úřady.

*pokrok...*³. Ale proč je tomu tak? Nabízí se nám zde spousta otázek. Bylo Sedlčansko skutečně vždy vyložené zemědělskou oblastí? A bylo-li tomu tak, proč se tak stalo? Mohl za to nedostatek surovin, špatné dopravní spojení s okolím, samotní obyvatelé a jejich neschopnost držet krok s inovacemi, či dokonce politická ignorace této krajiny? Podíváme-li se bez zamyšlení do dobových periodik, jakými byly například Rolnické listy jako nejúspěšnější časopis, zaplaví nás pocit, že místní obyvatelé, kterými skutečně byli zejména rolníci, byli obětí jakéhosi záměrného opomíjení této krajiny, a dokonce „zlovůle“ vycházející z politických i podnikatelských kruhů. Na druhou stranu zde však evidentně dochází k jakémusi povyšování rolnického stavu a lehkému opomíjení místních řemeslníků a podnikatelů v průmyslu. Tento fakt může být jen následkem jasného zaměření na rolnický stav, ale také toho, že zde snahy k zlepšení situace zdejšího průmyslu prostě chyběly. Sedlčanská krajina se tak stává vymezení nejen přírodního prostoru, ale i zde žijících lidí, především rolníků. Předkládaná práce nám tak může pomoci odpovědět na otázky, jak se zdejší kraj vyvíjel v jednom z nejsledovanějších období moderní civilizace, industrializace, a tím nám pomoci upřesnit na případě agrárního regionu obecný obraz klíčové doby zrodu moderní industriální společnosti a krajiny v Čechách. Hlavním cílem předkládané diplomové práce je snaha zmapovat především na základě dobových dokumentů a časopisů, hospodářskou situaci regionu v její širší perspektivě.

2. Prameny, literatura

Teoretické zakotvení práce se pohybuje na pomezí regionální historie a hospodářských dějin s využitím prvků historické antropologie. Tím mám na mysli to, že vedle zjištěných faktů z archivních dokumentů a literatury, která byla o regionu sepsána, doplním práci i o několik málo konkrétních příkladů vnímání dané situace lidmi. Hospodářské dějiny však tvoří hlavní rámec této práce. S ohledem na tento fakt byly voleny i jednotlivé kapitoly, které mají za úkol poskytnout co možná nejkomplexnější pohled na hospodářskou situaci dané lokality ve výše vymezeném období.

Charakteristikou této práce by měla být snaha zachytit různé souvislosti. Nejde tedy jen o prosté vyjmenování zde působících podniků a organizací, ale také o jejich doplnění konkrétnějšími a kontextuálními informacemi. To by mělo dopomoci vytvořit plastičtější obraz zdejší krajiny a jejím zapojení do hospodářské a správní situace českých zemí, především samotných Čech.

³ Jákl P., Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska I. díl, Praha 2004, s. 246.

Při sběru dat využiji vedle statistických údajů také prameny, které nebyly vytvořeny za účelem výzkumu, ale z jiných, například kontrolních důvodů. Takovýmto pramenem jsou Vodní knihy a Vložky k vodním knihám, které jsou pro tento region, stejně jako většina ostatních archiválií, uloženy v Okresním archivu v Příbrami. Součástí vodních knih bývají projekty nově budovaných děl, stejně jako dokumentace k přestavbám. Nalezneme zde ale i listiny týkající se majetkoprávních sporů, převážně ale svárů o vodu. Mezi další nahlížené prameny patří samozřejmě Pamětní knihy obcí, kroniky. Důležitým zdrojem informací se také ukázala být Hospodářská ročenka a Kronika rodiny Benešových, jež mi byla majiteli poskytnuta. Kromě konkrétních hospodářských údajů totiž obsahuje i zprávy z regionu i celých Čech. V případě konkrétních informací o nemovitém majetku, jeho převodech a využitích jsou značně nápomocné Pozemkové knihy s evidencí držení pozemků, parcelní protokoly a případně i Seznamy osob bydlících v obci.

V archivu v Příbrami se také nacházejí nejrůznější fondy věnující se místním spolkům. Připomenout můžeme fond Hospodářského spolku politického okresu Sedlčany, Okresní jednotu živnostenských společenstev Sedlčany, Povltavskou Budeč Sedlčany, Společenstvo hostinských a výčepníků Sedlčany, stejně jako sedlčanská společenstva kolářů, kovářů a podkovářů, krejčích, mlynářů, pekařů a příbuzných živností, a další. Z dokumentů těchto společenstev převládají knihy členů a protokoly o schůzích. Poněkud zvláštního a značně subjektivního charakteru jsou nejrůznější písemné pozůstalosti, z nichž mohu jmenovat například Vzpomínkovou pozůstalost Václava Chmátala z Počepic, či Osobní fond Bohuše Kareše. Pokud jde o správní dokumenty, jsou k nalezení například ve fondu Okresního hejtmanství Sedlčany, školství se věnuje například fond Rolnická škola Sedlčany, zdravotnictví zase Okresní nemocenská pojišťovna Sedlčany. Souborem pramenů věnujících se přímo některému z podniků je fond Kašpar a spol., továrna na hospodářské stroje Sedlčany. S konkrétními počiny jako například s elektrifikací pak souvisí dokumentace družstev pro rozvod elektrické energie, například Družstvo pro rozvod elektřiny v Kňovicích.

Mnoho kopií archivních dokumentů, nejrůznějších zpráv a spisů se také nalézá v Městském muzeu v Sedlčanech, což výrazně usnadňuje práci. Z regionálních dobových spisů a knih, které zde můžeme nalézt, připomínám například Slavnostní spis v upomínku třicetiletého trvání hospodářského spolku v Sedlčanech 1864 – 1894. Dokumentem, který nám může podat konkrétní informace například o konaných výstavách, je pamětní list Jubilejní výstava v Sedlčanech 1898. Roku 1938 došlo také k sepsání nerozsáhlé knihy Dějiny města Sedlčan od Antonína Kratochvíla, která vychází především ze sedlčanské Pamětní knihy.

Nápomocný především při statistickém šetření je také Statistický lexikon obcí politického okresu Sedlčany 1931, či Soupis lomů ČSR. Okres Sedlčany od Josefa Vachty. Velmi konkrétním spisem zmiňujícím Poustkovo připojení k elektrické síti je dokumentace Podmínky dodání elektrického proudu z městské rozvodné sítě v Sedlčanech nacházející se také v městském muzeu v Sedlčanech. K regionálním dějinám peněžnictví jsou využitelné zprávy vydávané přímo finančními ústavy, Ročenka okresní hospodářské záložny v Sedlčanech z roku 1941 a Ročenka městské spořitelny v Sedlčanech 1929.

Lokalitě Sedlčanska byla v minulosti věnována pozornost v několika sbornících. Šlo především o Sedlčanský sborník, Středočeský sborník historický a dodnes vycházející vlastivědný sborník Podbrdsko. Z regionální literatury si na prvním místě musíme připomenout čtyřdílnou práci Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, zaštitěnou Čenkem Habartem, jejíž první tři díly byly sepsány ve 20. letech 20. století a poslední čtvrtý díl na přelomu 30. a 40. let 20. století. Jde o dílo, které se snaží zmapovat dějiny celého politického okresu Sedlčany a jeho obcí, přičemž vychází především z pamětních knih jednotlivých obcí. Na psaní tohoto bezesporu přínosného díla se podíleli vedle samotného Habarta mnozí regionální učitelé a v knihách bylo využito i příspěvků veřejnosti. Většina dalších regionálních prací využívá údaje, které zde byly publikovány. Jinak tomu není ani u předkládané práce.

Z dalších regionálně zaměřených knih musím jmenovat Sedlčansko, jako poslední vydanou knihu o dějinách především samotného města. Sedlčansko vyšlo v rámci edice Zmizelé Čechy a podílel se na ní místní historický pracovník Jiří Páv a Lubomír Procházka. Kniha je přínosná především pro svou rozsáhlou obrazovou přílohu a pro přehlednost popisovaných historických událostí. Regionálním dějinám se věnuje také práce velmi pěkně sepsaná a vydaná disertační práce Jakuba Doležala Střípky z mozaiky protektorátní společnosti, Německá okupace a její konec v politickém okrese Sedlčany.

Nenahraditelným pramenem byl také místní časopis Rolnické listy, který byl vedle různých rad a doporučení pro rolníky a drobné řemeslníky také místem, kdy byly mimo jiné pravidelně uveřejňovány výroční zprávy zdejších záložen a spolků, tržní zprávy a samozřejmě také informace o záležitostech obecních a správních. Práce zaměřená přímo na hospodářské a sociální poměry na Sedlčansku je studie Kapitoly z hospodářských a sociálních dějin Sedlčanska v 18. století od Karla Kouckého.

Kromě regionální literatury jsou v tomto případě potřebné i monografie, které se věnují jednotlivým okruhům hospodářských dějin, případně procesu industrializace a technice. Pokud jde o techniku mohu jmenovat například čtyřsvazkové dílo Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, případně I. a II. díl knih Dílo a život mlynářů a

sekerníků v Čechách z let 2000 a 2006. V kapitolách o správě a peněžnictví využiji mimo jiné Schelleho Význam roku 1848 pro vytvoření moderního státního aparátu či kolektivní dílo Dějiny bankovníctví v českých zemích. K vytvoření kontextuální informace o vývoji zemědělství, industrializaci stejně jako o vývoji českých zemích nám mohou pomoci Kárníkovy České země v éře První republiky (1918 – 1938), Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě od Beranové a Kubačáka, či kolektivní dílo Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do konce habsburské monarchie.

Pokud jde o prameny obrazové a kartografické mohou nám být nápomocné mapové sbírky vytvořené v souvislosti s vodními knihami, které se nacházejí v Okresním archivu v Příbrami, stejně jako mapy stabilního katastru a pozemkový katastr, které jsou uloženy v Ústředním archivu zeměměřičství a katastru v Kobylicích.

3. Vývoj státní a komunální správy

K zrušení roboty a poddanství došlo dle návrhu Hanse Kudlicha z 24. července 1848. Robota pak byla v českých zemích zrušena 7. září 1848. Vrchnost tak ztratila právo, které doposud nad poddanými měla. Tím také došlo k osvobození rustikální půdy od povinností k vrchnosti. Než však došlo k absolutnímu osvobození bývalých poddaných od vrchnosti, bylo třeba je vyvázat z původních poddanských břemen. Ty byly rozděleny na závazky vyplývající z poddanství, které byly vykoupeny bez náhrady, na povinnosti a dávky ze selské půdy, za které dostala vrchnost jisté, poměrně slušné, odškodnění a na povinnosti a dávky z panské půdy, za kterou měla vrchnost dostat plnou náhradu. V pozemkových knihách nalezneme přesné částky, které byly poddaným zapsány k zaplacení. Z roku 1851 známe vyvazovací fondy zemské, které se staly prostředníky mezi vrchností a poddanými.⁴ Díky těmto změnám se postupně začíná utvářet občanská společnost a samozřejmě nové správní orgány.

Dne 17. března 1849 vešel v platnost Stadionův prozatímní obecní zákon, podle kterého měla obec o svém majetku svobodně rozhodovat, a to za pomoci svobodně zvolených zástupců. Hranice katastrálního obvodu se začaly rovnat hranicím obecní správy.⁵

Dne 26. června téhož roku bylo vyhlášeno nařízení, dle kterého okresní úřady převzaly péči o vyhlášení a provádění zákonů, udržování a zjednávání bezpečnosti a veřejného pořádku. K tomu měly obce spravovat následující agendu: evidenci obyvatel, zjišťování statistických dat, ubytování a stravování vojsk, správu nad matrikami, pasové záležitosti cizinecké policie, disponování bezpečnostními složkami, vyřizování živnostenských a obchodních záležitostí, správu nad zdravotnickými, církevními, školskými, nadačními a obecními záležitostmi. Vykonávaly také dohled nad ústavní činností, spravovaly komunikace a byly nápomocny při vyměřování, předpisu a vybírání daní. Podporovaly důchodkové orgány a vykonávaly dohled nad zemědělskými činnostmi, ale i nad dodržováním vodního práva a řadou dalších.⁶ Dne 12. května 1855 pak zahájily svou činnost nové smíšené okresy. K dalším legislativním úpravám obecní správy docházelo pochopitelně v průběhu celého námi sledovaného období, například roku 1859 a 1862.

Zemský zákon pro Čechy z roku 1869 stanovil, že každý vlastník mohl se svou půdou volně nakládat. Tím vlastně byla uzákoněna volná dělitelnost pozemků. Problém byl však s výnosem z roku 1889, které v podstatě nařizovalo, aby v případě úmrtí majitele statku získal celý statek pouze jeden z potomků, který měl zároveň vyplatit další dědice. To vyvolávalo

⁴ Beranová M., Kubačák A., Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě, Praha 2010, s. 248.

⁵ Tamtéž s. 249.

⁶ Schelle K., Význam roku 1848 pro vytvoření moderního státního aparátu, Ostrava 2008, s. 17.

řadu nevole. Tato regule se však měla týkat pouze statků střední velikosti. V Čechách byl tento zákon specifikován až v roce 1907.

Obrázek 1, Zápis v pozemkové knize pro obec Kosova Hora

Zdroj: SOkA Příbram, Pozemkové knihy pro okres Sedlčanský, Obec Kosova Hora, karton 1, i.č. 43, List držečnosti č. 43, Josef a Sali Hellerovi.

3.1. Proměna správy na Sedlčansku

Po roce 1848 se úřední a správní povinnosti posunují z patrimoniálních úřadů Vysokého Chlumce a dalších vrchností do rukou státních úřadů v Sedlčanech. Úřady však po další dva roky zastává a pro stát na jeho náklady spravuje šlechta, v tomto případě úřednictvo Vysokého Chlumce. Úředníky hospodářského úřadu sice dosazovala vrchnost, ale dozor nad nimi vykonávaly krajské úřady. Po roce 1848 byla správa založena na myšlence o určitých právech společenských útvarů na územním základě.⁷

Roku 1850 se Sedlčansko zařadilo do kraje České Budějovice, politického okresu Votice, a vznikl také soudní okres Sedlčany⁸. Roku 1855 byly Sedlčany a obce k nim náležící přiděleny k nově vytvořenému kraji Tábořskému a konečně roku 1868, vznikl samostatný politický a soudní okres Sedlčany. Kromě Sedlčanska spadalo do okresu i Sedlecko a Voticko. K další změně ohledně hranic a správnímu přiřazení Sedlčanska došlo až roku 1939, kdy jsou Sedlčany a jejich okolí přiřazeno pod Oberlandrat Tábor, nicméně nadále zůstává zachován politický i soudní okres Sedlčany. O necelé tři roky později, roku 1942 jsou zahrnuty pod Oberlandrat Praha.

Zřízení politické obce Sedlčany po roce 1850 bylo nařízeno okresním hejtmanstvím, které mělo své sídlo ve Voticích. Prvním hejtmanem byl Pavel Stračovský. Roku 1868 bylo ale přesunuto do Sedlčan. Spravovalo oblasti Sedlecko, Voticka a Sedlčanska, které vzniklo z bývalých panství Vysoký Chlumeck, Petrovice, Zahradka, Třebnice, Nalžovice, Radíč, Osečny, Kňovice, Suchdol, Štětkovice, Dobrohošť, Kosova Hora, Červený Hrádek a

⁷ Schelle K., Význam roku 1848 pro vytvoření moderního státního aparátu, Ostrava 2008, s. 17.

⁸ Soudní okresy byly soudy 1. stupně, které fungovaly nezávisle na správním členění.

Bolechovice. K nim se přiřadilo ještě několik svobodných osad a město Sedlčany. Roku 1850 vzniká soudní okres sedlčanský se sídlem v Sedlčanech. Téhož roku zde vzniká i berní úřad. Sedlčanský, samosprávný okres vznikl o pět let později roku 1855. Zemským zákonem ze dne 25. června 1864 byly rozlišeny tři druhy obcí, a to místní, okresní a krajská. V okresní obci měl zasedat 18 - 36členný okresní výbor v čele s okresním starostou, přičemž orgány byly voleny na tři roky.⁹ V druhé polovině 19. století tak v Sedlčanech nalezneme vedle soudu, berního, důchodkového, evidenčního, cejchovního úřadu také notářství, obvodního lékaře, veterináře, četnictvo, okresní zastupitelstvo, okresní školní radu, okresní úřad práce a okresní nemocenskou pojišťovnu. To přineslo městu samozřejmě mnoho výhod.

Město se začíná rozvíjet nejen politicky, ale také kulturně. V podstatě se po několika staletích stává opět centrem středního Povltaví. Díky těmto impulzům, mezi které patří již zmiňovaný přesun hejtmanství do Sedlčan, došlo k renovaci města. Město je vydlážděno a upraveno. Opravy se také dočkala stará původně renesanční radnice¹⁰, ve které se usadilo nejen hejtmanství, ale také ostatní správní aparát. Samo zastupitelstvo města je posléze přestěhováno, na protější stranu náměstí, kde krom zasedací místnosti vzniká také strážnice, tržní úřad a v zadní části byty pro obecní strážníky.¹¹

Obrázek 2, Náměstí Sedlčan na přelomu 19. a 20. století

Zdroj: Archiv autorky, část pohlednice odeslaná roku 1903.

Roku 1902 se starosta města Vilém Holoubek a předseda občanské záložny Vilém Chodounský, za podpory zastupitelstva dohodli, že využívané prostory zboří a vznikne zde nová budova, která bude financována městem i záložnou a vzniklé prostory, pak budou

⁹ Schelle K., Význam roku 1848 pro vytvoření moderního státního aparátu, Ostrava 2008, s. 76.

¹⁰ Dnes zde sídlí městské muzeum.

¹¹ Páv J., a kol., 100 let sedlčanské radnice: 1903 – 2003, Sedlčany 2003, Brožura.

sloužit oběma organizacím. Nová radnice pak byla postavena dle návrhu architekta Jana Heindla jako novorenesanční budova. Stavba pak byla svěřena sedlčanskému staviteli Františku Poustkovi a Josefu Domkovi, který byl stavitelem na Královských Vinohradech.¹² Ti stavbu, jejíž náklady dosáhly 67 161 K 57 h, dokončili na konci roku 1903. Ke stavebnímu rozmachu města dochází i v dalších letech, kdy zde vzniká například nová budova zemědělské školy, hospodářské záložny či městský chudobinec.

Sedlčany jako logické centrum se tedy staly sídlem všech okresních správních úřadů, ale pod nimi existovaly také obce se svojí vlastní správní agendou. Obce si zachovaly vlastní obecní majetek, který bylo třeba spravovat, vybírat z těchto pronajatých pozemků a objektů činži a vůbec se starat o komunální záležitosti. Spravovat místní obecní cesty, mosty, kanalizace a podobně. Starostové pak měli na starosti i odvod rekrutů a shromažďování statistických údajů.

Po vzniku Republiky Československé bylo hejtmanství proměněno na okresní politickou správu a hejtman nahrazen radou okresní politické správy. Nařízením ze dne 27. února 1920 bylo Československo rozděleno na 23 žup, přičemž Sedlčansko bylo přiřazeno k župě pražské. Původní politický okres Sedlčanský vytvářely nadále spolu se sedlčanským soudním okresem i soudní okres votický a sedlecký. Soudní okres sedlčanský se roku 1910 rozprostíral na 33 700 ha, sedlecký na 16 697 ha a votický na 24 028 ha. Celkově tak měl okres 74 496 ha. Hranice se samozřejmě během správních úprav 19. a 20. století zlehka měnily, nikdy však nešlo o zásadní prostorové narušení.

Do života zdejších obyvatel a také do správy zdejších obcí výrazně zasáhl záborový zákon o pozemkové reformě, který byl přijat 16. dubna 1919.¹³ Úvahy o různých změnách vlastnictví pozemků se výrazněji objevují již v 19. století. V českých zemích se těmito otázkami zabýval ještě před první světovou válkou Antonín Švehla, František Udržal, a jiní další. Ideální situace pro rozsáhlejší pozemkovou reformu nastala po konci války, respektive v rámci vzniku Československé republiky, kdy patřilo okolo 30 % veškeré půdy bývalým vrchnostem, tedy církvi a šlechtě. Stát během pozemkové reformy zabral více než 25 % rozlohy republiky, konkrétně 4 068 370 ha,¹⁴ přičemž mělo jít o pozemky velkostatků s výměrou nad 150 ha zemědělské půdy, případně nad 250 ha veškeré půdy, polovina zabraného majetku však byla vrácena původním majitelům. Pozemková reforma samozřejmě zahrnuje soubor několika zákonných úprav, týkajících se držení pozemků, kterou bychom

¹² MM Sedlčany, Pamětní kniha obce Sedlčany, sign. D372, rok 1902 – 1903.

¹³ Kárník Z., České země v éře První republiky (1918 – 1938), Díl první, Praha 2003, s. 69.

¹⁴ Slezák L., Pozemková reforma v Československu 1919 – 1935, in Sborník příspěvků, Československá pozemková reforma 1919 - 1935 a její mezinárodní souvislosti, Uherské Hradiště 1994, s. 3.

mohli časově ohraničit rokem 1918 a 1938, kdy se v záboru nachází ještě necelá 2 % původně zabrané půdy.¹⁵ Nesmíme ani opomenout fakt, že díky nákupu těchto pozemků vzrostlo i zadlužení místních rolníků. Pozemková reforma však nedokázala setřít rozdíl a malí a střední rolníci, nadále zůstali v pozadí zemědělské výroby.

Na Sedlčansku začala pozemková reforma parcelací velkostatku Lobkowiczů za starosty města Sedlčan Františka Zemana, který ve funkci setrval mezi lety 1920 a 1923. Mezi sedlčanské rolníky bylo rozděleno 90 ha 83 a půdy.¹⁶ Přidělovány byly pozemky od 3 do 15 měr¹⁷, za pozemky se platilo 400 – 4 300 Kč, dle určení půdy.¹⁸ Podobně byly rozděleny i ostatní pozemky velkostatků. V roce 1926 došlo k rozdělení části pozemků Olivera Mladoty mezi 67 drobných rolníků, kteří dohromady získali 42 ha 35 a.¹⁹ V Kňovicích pak bylo rozděleno 79 měr.²⁰

V roce 1927 dochází k správnímu rozdělení Československé republiky na Čechy, Moravu, Slovensko a Podkarpatsko. Přičemž mělo dojít ke zrušení žup. V této souvislosti se změnila i správní agenda okresů, do jejichž čela se postavil hejtman. Došlo k likvidaci samosprávných orgánů fungujících od dob Rakouska-Uherska, tedy oslabení samosprávy, a k posílení státních orgánů.

V souvislosti s vyhlášením Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939 dochází k nejrůznějším správním změnám díky působnosti německých okupačních úřadů, které dokončily likvidaci zemské a okresní samosprávy. Dochází totiž k rozpuštění zastupitelstev. Okresní zastupitelstvo a Okresní výbor v Sedlčanech byl nucen ukončit svou činnost výnosem ministerstva vnitra ze dne 26. května 1942. Jejich kompetence přešly na okresního hejtmana. V Sedlčanech také již v létě roku 1939 vznikl cenový a zásobovací referát. Samotná veřejná správa se však formálně nemění, ačkoli vznikají nové okupační úřady, jakými byly oberlandráty. Přičemž politický okres Sedlčany spadal pod úřad oberlandráta v Táboře. Po 15. červnu 1942 byl přeložen pod správu úřadu oberlandráta v Praze.²¹ Postupně jsou také oslabovány místa na úřadech. K 31. květnu 1943 pracovalo v okrese Sedlčany 140 zaměstnanců a o rok později jen 115.²² Obecní úřady byly ale nuceny vypořádat se s navýšenou agendou, která vyžadovala evidenci policejních přihlášek a zásobovací agendy.

¹⁵ Lacina V., a kol, Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti 1918-1945, Svazek III., Praha 1995, s. 45.

¹⁶ Páv J., Procházka L., Sedlčansko, Praha 2010, s.24.

¹⁷ 1 míra = cca 19 arů.

¹⁸ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko IV, Sedlčany 1995, s. 296.

¹⁹ Tamtéž, s. 34.

²⁰ Tamtéž, s. 124.

²¹ Doležal J., Střípky z mozaiky protektorátní společnosti, Německá okupace a její konec v politickém okrese Sedlčany (1939 -1945), s. 16.

²² Tamtéž, s. 19.

Poslední zásadní změnou ve správě v námi sledovaném období bylo vystěhování části zdejších obyvatel a vytvoření výcvikového prostoru SS. Vystěhování obyvatel na Sedlčansku bylo čtvrtou fází této akce, která vysídlila na Sedlčansku, Benešovsku a Neveklovsku na 30 000 obyvatel, žijících na prostoru zhruba 40 000 ha.²³ Okresní úřad se přestěhoval do Votic. Sedlčany za vystěhování také přišly o funkci starosty, kterým byl od roku 1938 Jan Smrčka. Stěhují se ale i všechny ostatní úřady, notářství se například přesunuje do Krásné Hory do hostince hostinského Dolejše.²⁴

3.1.1. Četnictvo

Obecním zřízením z roku 1864 byl výkon bezpečnostní služby uložen obcím. Díky tomu vznikají na vícero místech i četnické stanice. V Sedlčanech jako okresním městě se také nacházelo okresní četnické velitelství. Ale četnické stanice bychom našli i v dalších obcích tohoto okresu. Četnická stanice se nacházela na Vysokém Chlumci, v Petrovicích, v Krásné Hoře, na Chlumu, v Kamýku nad Vltavou, v Jesenicích a v Radíči.²⁵ Povinností četníků, která se neměnila, bylo dohlížet na veřejný pořádek, hlídat si podezřelé osoby a stíhat trestné činy. Čas od času k nim však nějaké přibýly. Tak například v průběhu Druhé světové války se poněkud navýšily. Četníci museli provádět hospodářské kontroly, střežit železnice a telegrafy a pátrat po parašutistech, partyzánech a dalších lidech skrývajících se před protektorátním režimem. Okresní četnické velitelství Sedlčany tak například mělo roku 1939 v celém okrese, včetně Sedlecka a Voticka, 19 četnických stanic. Spadalo pod Zemské četnické velitelství v Praze, pod oddělení Tábor. V rámci vystěhování se však správně začlenilo pod Benešov. Samozřejmě během války k četnictvu v regionu přibýly německé bezpečnostní složky.

3.1.2. Poštovníctví

Pošta v minulosti nezastávala jen funkci doručovatelskou, jak je tomu v současnosti²⁶, ale jejím úkolem bylo dopravovat i osoby v rámci jejích spojů a později se také logicky stala správcem telegrafní sítě. Ostatně o její důležitosti vypovídá i to, že roku 1918 byla zahájena činnost Ministerstva pošt a telegrafů. Význam poštovních služeb se navyšoval se zvyšující se úřední korespondencí. Nárůst jejího významu se dá sledovat již během 18. století, kdy ji pod patronát získává stát, ale až ve století 19. se potvrzuje její důležitost. Počet přepravených

²³ Páv J., Procházka L., Sedlčansko, Praha 2010, s. 30.

²⁴ Radnice, Zpravodaj města Sedlčany, ročník XIII, číslo 10, Z kroniky města, s. 5.

²⁵ Četnická stanice Jehnice, <http://www.cetnickastanicejehnice.estranky.cz/clanky/cetnictvo---historie/cetnicke-stanice/cetnicke-stanice-v-cechach-1927-2_.html>, [19.6.2012]

²⁶ Opomeneme-li její současnou finanční funkci.

zásilek se zvyšuje i s nárůstem obyvatelstva a jejich migrací. Díky železnici a kvalitnějším komunikacím se také urychluje její doprava. Vrcholu přepravy dosáhla pošta ve 30. letech 19. století, přičemž ale naopak od 20. let 20. století snižuje význam telegrafu, který je nahrazován telefonními linkami, jež však stále nejsou samozřejmostí. Kromě telefonních stanic telefon vlastnily pouze politické a podnikatelské subjekty. Roku 1936 jich v Československu nalezneme 138 000.²⁷ V Sedlčanech a přímém okolí existovalo roku 1941 na 51 telefonních linek. Na konci roku 1941 také poštovní úřad eviduje 538 koncesí radiového příjmu.²⁸

Poštovní služby zdejší region dlouho mýjely, a to proto, že zde opět chybělo důležité spojení mezi Prahou a Vídní, případně další spojení s jinými centry. Poštovní stanice v Sedlčanech zahájila svůj provoz 1. května 1840, kdy zde byla vytvořena samostatná sběrna pro přijímání a doručování, přičemž zde byly přijímány balíky jen do váhy tří liber. K poštovnímu spojení docházelo dvakrát týdně, a to s poštou ve Voticích, která zde fungovala již od roku 1650. Prvními poštovními zaměstnanci se v Sedlčanech stali František Němeček a Emanuel Hermann.

Další poštovní úřady zde vznikaly s více než dvacetiletým zpožděním. Poštovní úřad Petrovice vznikl o něco později, a to až 1. listopadu 1869, v čele stál poštovník Johan Novak.²⁹ Téhož roku vznikla pobočka pošty i ve Vysokém Chlumci a v Krásné Hoře, kde zastával místo poštovníka Ignaz Ondrak.³⁰

Dne 17. ledna roku 1871 byl také na sedlčanské poště zřízen telegraf.³¹ Poštovní a telegrafní úřad se však postupně také stěhuje a roku 1941 se tak nalézá v domě č. p. 356 v domě Antonína Chvátala, úředníka Hospodářského družstva. Do jiných obcí byl telegraf zaveden až o něco později, například do Kosovy Hory až v roce 1878, do Krásné Hory a Kamýku nad Vltavou roku 1894. Telefonní stanice byly zaváděny v několika etapách, například do Krásné Hory, do Kamýku nad Vltavou a do Petrovic roku 1925. Do Jesenice byl telefon zaveden roku 1926, do Počepic a Nechvalic roku 1933.

²⁷ Kárník Z., *České země v éře První republiky (1918 – 1938)*, Díl druhý, Praha 2002, s. 426.

²⁸ MM Sedlčany, Pamětní kniha obce Sedlčany, sign. D367, rok 1941 - 1942.

²⁹ PM Praha, fond Václava Dragouna, i.č. I-1-C-1234.

³⁰ Tamtéž, i.č. I-1-C-1591.

³¹ Tamtéž, i.č. I-1-C-1552.

Tabulka 1, Přehled pošt na Sedlčansku ve 30. letech 20. století

Pošta	Rok založení	Poštovní třída	Poštovní stupeň	Počet zřízenců
Dublovice	1896	II.	2	1
Chlum	1896	II.	2	2
Jesenice	1888	II.	2	2
Kamýk nad Vltavou	1874	II.	2	2
Kosova Hora	1867	II.	1	3
Krásná Hora	1869	II.	1	2
Nechvalilce	1913	III.	3	2
Petrovice	1869	II.	1	2
Radíč	1898	III.	4	1
Sedlčany	1840	I.	1	5
Svatý Jan	1909	III.	2	1
Štětkovice	1896	II.	2	2
Vysoký Chlumec	1869	II.	1	2

Zdroj: Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995, s. 75.

Poštovní přeprava se na Sedlčansku zejména ve svých počátcích potýkala s dopravními problémy, které byly zaviněny špatnou komunikační sítí. Ta ostatně ztěžovala chod státní i okresní správy celkově. Díky ní šel dopis do vzdálenostně si blízkých obcí i několik dnů. Dopravovala se vozy, železnicí a později i autobusem. Během Protektorátu byla pošta ze Sedlčan dopravována jen do několika poštovních úřadů v okrese, a to na poštu ve Vysokém Chlumci, Petrovicích a Nechvalicích. Poštu dopravovali v tomto období autobusy i soukromí autodopravci, například Emanuel Hoška z Petrovic.³² Dvakrát týdně pak byla pošta dopravována do Krásné Hory, Dublovic, Chlumu a Svatého Jana.³³ Ještě na počátku války měla Sedlčanská pošta celých 19 zaměstnanců. Roku 1905 vznikla na Sedlčansku rurální pošta, která každý den kromě neděle rozvážela do těchto obcí poštu.³⁴ Za protektorátu byly vydány nové známky a zahájena mnohá úsporná ošetření. V souvislosti se zřízením vojenského prostoru SS byly rušeny i poštovní úřady, včetně toho sedlčanského. Na jeho místě fungovala pouze filiálka poštovního úřadu Kosova Hora.³⁵

³² MM Sedlčany, Pamětní kniha obce Sedlčany, sign. D356, rok 1941 – 1942.

³³ Tamtéž.

³⁴ MK Sedlčany, Rolnické listy 1905, Ročník XXI, číslo 1, Různé zprávy, Rurální pošta, s. 28.

³⁵ MM Sedlčany, Pamětní kniha obce Sedlčany, sign. D356, rok 1941 – 1942.

Obrázek 3, Poštovní garáže v Sedlčanech, autobusy Laurin a Klement

Zdroj: Poštovní muzeum Praha, Automobilová pošta, i. č. Automobilová pošta 141, Poštovní garáže v Sedlčanech, přír.č. 191/1924, sign. S2.

3.1.3. Zdravotnictví

Z domovského práva z roku 1859 vyplývalo, že obec musí občanům platícím daně a jejich potomkům zajistit sociálně zdravotní zabezpečí v případě, že by upadli do bída a rodina se o ně nebyla schopna postarat.³⁶ Pro druhou polovinu 19. století jsou tedy již patrné snahy po zlepšení zdravotní situace obyvatel potažmo lékařské péče. Na Sedlčansku se tak začínají ve větší míře vedle „venkovských lékařů“ samouků objevovat i studovaní medicí, které samy obce vyhledávají. I přes zlepšující se zdravotní vědomosti a lékařské možnosti fungovalo v tradiční sedlčanské společnosti klasické lidové léčitelství. Roku 1901 je také v Sedlčanech zřízen městský chudobinec. V 90. letech 19. století vznikají lékařské obvody. V Sedlčanech, jako okresním městě se proto nalézají také okresní lékaři. Z lékařů v Sedlčanech můžeme jmenovat doktora Bohutinského a jeho následovníka MUDr. Viléma Chodounského.³⁷ MUDr. V. Chodounský byl zvolen obvodním lékařem v Sedlčanech,

³⁶ Petrů J., Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic, Praha 2011, s.308.

³⁷ Vilém Chodounský se zapsal také do společenského a kulturního života na Sedlčansku, jako zakladatel zdejšího Sokola a člen městské rady v Sedlčanech a mnoha dalších organizací.

spolu s MUDr. M. Schönem v Kosově Hoře, ale se sídlem v Sedlčanech. Ordinovat začali oba lékaři 1. ledna 1892.³⁸ Z dalších připomeňme MUDr. Rudolfa Chodounského, syna a nástupce V. Chodounského. V Krásné Hoře působil na konci 19. století MUDr. Jan Held jako obvodní, městský a horní lékař, jeho nástupcem byl MUDr. Ferdinand Hausmann.³⁹ V Petrovicích působil mimo jiné dr. A. Řehák, který zde ordinuje od konce 19. století až do roku 1922, kdy ho po smrti nahrazuje MUDr. Josef Abrahám, který zde působí až do roku 1962. V období mezi válkami se výrazně zvyšuje počet lékařů, stejně jako pojištěných osob. Ve Vysokém Chlumci funkci lékaře zajišťovala v období mezi válkami žena Aloisie Němcová-Štěrbová. Nahradil ji MUDr. Zdeněk Wiesner, který původně působil v Písku a mimo jiné byl již předválečným členem KSČ a členem svazu přátel SSSR. Působil také jako vojenský lékař ve Španělsku, a proto byl roku 1940 odvezen do Dachau. V období války ho nikdo z odborných lékařů nenahradil, ačkoli do jisté míry ho zastupovala jeho manželka ošetřovatelka Albína.⁴⁰

Významnou osobností především na poli regionální historie byl MUDr. Bohuš Kareš, který roku 1940 nastoupil do Okresní nemocenské pojišťovny v Sedlčanech jako internista. Založil také Protituberkulosní poradnu (Masarykovy) Ligy proti TBC v Sedlčanech. Ve 40. letech na Sedlčansku také fungovaly i poradny pro matky a děti.⁴¹ Během války dochází k vystěhování lékařů, vyjma MUDr. Davida a zubaře MUDr. Lišky. Z obce se také stěhuje do Kosovy Hory lékárna U Bílého lva.

Lékárna v Sedlčanech vznikla v prostoru současného okresu Příbram jako druhá, a to roku 1872. Nalézala se v domě č. p. 28 v severozápadní části náměstí. Lékárna měla také vlastní bylinnou zahrádku u potoka Mastníka.⁴² Už před ní samozřejmě i ve zdejší oblasti existovala místa, kde jste mohli sehnat nějaké bylinky i prodejci, u nichž se daly obstarat i jiné „lékařské“ prostředky.

3.1.4. Školství

Jak již bylo uvedeno, dostávají se i školy pod patronát obce. Mezi nejstarší vzdělávací organizace patří škola v Sedlčanech, která je připomínána od 14. století. Zřejmě o něco mladší jsou farní školy, o nichž existují záznamy ze století 17. v Sedlčanech, na Chlumě, v Dublovicích, Počepicích, Petrovicích, Kamýku, Krásné Hoře, Kosově Hoře, Nechválících a v Jesenici. Roku 1869 byla rozšířena povinná školní docházka na osm let. Obce se navíc dle

³⁸ MK Sedlčany, Rolnické listy 1892, Ročník VIII, číslo 1, Věstník samosprávný, s. 10.

³⁹ Svoboda P., Kapitoly z dějin zdravotnictví na Sedlčansku, Sedlčany 1983, s. 21.

⁴⁰ SOkA Příbram, Pamětní kniha Vysoký Chlumec, rok 1923 – 1944, s. 159.

⁴¹ Doležal J., Střípky z mozaiky protektorátní společnosti, Německá okupace a její konec v politickém okrese Sedlčany (1939 -1945), s. 118.

⁴² Svoboda P., Kapitoly z dějin zdravotnictví na Sedlčansku, Sedlčany 1983, s. 53.

zákona měly starat o zabezpečení škol. To kromě správy nad školou zahrnovalo i podporu finančně slabších žáků.

V průběhu 19. století narůstá také počet škol zdejšího okresu. Vznikají školy měšťanské a odborné. Roku 1881 vzniká například dvoutřídní škola ve Vysokém Chlumci. Roku 1894 vzniká také živnostenská škola pokračovací v Sedlčanech.⁴³ Na konci 19. století dochází také k rozšíření tříd. Tak se například původně trojtřídní škola v Krásné Hoře stává mezi lety 1887 až 1891 pětitřídní, ačkoli ve století 20. postupně zase stupně snižuje.⁴⁴

Tabulka 2, Školy v soudním okrese Sedlčany ve 20. letech 20. století

Obec	Založení	Druh školy
Dubovice	17. století	čtyřtřídní obecná škola
Kosova Hora	17. století	čtyřtřídní a trojtřídní škola
Kosova Hora	1920	měšťanská škola
Krásná Hora	17. století	trojtřídní obecná škola
Krásná Hora	1920	měšťanská škola
Hrachov	1914	jednotřídní obecná škola
Chlum	1676	pětitřídní obecná škola
Jesenice	16.století	čtyřtřídní obecná škola
Kamýk nad Vltavou	1617	trojtřídní obecná škola
Kosobudy	1892	jednotřídní obecná škola
Krašovice	1897	dvoutřídní obecná škola
Martinice	1862	jednotřídní obecná škola
Mezno	1898	jednotřídní obecná škola
Nechvalice	17. století	čtyřtřídní obecná škola
Obděnice	1863	dvoutřídní obecná škola
Osečeny	1833	dvoutřídní obecná škola
Petrovice	17. století	trojtřídní obecná škola
Petrovice	1921	měšťanská škola
Počepice	17. století	trojtřídní obecná škola
Pořešice	1920	jednotřídní obecná škola
Prosebnice	1898	jednotřídní obecná škola
Radíč	1812	dvoutřídní obecná škola
Sedlčany	1352	pětitřídní obecná škola
Sedlčany	1890	měšťanská chlepecká škola čtyřtřídní
Sedlčany	1897	měšťanská dívčí škola trojtřídní
Sedlčany	1887	hospodářská škola dvouletá
Sedlčany	1894	živnostenská škola pokračovací
Úklid	1919	dvoutřídní obecná škola
Zvírotice	1822	jednotřídní obecná škola
Svatý Jan	1877	trojtřídní obecná škola
Vysoký Chl.umec	1880	trojtřídní obecná škola

Zdroj: Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko III, Sedlčany 1995, s. 45-246.

⁴³ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko III, Sedlčany 1995, s. 63.

⁴⁴ Tamtéž, s. 94.

Po První světové válce dochází k redukci tříd, ale i škol, a to především pro nedostatek žáků. Postupně se ale zlepšuje školní docházka, a to nejen díky zákonné povinnosti ale i osvětové činnosti místních pedagogů, kteří byli zapojeni do mnoha místních spolků. Školní úřady také začaly na přelomu století ukládat více pokut, bylo-li vidět, že se žák a rodiče školní docházce vyhýbají. Impulzem ke zkvalitnění výuky i učitelských poměrů bylo vytvoření Budeče Povltavské v Sedlčanech. Dne 16. prosince 1869 zasedal výbor k projednání jeho založení, v učitelském složení Jan Baxa⁴⁵, Josef Seidl, Jan Lipka, František Kříž, Václav Hajšl, Josef Havel a Karel Kozelka, který rovnou schválil stanovy dle stanov Budeče v Roudnici.⁴⁶ Do Budeče Povltavské spadaly okruhy Petrovický, Kosohorský, Krásnohorský, Sedlčanský, Chlumsko-Dublovický a ze sousedního okresu i okruh Sedlecký. „*Účelem učitelské jednoty jest školských vědomostí nabývati a rozšiřovati, všemožně napomáhati k zvelebení školství ve všech jeho odvětvích jakož i pěstování ušlechtilé zábavy.*“⁴⁷ Spolek se snažil především o vytvoření a šíření vychovatelských zásad, rozšiřování pedagogicko-didaktických knih a časopisů, i knihoven pro mládež, zabýval se hájením zájmů školských a učitelských. Sídlem spolku se stalo město Sedlčany a z jejích představitelů si můžeme jmenovat například Ludvíka Hellera či Františka Třeku. Spolek se s tím, jak přibývalo učitelů rozšiřoval, roku 1896 měl tak spolek 63 členů a roku 1909 již 94.⁴⁸

Roku 1870 byla ustanovena okresní školní rada, do jejíhož čela byl vybrán okresní hejtman. Okresní školní rady byly po roce 1918 nahrazeny okresním školským výborem. Pro školství byla důležitou funkcí školní inspektor, za všechny mohu jmenovat Ludvíka Hellera, iniciátora a organizátora mnoha školních projektů v okolí Sedlčan.⁴⁹

V roce 1900 zanikla v Kosově Hoře dvoutřídní Německá škola židovská, která do roku 1874 byla označována pouze jako škola hebrejská. O její proměnu ze zasloužil starosta a velkostatkář Mladota. Kosova Hora se však vinou této školy potýkala s nacionalistickými útoky. Někdy byla označována za český Frankfurt. Na počátku 90. let 19. století navštěvovalo školu na 100 dětí, z čehož pocházely 2/3 z křesťanských rodin, jejichž rodiče chtěli dětem poskytnout i vzdělání v jazyce německém. Dalo by se dokonce říct, že německá škola se stala pátou třídou zdejší školy české. Na konci století docházelo vyjma písemných zpráv v novinách i k několika útokům na židovské obyvatelstvo.⁵⁰

⁴⁵ Řídící učitel v Sedlčanech.

⁴⁶ SOkA Příbram. Povltavská Budeč Sedlčany. Zápisy o schůzích. i.č. 1, kniha 1, zápis Stručný přehled 20leté činnosti učitelského spolku Povltavská Budeč v Sedlčanech, 7. dubna 1890.

⁴⁷ Tamtéž, i.č.kniha 2, Stanovy spolku.

⁴⁸ SOkA Příbram. Povltavská Budeč Sedlčany, i.č. Seznam členských příspěvků 1896- 1909.

⁴⁹ Velmi podrobně zpracoval dějiny školství Čeněk Habart v: Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko III, Sedlčany 1995, s. 45 – 246.

⁵⁰ Blažek M., 700 let Kosovy Hory, Kosova Hora 1972, s. 14.

4. Demografický vývoj

Způsob prožívání každodenního života, stejně jako lidské cíle a hodnoty se v námi sledovaném období zásadně mění. Společnost se postupně proměňuje a sní i její demografický trend. Dochází k postupnému snižování plodnosti obyvatel českých zemí, a to v několika vlnách. Například v 70. letech 19. století a po roce 1900. Byly samozřejmě zaznamenány i výkyvy jako po první světové válce, kdy bylo třeba početně doplnit obyvatelstvo. Po té však porodnost klesá až do 30. let 20. století, kdy se narodilo 14,9 dětí na 1000 obyvatel.⁵¹ První moderní sčítání lidu proběhlo roku 1869 a bylo dle něj zjištěno, že české země měly celkem 7 615 000 obyvatel a samotné Čechy potom 5 106 000.⁵² Srovnáme-li to s rokem 1900, vidíme, že se populace v českých zemích zvýšila o více než 12 %.

Tabulka 3, Počet obyvatel v Čechách, na Moravě a ve Slezsku mezi lety 1869 a 1930

Rok	Počet obyvatel v Čechách, na Moravě a ve Slezsku	Počet obyvatel v Čechách
1869	7 615 000	5 106 000
1880	8 279 701	5 560 819
1890	8 725 623	5 843 094
1900	9 438 000	6 320 000
1921	10 005 734	6 670 582
1930	10 675 386	7 110 376

Zdroj: Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995; s. 272; Šubrtová A., Dějiny populačního myšlení v českých zemích, Praha 2006, s. 133; Český statistický úřad, <[http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/69AE5A9D98009AA4C1256E660041EAD0/\\$File/tab3_30.pdf](http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/69AE5A9D98009AA4C1256E660041EAD0/$File/tab3_30.pdf)> [17. 7. 2012].

Měnila se také struktura obyvatelstva. Postupně ubývá osob živících se v zemědělství a naopak přibývá lidí pracujících v průmyslu.⁵³ S touto skutečností je také pevně spjata prostorová změna lidského života, poměrně rychle probíhající urbanizace. Lidé již běžně nepracují doma, aby si vydělali na živobytí, ale do práce docházejí. V rámci přesídlování lidí do měst dochází ke koncentraci lidských, výrobních a neživých zdrojů do relativně malých center. Venkov se příliš nerozrůstá, ale zhušťuje se počet lidí obývajících města. Roku 1869 tak na 1 km² připadalo 79 obyvatel, zatímco roku 1900 to bylo 119 obyvatel a v roce 1910 již 128 obyvatel na 1 km².⁵⁴

⁵¹ Šubrtová A., Dějiny populačního myšlení v českých zemích, Praha 2006, s. 135.

⁵² Tamtéž, s. 135.

⁵³ Viz tabulka č. 8.

⁵⁴ Šubrtová A., Dějiny populačního myšlení v českých zemích, Praha 2006, s.136.

Industrializace se mimo jiné projevuje i tím, že u nás například v roce 1850 tvoří 96 % veškeré energie síla lidí a zvířat, kdežto roku 1950 již 96 % tvoří energie neživá.⁵⁵ Na růstu populace se negativně projevovala emigrace, která vysoce převyšovala imigraci. Z přirozeného přírůstku, který se v daných letech projevoval, opouštělo v některých letech české země téměř 32 % obyvatel.⁵⁶ Například mezi lety 1920 a 1929 se z Čech vystěhovalo do zahraničí 237 000 obyvatel. Ještě v roce 1921 tvořilo 31,8 % struktury Československa samostatně hospodařící obyvatelé. Německá menšina tvořila v tomto roce 24,7 %.⁵⁷

Naděje na dožití nebyla v námi sledované době příliš vysoká. Byla ovlivněna poměrně vysokou kojeneckou úmrtností. Ještě před první světovou válkou tak činil průměrný věk dožití zhruba 45 let. V druhé polovině 19. století zvýšilo úmrtnost několik epidemií, které se v populaci rozšířily.

Úmrtnost začíná klesat až na konci 19. století a souvisí i s kvalitnější a důslednější zdravotnickou péčí. I přesto ale téměř čtvrtina kojenců umírala již v prvním roce života. K vysokému úbytku obyvatelstva došlo během první světové války. Vysokou úmrtnost poválečných let doháněla pouze vysoká porodnost. Porodnost se snížila také ve 30. letech 20. století, na čemž nesla vinu vysoká nezaměstnanost a ekonomická nejistota vyvolaná hospodářskou krizí. Vedle porodnosti ale klesala i sňatečnost. Průměrný věk dožití nebyl nikterak vysoký ani v tomto období, kdy byl věk dožití mezi lety 1929 až 1932 pouze 55,6 let. V 30. letech 20. století došlo také k výraznému snížení vystěhovalectví, které kleslo na 22 495 vystěhovaných obyvatel mezi lety 1931 a 1937.⁵⁸

4.1. Sedlčanský region

I ve zdejší oblasti docházelo k postupnému snižování populace, která zde žila. Mnoho lidí odcházelo do Ameriky, Vídně a Prahy. Okres sedlčanský opustilo mnoho osob údajně již v první polovině 19. století.⁵⁹ Tyto ztráty však byly zpočátku kryty vysokým počtem narozených dětí. Ale až krizová léta druhé poloviny 19. století zavinila kromě zadlužování zdejších obyvatel i jejich odliv. Ten měl dle Emanuela Kožmína, delegáta zemské rady a předsedy Hospodářského spolku, dosahovat až 7 %.⁶⁰ Na Sedlčansku se na konci 19. století mluví dokonce o „vystěhovalecké horečce“.⁶¹ V druhé polovině 19. století dochází k

⁵⁵ Horská P., a kol., Zrod.velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropy, Praha 2002, s. 32.

⁵⁶ Šubrtová A., Dějiny populačního myšlení v českých zemích, Praha 2006, s. 136.

⁵⁷ Tamtéž, s. 164.

⁵⁸ Horská P., a kol., Zrod.velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropy, Praha 2002, s. 166.

⁵⁹ SOkA Příbram, Osobní fond Bohuš Kareš, Účast Sedlčanska na celonárodním budování, tiskopis, s. 4.

⁶⁰ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 256.

⁶¹ Více: MK Sedlčany Rolnické listy 1888, Ročník IV, číslo 11, Doudlebský O., Máme-li stěhovati se do Ameriky?, s. 184 -186.

rychlému růstu populace, která poněkud kryje odliv obyvatel. Tento nárůst má svou oporu ve střídavém hospodaření v zemědělství a osamostatnění se obyvatel a jejich hospodářské situaci. Nicméně jde o dobu, kdy byl zdejší lid poměrně chudý a sňatky se zde uzavíraly pod heslem: „...zachránit dědičnou usedlost.“⁶² Statky byly samozřejmě zatíženy dluhy a především také dědickými podíly a jinými závazky. Úmrtnost dětí byla vysoká a průměrný věk dožití zase nízký.

Tabulka 4, Počet narozených dětí mezi lety 1920 až 1943

Rok	Počet narozených dětí	Rok	Počet narozených dětí
1920	93	1932	65
1921	100	1933	78
1922	97	1934	53
1923	110	1935	58
1924	95	1936	55
1925	91	1937	50
1926	97	1938	60
1927	78	1939	48
1928	77	1940	58
1929	81	1941	56
1930	77	1942	58
1931	84	1943	55

Zdroj: Svoboda P., Kapitoly z dějin zdravotnictví na Sedlčansku, Sedlčany 1983, s. 33.

Výrazně ovlivnila počet zdejších obyvatel také první světová válka, která si přímo vyžádala 73 obětí ze Sedlčan.⁶³ V ostatních obcích byl počet obětí války úměrný jejich velikosti. Tak zpět z války do Vysokého Chlumce se nevrátilo 37 mužů, ze Svatého Jana zemřelo 98 mužů, z Kňovice 22 a 10 z Křepenic. Nicméně válka měla negativní vliv i na zdravotní stav všech obyvatel. Přesto nijak výrazně nenarušila poměr mezi muži a ženami, který zůstával poměrně vyrovnaný. Dle sčítání z roku 1921 se v sedlčanském soudním okrese nacházelo 23 195 osob⁶⁴, z toho 12 059 žen a 11 136 mužů.⁶⁵ V meziválečném období se výrazně lepší zdravotní péče, roste počet lůžek v nemocnicích. Vysoká však stále zůstává kojenecká úmrtnost, která dosahovala 130 až 150 zemřelých dětí do jednoho roku z 1000 narozených.⁶⁶ Děti se rodily doma a do nemocnic většinou chodili lidé až tehdy, když už bylo

⁶² Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 256.

⁶³ Páv J., Procházka L., Sedlčansko, Praha 2010, s. 24.

⁶⁴ Jistá nesrovnalost v počtu zde žijících osob, která je uváděna v kronice města Sedlčany a s oficiálními čísly, se kterými pracuje statistický úřad, je dána posunem hranic v rámci správních území.

⁶⁵ MM Sedlčany, Pamětní kniha obce Sedlčany, sign. D365, rok 1922.

⁶⁶ Doležal J., Strípky z mozaiky protektorátní společnosti, Německá okupace a její konec v politickém okrese Sedlčany (1939 -1945), s. 117.

téměř pozdě. Dobré nebyly ani životní podmínky zdejších obyvatel, které vyvolávaly řadu nemocí. Často se zde vyskytovala kupříkladu křivice. Například vodovod měly v období mezi válkami jen větší obce, jako Kamýk nad Vltavou, Vysoký Chlumeč a obec Petrovice, kde byl vodovod zřízen již roku 1901.⁶⁷ Kanalizace se nacházela z počátku pouze v Sedlčanech. Lidé zde neměli hygienické návyky a ani si jejich potřebu neuvědomovali. Strava také nebyla kvalitní a pestrá. V potravě stále převládaly brambory s malým podílem zeleniny a masa.

Mezi nejčastější důvody úmrtí patřily srdeční choroby, sešlost věkem, tuberkulóza, zánět plic a rakovina.⁶⁸ Místní lid také trápil břišní tyfus, který se do oblasti Sedlčanska dostal okolo roku 1929. První obětí této nemoci byl kočí u Benešových v Záduší, Antonín Dvořák. Ten po dvaceti dnech domácího i nemocničního léčení dne 29. ledna 1929 zemřel. Za pád dnů po vypuknutí jeho nemoci se choroba projevila i u jeho manželky, která ale i přes dlouhou dobu léčení tuto nemoc přežila stejně jako většina ostatních. Nakažena byla 22. února toho samého roku také manželka Bedřicha Beneše, Františka Benešová. Zima tohoto roku velmi tvrdá, napadlo okolo metru sněhu, což jistě zkomplikovalo situaci MUDr. Chodounského ze Sedlčan, který své pacienty navštěvoval pěšky. Během osmi týdnů léčby vykonal tento lékař osm návštěv u Benešových. Za léčení Františky Benešové pak rodina zaplatila doktoru Chodounskému 1 980 Kč.⁶⁹ Připomínám, že její nemoc byla velmi komplikovaná. Postupně se během této doby tyfem nakazili i starší synové Benešových, ale u obou měla nemoc lehký průběh. Nemoc však potkala v průběhu jara i další zaměstnance Benešových, a to mladšího kočího Proška a služebnou Annu Hřebejkovou. Nemoc nejenže způsobila minimálně sedm úmrtí, ale také značně zkomplikovala hospodaření, neboť značně snížila pracovní síly, které byly v léčení. U Benešových tak díky této nemoci zůstaly na práci pouze čtyři osoby, a to František a Bedřich Benešovi s pasákem dobytka a jeho manželkou.⁷⁰

Zdejší region zůstává i v předválečné době vesměs zemědělský. Průmysl bychom zde našli až po druhé světové válce. Nezaměstnaných obyvatel bylo na Sedlčansku k 31. prosinci 1936 hlášeno 743, z čehož bylo 43 žen a 3 učni, zbytek tvořili muži. To se zdá vzhledem k počtu obyvatel jako velmi vysoký počet, ale z toho bylo v průmyslu a živností registrováno 205 osob, v zemědělství 72, ostatních oborů 11 a nejvíce 455 bylo námezdních dělníků.⁷¹ Většinu tedy tvořili námezdní dělníci, u kterých můžeme předpokládat, že se

⁶⁷ SOkA Příbram, OA Petrovice, Kronika obce Petrovice, s. 6.

⁶⁸ Průcha V., a kol., Hospodářské dějiny Československa, Bratislava 1974, s. 328.

⁶⁹ Rodinný archiv Benešových, Kronika rodiny Benešovi, rok 1930.

⁷⁰ Tamtéž, rok 1929.

⁷¹ MM Sedlčany, Pamětní kniha obce Sedlčany, sign. D365, rok 1937.

v průběhu roku živili sezónními pracemi. Je proto závažné, že roku 1937 upozorňuje Bedřich Beneš na rapidní nedostatek dělnictva v zemědělství, které trvá již nějakou dobu.⁷²

Tabulka 5, Počet obyvatel soudního okresu Sedlčany

Obec	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930
Dublovice	1 474	1 538	1 687	1 680	1 601	1 502	1 472
Jesenice	941	914	915	840	811	794	741
Kamýk nad Vltavou	752	804	801	797	767	739	749
Kňovice	497	555	582	567	512	507	471
Kosova Hora	1 895	1 746	1 742	1 653	1 575	1 505	1 305
Krásná Hora	2 447	2 418	2 416	2 509	2 200	2 112	1 937
Křepenice	316	376	350	312	304	307	313
Nalžovice	1 043	1 031	926	853	867	835	766
Nedrahovice	1 074	1 013	1 034	1 994	963	919	819
Nechvalice	1 866	1 780	1 699	1 587	1 496	1 475	1 311
Osečeny	567	587	605	605	572	523	488
Petrovice	2 989	3 091	2 950	2 805	2 679	2 613	2 392
Počepice	1 421	1 297	1 258	1 142	1 077	1 062	940
Prosebnická Lhota	1 034	1 049	935	888	816	778	741
Příčovy	319	320	339	285	280	304	316
Radíč	790	720	702	542	506	481	458
Sedlčany	4 428	4 492	4 572	4 583	4 351	4 330	4 108
Svatý Jan	1 450	1 441	1 480	1 457	1 345	1 271	1 199
Štětkovice	383	385	395	360	365	352	309
Vysoký Chlumec	1 524	1 628	1 585	1 676	1 571	1 411	1 297
Celkem	27 210	27 185	26 973	27 135	24 658	23 820	22 132

Zdroj: Růžková J., a kol., Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005 I. Díl, Praha 2006, s. 164 – 179.

Tabulka 6, Počet domů soudního okresu Sedlčany

Obec	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930
Dublovice	189	211	239	255	269	282	313
Jesenice	117	121	123	123	137	141	145
Kamýk nad Vltavou	111	118	123	119	127	130	143
Kňovice	83	87	94	97	98	99	102
Kosova Hora	202	220	222	235	246	259	271
Krásná Hora	299	314	332	375	373	373	390
Křepenice	41	44	45	43	49	49	63

⁷² Rodinný archiv Benešových, Kronika rodiny Benešovi, rok 1937.

Obec	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930
Nalžovice	150	152	157	156	160	159	165
Nedrahovice	125	128	141	138	138	141	162
Nechvalice	215	234	254	248	252	255	258
Osečany	81	85	93	92	91	92	96
Petrovice	380	402	425	424	434	450	459
Počepice	176	180	196	192	193	193	204
Prosenická Lhota	141	149	152	47	149	150	147
Příčovy	41	42	46	45	50	53	68
Radič	116	114	116	118	106	106	103
Sedlčany	562	589	594	616	661	672	745
Svatý Jan	181	197	209	211	218	221	231
Štětkovice	57	48	47	51	53	55	60
Vysoký Chlumec	190	200	217	229	232	235	251
Celkem	5 326	5 515	5 715	5 714	5 946	6 036	6 306

Zdroj: Růžková J., a kol., Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005, I. díl, Praha 2006, s. 164 – 179.

Z uvedených tabulek jasně vyplývá tolikrát zmiňovaný úbytek obyvatelstva. Naopak ale vidíme, že stejně jak klesá počet obyvatel, roste počet hlášených domů. Přestože z čísel nezjistíme, zda šlo o domy obydlené, či nikoli. Dokonce je zde kopírována výchylka z roku 1900, kdy nám oproti obecnému trendu vzrůstá počet obyvatel a naopak klesá počet domů. Na vině by mohlo být nařízení, které zakazovalo volnou dělitelnost statků větší velikosti. Sourozenci, kteří byli po smrti rodiče vyplaceni, si začali zřizovat vlastní bydlení. V regionu se totiž neuchytil princip širších rodin, který byl běžný například na Slovensku.

Posledním zásahem do populačního života zdejších obyvatel bylo již zmíněné vystěhování, které se týkalo 7 380 lidí, přičemž ze samotných Sedlčan odešlo více než 2 000 osob. Místní lid zde nahradil školní dělostřelecký pluk se zhruba 5 000 vojáky.⁷³

4.1.1. Národnostní a náboženské složení na Sedlčansku

Sedlčanská lokalita byla v námi sledovaném období oblastí, kterou obývala vesměs česká populace. Roku 1880 se dle sčítání k německé národnosti hlásilo pouze 6, 5 obyvatel z 1000, roku 1890 to byli jen 2, 3 osoby a roku 1900 již jen 0, 6 osob. Po první světové válce se k národnosti německé přihlásilo již jen 6 osob z celkového počtu hlášených obyvatel, přičemž většinou šlo o židovské obyvatele. Zhruba stejné množství se hlásilo k národnosti židovské.⁷⁴ Přesto ale zde jak židovského, tak původně německého obyvatelstva žilo o něco více, vyčíslit přesně tyto hodnoty však není cílem této práce. Většina obyvatel se tak hlásila

⁷³ Páv J., Procházka L., Sedlčansko, Praha 2010, s. 30.

⁷⁴ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 27-30.

k národnosti české případně československé. Na konci 19. století navíc už i na velkostatech najdeme české úřednictvo a správce.

Přesto zde ale na přelomu století nalezneme známky protiněmeckého smýšlení. Ty jsou patrné z článků v Rolnických listech, ačkoli mnohé z těchto protiněmeckých a proti-uherských nálad bychom mohli přiřadit spíše hospodářské soutěži. V jednom z článků v Rolnických listech se tak můžeme dočíst: „*My dobří Čecháčkové chytíme se na každou vějičku německého hmbugu v naději, že si pomůžeme z hospodářské bídy a zatím pomůžeme jen přátelickým z rajchu.*“⁷⁵ Z jiného článku se zase dovídáme, že: „*Jsou to uherské velkomlýny, které bezohledně a překotně ženou se jen za ziskem.*“⁷⁶

Vztahy s Němci byly v lokalitě zhoršeny v důsledku válek, a to zejména druhé světové války, která na Sedlčansku zavinila „lehký demografický karambol“, kterým bylo vysídlení v roce 1943. Většina obyvatel byla umístěna do blízkých vesnic ve stejném okrese a po válce se vrátila zpět do svého bydliště. Budovy, do kterých se lidé vraceli, byly často poničeny, ale ve většině případů alespoň stály. Přesto se zde našlo několik rodin, které odešly do jiných míst republiky, často do pohraničí. Mnohdy také lidé mimo domov uzavřeli sňatky či zemřeli. Zpět do Kňovic se tak například nevrátil Doubrava z Kňovic, který po vystěhování do Nové vsi a po válce odešel do pohraničí, stejně jako se nevrátil Jan Hrubý vystěhovaný v Bražné.⁷⁷ Přesto, že se nám to současnou optikou jeví jako ne příliš zásadní změna, bylo vystěhování pro lidi, kterých se týkal velkou ranou, neboť neměli jistotu, že se vrátí. To dokazují i přání, které si lidé vzájemně psali do svých památníků. „*Nevěřme nikomu. Věřme jen sobě, své práci a pili. Vepsal poslední večer před opuštěním svého rodného místa Karel Hasman.*“⁷⁸ Vysídleno však nebylo veškeré obyvatelstvo, v zabraném prostoru zůstaly určené osoby, které byly pověřeny prací v SS dvorech.

Na nepříliš dobré smýšlení místních obyvatel o židech obecně nás opět mohou upozornit rady a doporučení, jak jednat s židy obchodníky. Panovala zde představa, že jde o lichváře a jejich snahou je ožebračování místních obyvatel. Tento vztah však neplatil, pokud šlo o místní židovskou komunitu, ačkoli i zde došlo k několika útokům na židovské obyvatelstvo. Zřejmě nejpočetnější židovská populace žila v Kosově Hoře, kde existovala, jak židovská škola, tak i židovský hřbitov. Horšící se národní vztahy naznačuje i zrušení německé židovské školy v Kosově Hoře, ke kterému došlo roku 1900. To bylo podmíněno nejen

⁷⁵ MK Sedlčany, Rolnické listy 1902, Ročník XVIII, číslo 9, Osečanský J. V., Němci a my?, s. 149.

⁷⁶ MK Sedlčany, Rolnické listy 1900, Ročník XVII, číslo 11, Mlecí řízení opět straší, s. 185.

⁷⁷ SOkA Příbram, AO, Kronika obce Kňovice, rok 1942.

⁷⁸ Archiv autorky, Památník Růženy Moulíkové.

místním obyvatelstvem, ale bylo na něj apelováno i širším českým okolím. Další větší komunity židů bychom našli ještě v Petrovicích, v Sedlčanech a v Kamýku nad Vltavou.

Mezi židy patřili i mnozí úspěšní podnikatelé zdejšího regionu. K těm patřila například rodina Rindlerova, vlastníci továrny na mošty a likéry, dále koželužna Josefa Hellera v Kosově Hoře a továrna na pokrývky Otty Kaufmanna v Kosově Hoře. K naprostému vymizení židovské populace ze Sedlčanska samozřejmě přispěly smíšené sňatky i to, že mnozí mladí židé se jednoduše z regionu odstěhovali ať už v období mezi válkami, kdy odcházeli stejně jako zbylá česká populace, či v souvislosti s válkou a politikou Adolfa Hitlera.

Tabulka 7, Počet obyvatel a č. p. v Kosově Hoře

Rok	Počet domů	Počet obyvatel
1876	124	1 142
1890	135	1 090
1900	145	1 043
1920	166	930
1930	190	824

Zdroj: Blažek M., 700 let Kosovy Hory, Kosova Hora 1972, s. 15

Z tabulky je patrné, že i v Kosově Hoře došlo k výraznému úbytku obyvatel, na čemž měla svůj podíl i židovská populace, která zdejší region opouštěla.

Dne 31. srpna 1942 bylo posláno do tábora v Terzíně 45 židovských obyvatel ze Sedlčan a 7 z Kosovy Hory, dne 12. prosince 1942 pak dalších 28 z Kosovy Hory, 25 z Petrovic, 11 z Roviny, 10 z Krásné Hory a dalších 14 z dalších vesnic sedlčanského okresu. V těchto a dalších transportech bylo do koncentračních táborů v Terezíně a Osvětimi odesláno 147 židů, z kterých přežilo pouze 6 osob, ale do Sedlčanska se již nevrátili.⁷⁹ V souvislosti s okupací jen připomenou, že v Sedlčanech fungovala odbojová organizace Obrana národa, kterou vedl ředitel Městské spořitelny Karel Vystyd a okresní zahradník Cyril Buzek. Oba byli roku 1940 zatčeni a odvedeni do koncentračních táborů.⁸⁰

Téměř veškeré obyvatelstvo sedlčanského okresu bylo římskokatolického vyznání. V roce 1921 se ho v soudním okrese sedlčanském nacházelo celých 97 % obyvatelstva. K vyznání evangelického se hlásilo 45 osob, tedy zhruba 0,2 %, k víře československé 110

⁷⁹ Doležal J., Strípky z mozaiky protektorátní společnosti, Německá okupace a její konec v politickém okrese Sedlčany (1939 -1945), s. 237.

⁸⁰ Rodinný archiv Benešových, Kronika rodiny Benešovi, rok 1942.

osob, tedy cca 0,5 %, k izraelskému vyznání 282 osob, tedy cca 1,2 %, 33 osob, 0,1 %, bylo jiného vyznání a bez vyznání bylo 208 osob tj. zhruba 1 % .⁸¹

⁸¹ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 27-30.

5. Vývoj zemědělství

V rámci českých zemí existovaly rapidní rozdíly v zemědělské technice i postupech. Sedlčansko se řadilo spíše k těm méně inovovaným oblastem, ačkoli nebo spíše právě proto, že šlo o region striktně zemědělský. V sedlčanském prostoru bylo dle sčítání obyvatel z roku 1890 největší podíl zemědělců v rámci celých českých zemí, a to 6 000 až 7 000 na 10 000 obyvatel.⁸² Což je nejvyšší podíl v celých Čechách.

Tabulka 8, Počet zemědělců v Českých zemích k roku 1880, 1890, 1921

Sčítání 1880	obyvatel	zemědělců	Sčítání 1890	obyvatel	Zemědělců	Sčítání 1921	obyvatel	zemědělců
Čechy	5 560 819	2 272 468	Čechy	5 843 094	2 375 146	Čechy	6 670 582	1 344 602
Morava	2 153 407	1 043 612	Morava	2 276 870	1 138 791	Morava	2 662 884	662 989
Slezsko	565 475	267 785	Slezsko	605 659	249 788	Slezsko	672 268	135 010

Zdroj: Adámek, K.,V., České zemědělství, Statistická studie, 1899, s 6; Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 272.

Osvobození poddaných a jejich majetku od vrchnosti po roce 1848 byl jedním z viditelných a dlouho nadcházejících impulzů k vývoji kapitalismu v českých zemích. Kapitalismus do zemědělství pronikal pomocí velkostatků, které se začaly orientovat na zemědělskou výrobu a zakládaly vlastní výrobní jednotky. Jelikož na Sedlčansku podmínky pro uchycení průmyslu nebyly nikterak vhodné, pronikal sem průmysl právě přes zemědělství a to v podobě vodních mlýnů, lihovarů a pil. Jiří Tynowiak píše o tom, že v oblasti zpracování lihu, cukru a škrobu dokonce zdejší podniky svého času překonaly zdejší region.⁸³ O tom ale více v kapitole věnující se zemědělskému průmyslu. Zemědělství tak bylo stěžejní sférou hospodářství Sedlčanska, přičemž ale nástup nových postupů, plodin i techniky v zemědělství zde probíhal s jistým zpožděním.

Do zemědělské výroby začala být zapojována kvalitnější hnojiva, vhodnější nástroje na obdělání půdy, ustájení dobytka namísto volné pastvy a kultivace půdy například v podobě meliorací. Rozvoj rostlinné výroby zároveň podpořil i chov dobytka, na Sedlčansku především hovězího. V souvislosti s uvedenými změnami se začaly pěstovat více píce, řepka, okopaniny i pšenice. Samozřejmě nositelem těchto změn byl opět velkostatek. Z něj se

⁸² Adámek K.,V., České zemědělství, Statistická studie, 1899, s 5.

⁸³ SOkA Příbram, Osobní fond Bohuš Kareš, i.č. 88, Z dějin zemědělského průmyslu v našem kraji, Jiří Tynowiak, s. 4.

tyto postupy dostávaly do povědomí rolnictva od 70. let 19. století.⁸⁴ Osvětově v případě změny osevního postupu působila činnost Františka Horského, jehož postupy byly rolnickému obyvatelstvu zdejšího okresu přibližovány zdejším hospodářským spolkem pod záštitou Zemědělské rady. Rolníkům byly rozdávány brožury Vady a pravidla orby či O úpadku průmyslu Inářského.⁸⁵ Doporučován byl rolníkům také spolek Česká vzájemnost, který se snažil vykupovat od rolníků rostlinné produkty za slušné ceny.

Samozřejmě se také rozvíjí zemědělský obor jako vědní disciplína, která samotné inovace dodává. Jsou zkoušeny nové druhy osiva i křížení dovezeného dobytka. Rozvíjející se zemědělství, průmysl a doprava pozměňují vše. Nejen tvářnost vesnice a měst, ale především smýšlení zdejšího převážně rolnického obyvatelstva. Plocha orné půdy se zvětšovala až do 2. poloviny 19. století. Orná půda vytlačovala pastviny a louky, stejně tak se zvyšovala i plocha zahrad a lesů.⁸⁶ Zemědělství najednou muselo uživit větší počet osob, které si náhle nebyly schopny vypěstovat vlastní potravu.

Na Sedlčansku se sice nalézal jistý počet velkostatků, ale přesto šlo o kraj především rolnický. Emanuel Kožmín, delegát rady zemědělské a předseda Hospodářského spolku, k tomu roku 1928 píše: „*Odejdou-li měšťané z města, není ani jeden sedlák doma.*“⁸⁷ Právě na stav rolnický byly od 70. let a zejména v 80. a 90. letech 19. století orientovány snahy místních pokrokových „buditelů“. I zde bylo nejvíce rolníků vlastníků půdy maximálně do 10 ha.

Na zdejší obyvatele dolehla samozřejmě také krize 70. let 19. století. Jedním z následků bylo velké zadlužování zdejších obyvatel. Chyběly často i prostředky na uživení dobytka i pečování o půdu. Dle vzpomínek Emanuela Kožmína bylo v krizových letech tak akorát na daně, zaplacení čeledi a řemeslnictva. Vzpomíná, že kráva se prakticky nedala sehnat za méně než 35 – 40 zl. a kilogram obilí za 5 – 7 kr.⁸⁸ Situace se poněkud ustálila před první světovou válkou a po ní.⁸⁹

Druhá světová válka poněkud zpomalila poměrně dobře se rozvíjející modernizaci. Ztráty způsobila již sama mobilizace, kdy byli odvedeni nejen muži, ale například i koně, kteří se vraceli nejen vyhublí, ale často i vážně nemocní.⁹⁰ Bedřich Beneš o situaci zdejších zemědělců roku 1940 v rodinné kronice píše: „...*samé nařízení, samé omezení, pomalu*

⁸⁴ Beranová, M., Kubačák, A., Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě, Praha 2010, s. 253.

⁸⁵ MK Sedlčany, Rolnické listy 1890, Ročník VI, číslo 1, Zprávy o činnosti hospodářského spolku politického okresu Sedlčanského v r. 1889, s. 8.

⁸⁶ Matoušek V., Čechy krásné, Čechy mé Proměny krajiny Čech v době industriální, Praha 2010, s. 77.

⁸⁷ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 256.

⁸⁸ Tamtéž, s. 256.

⁸⁹ Ceny v tomto období viz. Příloha 3, Tabulka 28, Srovnání cen zboží na Sedlčansku 1913 až 1920.

⁹⁰ Rodinný archiv Benešových, Kronika rodiny Benešovi, rok 1939.

*budeme na tom, jako ti židi, jejichž život ve Třetí říši jim nemůže nikdo závidět.*⁹¹ Přesto připouští, že mnohé je možno obejít, například neustále se zvyšující mzdu pro zemědělské dělníky. Přese všechno však rodina Benešů hospodaří úspěšně i během války, kdy situaci zhoršuje i úbytek pracovních sil. Pro Sedlčansko je však charakteristické, že zde za války na vysídleném území vznikají SS dvory, kde pracují místní obyvatelé. Část jejich dobytka je odvezena a zbylá zavezena do SS dvorů. O rozsahu vystěhování a následné hospodářské situaci vypovídá i fakt, že během něj zůstaly v Sedlčanech pouze dva koloniální obchody, jedno holičství, dva řezníci, jeden obuvník a stále také Hospodářské družstvo. Vzniklým SS dvorům se ve zdejší kraji však příliš hospodařit nedařilo. Dobytek hynul na choroby a práce na poli byla dělána, jen aby se dělala, méně už aby z ní byl užitek. Během protektorátu fungovaly přidělové lístky i pro zemědělce na mletí, podle nich měl rolník právo nechat si semlít 21 kg obilí na jednu osobu a jeden měsíc. Naopak byl každý rolník povinen odvádět podíly ze své produkce, tyto odvody během války postupně narůstaly a zatěžovaly zdejší hospodáře.

5.1. Velkostatky

Na velkostatkách na rozdíl od ostatních hospodářství dochází k pokusům podnikat a zpracovávat vlastní zemědělské produkty v mlýnech, pilách, pivovarech, lesích a dolech. Ostatně hlavní vlnu industrializací a změn s ní spojených nesl i nadále šlechtický velkostatek. Po skončení stavovské společnosti a změnách s jejím koncem spojených, totiž roce 1848, dochází k výkupům sedláků z roboty, což finančně posiluje šlechtický velkostatek, který vede k modernizaci výroby a uvolňuje pracovní síly, které však zpětně zaměstnává, a to většinou v podobě pracovních námezdních sil bezzemků.⁹²

Příkladem všestranného velkostatku z přelomu 19. a 20. století je velkostatek Jana Mladoty a později jeho syna Olivera, jenž vlastnil několik poplužních dvorů. Správcem dvora v Červeném Hrádku byl František Blahoš. Chovaly se zde bernské krávy, které byly kříženy se švýckým býkem.⁹³ Dobytek měl dvůr okolo 80 kusů. Průměrná dojivost krav byla 6, 5 litru mléka denně. Ke dvoru patřilo 120 měr luk⁹⁴. Statek samozřejmě využíval střídavého osevního postupu.⁹⁵ Dvůr měl vlastní vodárnu, která dováděla vodu do dvora za pomoci vodního kola na spodní vodu. Toto kolo původně pohánělo i mlátičku. V roce 1895 se ale již

⁹¹ Rodinný archiv Benešových, Kronika rodiny Benešovi, rok 1940.

⁹² Horská P., a kol., Zrod velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropy, Praha 2002, s. 189.

⁹³ Původně švýcarská plemena.

⁹⁴ 1 míra = cca 19 arů.

⁹⁵ Rolnické listy 1896, Ročník XII, číslo 6, Hevrdle A., Vycházky chovanců hospodářské školy, s 97.

na mláčení začala používat lokomobilu, tedy parní pohon.⁹⁶ Dvůr v Červeném Hrádku je spojen s dvorem v Kosově Hoře, ke kterému patřilo 100 měr luk s velkým množstvím lesů. Kosovu Horu získali Mladotové roku 1837 za 195 000 zl.⁹⁷

Dalším z velkostatků byl dvůr v Třebnicích, který koupil roku 1903 od továrníka Viktora Poráka statkář Čeněk. Šembera z Rašovic za 360 000 K. K statku náleželo 250 ha a jeho výnos činil 5 187, 37 zl.⁹⁸ Rozsáhlým velkostatkem se stal také velkostatek v Radíči za časů, kdy byl majitelem Emanuel Gallberg, který statek získal v 80. letech 19. století. K statku patřily další dva dvory, a to Nový dvorec a Táborec. Emanuel Gallberg⁹⁹ začal také zkupovat zdejší velmi často zadlužené usedlosti a soustředil se na chov dobytka ustájený v 5 stájích. Šlo o velmi schopného podnikatele a politika, který se stal císařským radou a v regionu zastával mnohé výborové posty. Do skoupených usedlostí, dle vzpomínek anonymního radíčského pamětníka, formálně vpisoval své známé osoby, údajně především židovského původu, aby tak získali volební právo v obci.¹⁰⁰ Naopak Antonín Vystyd v jednom ze svých článků připomíná Gallberga jako zdatného zaměstnavatele, který motivoval své zaměstnance například spořením, které po několika odpracovaných letech zaměstnancům vyplácel.

5.2. Rolnické usedlosti

Pro rolníky se po roce 1848 změnilo skutečně hodně. Stali se sice vlastníky půdy, přesto s ní nemohli ještě po 21 let volně disponovat. Problémem byla i zmiňovaná omezená možnost dědického předání statků střední velikosti. Náročné byly ale i splátky pro vrchnost, kterou byli nyní bývalí poddaní povinni zaplatit.¹⁰¹ Vrchnost tak i nadále ve svých rukou drží značnou část výrobního majetku a dále ovlivňuje hospodářství, a tedy i ráz regionu.

I zdejší již tak finančně chudé rolníky ovlivnily dlouhodobé zemědělské krize, které vyvrcholily v letech 1873 až 1878 a 1879 až 1904.¹⁰² I ony mohou za pomalejší nástup moderních metod v zemědělství. Ještě v 70. letech 19. století využívali rolníci starého osevního postupu, kdy se na úhor zasela pšenice a žito se selo po ječmeni a luskovinách. Výnosy byly malé a to i pro nedostatečné hnojení. To mělo vliv na výkrm dobytka, který byl nedostatečný, stejně jako následné hnojivo. Dobytek byl u drobných rolníků krmen přes den především na pastvách, a to dlouho do 20. století. Přeživší rolnictvo ostatně pásávalo ještě

⁹⁶ MK Sedlčany, Rolnické listy 1896, Ročník XII, číslo 7, Hevrdle A., Vycházky chovanců hospodářské školy, s. 115 - 117.

⁹⁷ SOKA Příbram, Pamětní kniha Kosova Hora, s. 9.

⁹⁸ MK Sedlčany, Rolnické listy 1903, Ročník XX, číslo 2, Různé zprávy, s. 28.

⁹⁹ V některých pramenech také označován jako Kallberg.

¹⁰⁰ SOKA Příbram, Osobní fond Bohuš Kareš, i.č. 27, Radíčský dvorec a jeho majitel, (Neznámý pisatel).

¹⁰¹ Matoušek V., Čechy krásné, Čechy mé Proměny krajiny Čech v době industriální, Praha 2010, s. 82.

¹⁰² Tamtéž.

v 80. a 90. letech minulého století. Dobytek pak byl po zimě údajně mnohdy tak vyhublý, že ho bylo třeba na jaře zdvíhat. Krávy nedosahovaly ani 350 kg.¹⁰³ K významnému chovu patřily i ovce a prasata, které se i zde pásávaly na obecních drahách. Hospodáři zkrátka využívali zemědělských postupů tak, jak je znali od svých otců. Není divu, že rolníci byli často skeptičtí k inovacím, které byly do zemědělství zaváděny, neboť se stávalo, že byli mnohdy podvedeni. Na místo práškových hnojiv jim byla prodána bezvýznamná náhrada, či nekvalitní semena a podobně. Rolníci si také stěžovali na vysoké daně, jejich nestejné rozdělení, přírážky, konkurenci s cizinou, zadlužené statky, socialismus i dělnickou otázku.

Příkladem statkem byl rolnický statek na Záduší¹⁰⁴, který byl na konci 19. století vybaven nýtovou žentourovou mlátičkou s třemi vytřásadly, hladkým válcem, klopícím pluhem, harkou¹⁰⁵ a brusem se setrvačníkem. Jeho majitel František Beneš choval švyckého býka, tažný i žirný dobytek, koně, 19 krav a prasata.¹⁰⁶ Stání pro dobytek měl kamenné i zděné. Ke statku patřilo přes 83 jiter¹⁰⁷ pozemků. F. Beneš pěstoval obilí, okopaniny, hrách, vikev a konopí.¹⁰⁸ K jeho statku patřily i rybníky v Záduší, z nichž nabízel na přelomu 19. a 20. století rybí násadu na prodej. Že šlo větší statek dokazuje i to, že dle výkupního listu Františka Beneše ze dne 20. listopadu 1917 bylo ve statku nalezeno 37 kg vymláčené pšenice, 1 034 kg žita, 280 kg ječmene a 920 kg ovsa a o rok později 2. listopadu 1918 sklídl 68 metrických centů brambor.¹⁰⁹

Bedřich Beneš, syn Františka Beneše, který navštěvoval sedlčanskou Hospodářskou školu, tak převzal statek již slušně strojově vybavený, a to ještě za života svého otce roku 1920. V hospodářství využíval ve velké míře mechanické stroje, které mu nahrazovaly značně ubývající lidskou práci. Tak byl roku 1896 zaveden na statek secí stroj, mlátička a řezačka. Roku 1912 byla na statku zřízena spolková parní mlátička, na kterou věnoval František Beneš 700 zl. Toho samého roku zakoupil za 260 zl. obilní sekačku, o čtyři roky později odstředivku, roku 1919 sekačku travní. Statek pak dále používal i kultivátory, vykrývačky a podobně. Na přelomu století došlo také k úpravě staveb i jejich budování. Jelikož stodolu a kolnu postihly roku 1893 a 1905 dva požáry, které zničily prakticky celou úrodu, nechal si v roce 1908 zřídit 4 hromosvody od firmy Dekert a Homolka. Již po prvním požáru si začal také alespoň část úrody pojišťovat. Není bez zajímavosti, že Bedřich Beneš byl zástupcem starosty v Červeném Hrádku a člen představenstva družstevního lihovaru v Červeném

¹⁰³ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 259.

¹⁰⁴ Viz příloha 8,9.

¹⁰⁵ Pluh na mělké orání.

¹⁰⁶ MK Sedlčany, Rolnické listy 1892, Ročník VIII, číslo 2, Hevrdle A., Naše cesty po okolí, s. 40

¹⁰⁷ 1 jitra = cca 0,6 ha.

¹⁰⁸ MK Sedlčany, Rolnické listy 1893, Ročník IX, číslo 3, Hevrdle A., Kam podnikly letos výlet naši žáci?, s. 42.

¹⁰⁹ Rodinný archiv Benešových, Hospodářská ročenka.

Hrádku, člen daňové komise při berní správě Sedlčany, člen kuratoria odborné hospodářské a hospodyňské školy, člen ředitelství Okresní požární pojišťovny v Sedlčanech a ještě několika dalších organizací. Pokud jde o péči o statek, zaměřil se Bedřich Beneš především na zlepšení bonity půdy a zvelebení statku. Nové stroje a nářadí pro svůj statek nakupoval každý rok, roku 1922 je to například pumpa, roku 1925 válce za 3 700 Kč, káru na řezanku za 1 100 Kč a podobně. Jeho hospodářství v podstatě každý rok končí se ziskem. Roku 1926 to je 16 000 Kč a roku 1929 slušných 12 000 Kč. Ke ztrátám ale docházelo, a to například roku 1928, kdy došlo ke schodku 11 000 Kč, a to především proto, že si Benešovi museli tento rok kupovat krmivo pro dobytek.¹¹⁰

Statky Františka Musila ve Štětkovících, svého času předsedy hospodářské besedy v Kosově Hoře, byly na přelomu 19. a 20. století poměrně rozsáhlé. Na konci 19. století využíval nýtovou mlátičku, hůlkový secí stroj, podrývák pro hlubokou orbu a další běžně užívané stroje a nářadí. Pokud jde o pěstování, věnoval se František Musil pěstování brambor, řepy, tuřínu, mrkve, vodnice¹¹¹, semenice a veškerého obilí. Choval kromě koní také hovězí dobytek, jehož vlastnil 30 kusů spolu s čistokrevným freiburským býkem.¹¹²

I ostatní drobní rolníci se postupně orientovali také na chov hovězího a vepřového dobytka, a to dokonce více než místní velkostatky. V získávání moderního náčiní, hnojiv i semen jim pomáhala spolková činnost, která umožňovala značnou úsporu při nákupech různého zboží. Tak vznikala v sedlčanském okrese Hospodářské družstva, která si kladla za cíl získat dostatek peněz od více přispívatelů. Roku 1899 bylo v Sedlčanech založeno Hospodářské družstvo, díky kterému se zachovaly informace o mnoha cenách. Tak například semeno krmné mamutky¹¹³ se na Seldčansku na konci 80. let 19. století prodávalo 1 kilogram až za 80 kr. Zatímco podobné semena prodával spolek svým členům za 48 kr.¹¹⁴ Družstva objednávala například brunšvické zelí, krmnou mrkev, jetel nachový, krmnou řepu memuthy elveth, vojtěšku pískovou, tuřín či různé druhy lnu. Tak například roku 1889 byly spolkem objednána semena za 948 zl. 40 kr.¹¹⁵

Hospodářské družstvo si ve svých počátcích vedlo velmi dobře. V roce 1904 skončilo ziskem 1 000 korun a obratem 126 000 korun. K začátku roku 1905 mělo družstvo 158 členů, kteří zaplatili na poplatcích 3 520 korun.¹¹⁶ Za rok 1907 byl jeho čistý výnos 457, 31 korun.¹¹⁷

¹¹⁰ Rodinný archiv Benešových, Kronika rodiny Benešovi, rok 1920.

¹¹¹ Celým názvem brukev řepák vodnice, je rostlina připomínající ředkvičku.

¹¹² MK Sedlčany, Rolnické listy 1892, Ročník VIII, číslo 2, Hevrdle A., „Naše cesty po okolí, s. 39.

¹¹³ Krmná řepa.

¹¹⁴ MK Sedlčany, Rolnické listy 1889, Ročník V, číslo 1, Inzertní příloha, s. 27.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 8.

¹¹⁶ MK Sedlčany, Rolnické listy 1905, Ročník XXI, číslo 2, Zprávy spolkové, s. 23.

¹¹⁷ MK Sedlčany, Rolnické listy 1908, Ročník XXIV, číslo 5, Hospodářské družstvo v Sedlčanech, s. 71.

Zápisné do družstva stálo roku 1900 1 K a 40 ha za knížku a 20 K jako podíl. Jednatelství družstva sídlilo v Osečanech a například v roce 1901 vyplácelo úrok 3 % a dividendu 5 %.¹¹⁸ Do zemědělství také velmi zasahoval Hospodářský spolek politického okresu v Sedlčanech, který dodával otruby i mouku všem svým členům, stejně jako semena, hnojiva, vápno a uhlí.

Rolnická činnost přímo ovlivňovala i živnostníky v Sedlčanech a okolí. Dne 15. dubna 1894 vznikl v Sedlčanech Řemeslnicko-živnostenský spolek, jehož předsedou se stal J. Fliegel. Mimo něj zde existovala i řada dalších živnostenských spolků. Například Společenstvo hostinských a výčepníků pro soudní okres Sedlčany. Důvodem byly mimo jiné i spory s rolnickými družstvy, neboť spolek svým členům nabízel levnější produkty než samostatní živnostníci.

5.3. Rostlinná výroba

Sedlčansko bylo v minulosti, a vlastně je i v současnosti, poměrně málo osídlené. Pahorkovitá krajina s nedostatkem nerostných surovin, vyjma žuly, byla vždy orientována na zemědělskou výrobu. Z geologického hlediska spadá Sedlčansko do středočeského žulového masivu, což má samozřejmě výrazný vliv na složení země. Převládá zde hnědozem a podzol. Půda zde není nikterak úrodná. Nejchudší půda regionu se nalézá v okolí Vltavy a u Krásné Hory, nejlepší pak v nížinných oblastech v okolí Sedlčan. Průměrná teplota se pohybuje mezi 7 až 8 °C.¹¹⁹ Region je chudý na srážky, které se v průměru vyskytují mezi 500 – 600 mm ročně, neboť se nalézá ve srážkovém stínu Brd.

V minulosti se zdejší zemědělská produkce orientovala především na pěstování žita a v průběhu 19. století i pšenice. To se změnilo v 19. století, kdy začalo docházet k pokusům s pěstováním řepky a také brambor. Právě brambory se ukázaly jako ideální rostlina pro zdejší krajinné podmínky. Z vypěstovaných brambor pak například roku 1892 bylo použito k jídlu 65 %, pro lihovary a škrobárny 30 % a na krmení 5 %.¹²⁰ Tyto čísla naznačují, že většinu jich vypěstovali rolníci pro vlastní spotřebu. Přebytky a produkce velkostatků, pak činila oněch 30 %, využitých v dalším zpracování. Pěstování brambor se věnoval například statek v Červeném Hrádku, který se od roku 1881 orientoval na pěstování druhu magnum bonum. Metrák brambor prodával roku 1889 za 3 zl. a 50 kr. Dále pěstoval i tzv. český zelenáč¹²¹,

¹¹⁸ MK Sedlčany, Rolnické listy 1902, Ročník XVIII, číslo 4, Inzertní část, s. 78.

¹¹⁹ Malíček J., a kol., Přírodní zajímavosti Sedlčanska, Pelhřimov 2007, s. 21.

¹²⁰ MK Sedlčany, Rolnické listy 1893, Ročník IX, číslo 7, Schnurpfeil V., Náš Loňský výnos, s. 121- 123.

¹²¹ Název odrůdy českých brambor.

jehož metrák prodával za 3 zl.¹²² Na okopaniny se ve větší míře orientoval také velkostatek v Osečenech.

Řepka olejka se na Sedlčansku pěstovala zejména v první polovině 19. století, postupem času její produkce klesala, a to velkou měrou na velkostatech. Olej z ní vyprodukovaný se používal v každé domácnosti na úpravu jídla, mazání i svícení. Roku 1897 mělo být na Sedlčansku dle výpočtů správce Schnurpfeila oseto řepkou 52 ha půdy, tedy 0,3 % orné půdy.¹²³ V menší míře se pak pěstovala až do 40. let 20. století. Řepu eckendorfskou žlutou, která je známá pro své poměrně slušné výnosy, prodával například velkostatek Nalžovice, a to kilogram za 60 h, stejně jako hospodářský spolek Sedlčany, a to po roce 1904.¹²⁴

Obilí i přes značnou popularitu okopanin tvořilo nedílnou součást vypěstované produkce. Jak jsme již zmínili, mezi nejčastěji pěstované obilí patřilo žito, které mělo v tomto regionu specificky jemnou a tenkou slupku a bylo tak oblíbeno i v širším okolí. Dále se zde v druhé polovině 19. století pěstoval místně ječmen, téměř všude oves a na kvalitnějších půdách pšenice.¹²⁵ Zajímavým dokumentem je Hospodářský sborník rodu Hronů ze Solopysk, kteří si od roku 1808 vedli záznamy o výsevu, sklizni a mlatu. Z těchto záznamů bylo údajně patrné, jak postupně výnosy stoupaly, a to až do konce 19. století.¹²⁶

Tabulka 9, Tržní ceny obilí dle pražské burzy

Obilí	září 1904, 50 kg	září 1905, 50 kg	červen 1906, 50 kg	červen 1907, 50 kg	srpen 1908, 50 kg	červen 1909, 50 kg
pšenice	10,80 - 11,25	9,55 - 9,70	8,15 - 9	9,40 - 9,80	11,75 - 12,40	16,25 - 16,75
ječmen	9,40 - 9,60	8 - 8,10	8,75 - 8,85	-	9,20 - 9,35	-
Žito	7,50 - 7,60	7,60 - 7,75	7,30 - 7,50	8,35 - 8,55	10 - 10,20	10,90 - 11,15
Oves	7,20 - 7,25	8,25 - 8,35	8,95 - 9	8,20 - 8,25	7,90 - 7,95	10,50 - 10,60

Zdroj: MK Sedlčany Rolnické listy 1904, ročník XX, číslo 10, Tržní zprávy; RL 1905, Ročník XXI, číslo 10, Tržní zprávy; RL 1906, Ročník XXII, číslo 7, Tržní zprávy; RL 1907, Ročník XXIII, číslo 7, Tržní zprávy; RL 1908, Ročník XIV, číslo 9, Tržní zprávy; RL 1909, Ročník XXV, číslo 7, Tržní zprávy.

V tabulce je nápadné zdražení cen obilí v roce 1908 a 1909, to se týkalo i jiných plodin například brambor. Na vině zde nebyla úroda, která byla v těchto letech poměrně

¹²² MK Sedlčany, Rolnické listy 1889, Ročník V, číslo 4, Inzertní příloha, s. 72.

¹²³ MK Sedlčany, Rolnické listy 1898, Ročník XIV, číslo 9, Náš Loňský výnos, s. 150.

¹²⁴ MK Sedlčany, Rolnické listy 1905, Ročník XXI, číslo 2, Inzertní příloha, s. 30.

¹²⁵ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko, II, Sedlčany 1995, s. 264.

¹²⁶ MK Sedlčany, Rolnické listy 1893, Ročník IX, číslo 4, Hevrdle A., Další letošní vycházky našich žáků, s. 66.

slušná, ale také narůstající poptávka po těchto zemědělských produktech. Zde se na ceně projevila především Bosenská krize.

Po první světové válce se přešlo k pěstování především petkuského žita, které se stalo základem šlechtěných odrůd ve střední Evropě, pšenice přesívky a hanáckému ječmeni. J. Mácha, starosta v Krásné Hoře, nabízel roku 1890 pšenici ozimou chalanger 100 kg za 12 zl.¹²⁷ Prodej těchto plodin měli na starosti zprostředkovatelé, obchodníci a hospodářská družstva. Během druhé světové války se obilí dostalo pod monopol, kdy výkup probíhal pouze přes družstva či m mlýny. Počátkem roku 1941 tak stálo 100 kg pšenice 207 K, žita 176 K, ječmene 181 K a ovsa 150 K.¹²⁸

Tabulka 10, Osení roku 1892 v politickém okrese Sedlčanském

Druh plodiny	Oseto v ha	Přibližný výnos v kg	Z toho nevhodné pro trh %
Ozimá pšenice	1700	76	7
Jará pšenice	250	73	10
Ozimé žito	5000	72	6
Jaré žito	100	70	4
Ječmen	2200	66	12
Oves	3400	44	4
Hrách	180	78	15
Čočka	25	72	12
Vikev na semeno	240	76	10
Řepka	80	57	8
Mák	60	60	3
Len	30	65	5
Konopí	4	30	-
Zemák	2600	80	15
Zelí	60	48 kop	2
Řepa krmná	170	230	-
Mrkev	15	260	10
Jetel	1910	15	-
Semeno jetelové	30	25	-
Směska a vikev	200	18	-
Louky	2386	15	-

¹²⁷ MK Sedlčany, Rolnické listy 1890, Ročník VI, číslo 9, Inzertní příloha, s. 154.

¹²⁸ Rodinný archiv Benešových, Kronika rodiny Benešovi, rok 1942.

Druh plodiny	Oseto v ha	Přibližný výnos v kg	Z toho nevhodné pro trh %
Chmel	0,5	1	-
Jadrové ovoce	-	-	-
Peckové ovoce	-	-	-

Zdroj: MK Sedlčany, Rolnické listy 1893, Ročník IX, číslo 7, Schnurpfeil V, Náš Loňský výnos, s. 121 - 123.

Luční hospodářství mnoho změn neprodělalo, ačkoli se změnila skladba luční sadby a to i díky hospodářskému spolku, který objednával semena a snažil se i zde působit osvětově. Pořádal například i kurzy lukařské, neboť se snažil vysvětlit, že louky jsou zdrojem potravy pro dobytek a je tedy nutno o ně proto dobře pečovat. Ještě před první světovou válkou zde rolníci upozorňují na to, že píce z luk je kyselá, což je důkazem špatné péče o tyto plochy.¹²⁹ Pokud jde o produkci luk, tak mnoho zmínek nenalezneme. Jetel sušený prodával například Jindřich Fürth z Osečen. Z jetele se zde pěstoval především jetel červený a na velkostatech i bílý.

Píce se pak pěstovala na lukách i na polích. Půda na lukách byla ale velmi vysílena i mezi válkami, často šlo o půdy příliš suché, nebo naopak podmáčené. Na vysílené louky zde byly doporučovány zejména umělá hnojiva. Docházelo k hnojení pomocí kainitu a strusky.¹³⁰ Ale využívala se i mydlina. K jarní setbě se například používaly superfosfáty, kostní moučky, sírany, chilský ledek a jiná hnojiva, které v Sedlčanech nabízel například František Mrázek.¹³¹

Velmi zajímavá stavba v souvislosti s lučním hospodařením bylo vystavění oválné věžovitěho sila amerického typu v Osečanech. Velkostatek Osečany ho nechal vystavět jako svého typu jedinou stavbu v okrese. V průběhu 19. století se na Sedlčansku setkáme i s pěstováním chmele a kukuřice, jde ale spíše o okrajovou oblast zájmu zdejších pěstitelů.

K zdejšímu rostlinnému hospodářství patří nedílně i zahradnictví. Pod něj můžeme zařadit pěstování zeleniny, ovoce a okrasných květin. Zelenina se běžně pěstovala v rámci domácího hospodářství, stejně jako bylinná zahrádka. Lidé pěstovali mrkev, ředkvičky, cibuli a další zeleninu. Okrasné rostliny si udržovali především velkostatky, které si platily vlastní zahradníky. První větší zahradnictví vzniklo v Sedlčanech roku 1908, a to Zahradnictví Bratři Buzkové, později Bohatovo a Svatošovo zahradnictví, které funguje dodnes.¹³² Krátce po té, co začala firma fungovat, modernizovala a rozšířila svůj závod. Ve 20. letech 20. století existovalo v Sedlčanech také zahradnictví Gustava Bohatého.

¹²⁹ MK Sedlčany, Rolnické listy 1904, Ročník XX, číslo 5, Vystyd A., Chápejme se meliorací!, s. 68.

¹³⁰ MK Sedlčany, Rolnické listy 1902, Ročník XVIII, číslo 8, Kožmín E., Pěstování rostlin pícních, s. 131.

¹³¹ MK Sedlčany, Rolnické listy 1896, Ročník XII, číslo 9, Inzertní příloha, s. 159.

¹³² MK Sedlčany, Rolnické listy 1908, Ročník XXIV, číslo 3, Inzertní příloha, s. 47.

Krajina zde skýtá poměrně vhodné podmínky pro pěstování ovoce. Ovocnářství se začalo v zdejší krajině více ujímat v 2. polovině 19. století, ale samozřejmě přinejmenším ovocné stromy a keře se ve zdejší regionu vysazovaly dávno předtím. Ovocné stromky se v této lokalitě doporučovaly pěstovat nejen v souvislosti s ovocnými plody, které poskytují, ale také pro své větve a listy. Jejich význam se projevuje především jako zdroj jisté obživy v neúrodné půdě zkombinovaný s léty neúrody či války. Zdejší lidé ovoce uchovávali tak, že si ho sušili, či z něj vytvářeli povidla. Ovocné stromky pěstoval ve větší míře Vysoký Chlumec, který patřil mezi největší a nejlepší distributory ovoce i ovocných stromků v okrese sedlčanském a který počátkem 20. století nabízel ovocné stromky za následující ceny.

Tabulka 11, Ceny ovocných stromků velkostatku Vysoký Chlumec

Stromky	Rok 1905	Rok 1908
Jablka	80 h	80 h
Hrušky	80 h	80 h
Ořechy	70 h	70 h
Třešně	50 h	80 h
Švestky	50 h	70 h

Zdroj: MK Sedlčany, Rolnické listy 1905, Ročník XXI, číslo 2, Inzertní příloha, s. 31.

Školkaření ovocných stromů se věnoval i velkostatek v Osečanech a v Kosově Hoře stejně jako rolník Tomáš Chocholoušek z Boru. Mnoho alejí nechal vystavět svého času v okolí Kňovice i prof. Emerich Maixner, leckde jsou pozůstatky těchto sadů patrné dodnes, jinde nám tuto minulost naznačuje místní označení, například V Sadu. Dle popisů kůlen a stodol je patrné, že ovoce většinou pěstitelé skladovali ve vyhraněných kůlnách a komorách, uskladněné v dřevěných policích s žitnou slámou. K nejčastěji pěstovaným ovocným stromům zde patřily zejména jablka, hrušky, švestky, špendlíky, ryngle, blumy a třešně.

Od roku 1883 se soustředil například v sousedním okrese velkostatek Vrchotovy Janovice na vysazování ovocných alejí, jejichž ovoce pak prodával. Výnosy velkostatku od 80. let 19. století postupně narůstaly, a to až do konce 20. let 20. století.

Tabulka 12, Výnosy z ovocnářství velkostatku Vrchotovy Janovice

Rok	Výnos
1883	43 zl., tj. cca 86 K
1900	380 K
1910	2. 600 K
1918	45 250 K
1921	42 600 K

Zdroj: Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 280.

Ne všichni rolníci se však rozhodli pro pěstování ovoce. Jeho nevýhodou je doba, po kterou tyto stromy rostou stejně jako nejistota v plodu. I proto nalezneme starší ovocné sady na místech ne příliš vhodných pro pěstování polní. Školy také pořádaly tzv. „stromkové slavnosti“, při kterých žáci osazovali holé stráně.¹³³ V okrese byla ve 20. století založena okresní ovocná školka v čele s okresním pomologem. Ovoce zde vypěstované se dováželo nejčastěji do Prahy a do Tábora.¹³⁴ Celkově se v okrese Sedlčanském roku 1927 nalézalo 355 ha 52 a zahrad.

5.4. Chov

Živočišná výroba se oproti té rostlinné lišila v několika zásadních věcech. Jednou z nich byl fakt, že se nedala mechanizovat. I to je důvodem, proč se na ni orientovali především menší zemědělci, početně zastoupeni v námi sledovaném regionu. Dobytkářství se tak stalo v průběhu první poloviny 20. století hlavním zdrojem příjmu pro zdejší obyvatele. Zisky rolníkům plynuly zejména z chovu vepřového, drůbeže a u majetnějších sedláků i z chovu koní, přičemž pro chov dobytka bylo také směřodlatné zavedení soustavy střídavého hospodářství. Kvalitnější krmivo a tedy i hnojivo bylo přínosem pro masnou a mléčnou výrobu. Ve větší míře se také objevují snahy o zkvalitnění plemenitby. V českých zemích jsou vytvářeny plemenné obvody a plemenné stanice. Zavádějí se také plemenné rejstříky, zprvu opět na velkostatech. Poměrně rapidně tak narůstá objem i intenzita živočišné výroby. Z počátku však trend směřuje především k navýšení objemu chovaných stád. Podíváme-li se například na hovězí skot v Čechách a na Moravě, zjistíme, že roku 1850 jich bylo napočítán 1 milion a o osm let později, tedy roku 1858 již 1 800 000 kusů.¹³⁵

¹³³ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 282.

¹³⁴ Tamtéž, s. 283..

¹³⁵ Beranová, M., Kubačák, A., Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě, Praha 2010, s. 268.

Tabulka 13, Množství chovaného dobytka v Čechách:

dobytek	1869	1890	1900	1910	1920	1930	1937
Voli	330	371	370	371	-	-	-
Krávy	883	987	1 082	1124	949	1239	1235
skot ostatní	389	664	806	800	-	-	-
skot úhrnem	1602	2022	2258	2295	2104	2283	2280
Ovce	1106	424	228	153	178	64	33
prasata	270	514	689	1014	907	1173	1437
Koně	194	216	230	251	231	229	1937
Kozy	194	334	316	406	724	476	529

Zdroj: Beranová, M., Kubačák, A., Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě, Praha 2010, s. 267 – 335.

V politickém okrese Sedlčanském docházelo od 80. let 19. století k výrazným snahám povznést zdejší chov. Zemědělskou radou zde bylo založeno okresní sdružení chovatelů hospodářského zvířectva. Zakládány byly plemenné knihy, pořádaly se trhy i přehlídky. Díky tomu se zdejší chov dostal před první světovou válkou na velmi slušnou úroveň. Množství dobytka předválečného však nebylo ještě ve 20. letech 20. století dosaženo. Během první světové války však dokázali lidé na Sedlčansku poměrně dobře zamlčet mnohé kusy dobytka.¹³⁶ Význam chovu dobytka měl za následek vznik vzájemných místních pojišťoven dobytka.

Podle šetření z roku 1889 se na Sedlčansku nacházelo jen málo kvalitních plemenných býků. Hospodářský spolek proto ještě téhož roku zřídil čtyři chovné stanice a to v Nechvalicích, Kosově Hoře, Boru a Janovicích. Do nich byli umístěni býci pincgavští, kteří byli zakoupeni v Lounech od Fürstenberků.¹³⁷ Velkostatky Radměřický, Nalžovický a Zahrádecký, kteří obdržely ceny na výstavě plemenného skotu a bravu vepřového, se vzdaly své výhry ve prospěch malostatkářů a jejich zkvalitnění chovu.¹³⁸ K 1. lednu 1941 zaznamenal rolník Bedřich Beneš v Záduší 55 krav v 11 číslech popisných.¹³⁹

V 80. letech 19. století se na Sedlčansku rozšířil chov yorskhirských vepřů, kteří jsou snáze vykrmitelní. Plemenných stanic bylo v rámci besed k roku 1899 dokonce 14.¹⁴⁰ Postupně se jejich chov ujímá natolik, že kančíky určené ke skokům, vlastní celá řada rolníků, například mlynář z Jesenic a postupně tak yorkshirové vytlačují původní domácí chov. K prodeji nabízel yorskhirská prasata i Ing. Paukner, správce velkostatku v Třebnicích, či

¹³⁶ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 265.

¹³⁷ MK Sedlčany, Rolnické listy 1890, Ročník VI, číslo 1, Vystyd A., Zpráva o činnosti hospodářského spolku politického okresu Sedlčanského v r. 1889, s. 10.

¹³⁸ MK Sedlčany, Rolnické listy 1888, Ročník IV, číslo 7, Hevrdle A., Zpráva o výstavě, s. 112.

¹³⁹ Rodinný archiv Benešových, Hospodářská ročenka, Soupis krav obce Záduší 1941.

¹⁴⁰ MK Sedlčany, Rolnické listy 1890, Ročník VI, číslo 1, Vystyd A., Zpráva o činnosti hospodářského spolku politického okresu Sedlčanského v r. 1889, s. 11.

rolník Josef Janda z Břekovy Lhoty.¹⁴¹ I Kňovický velkostatek choval yorskhirská prasata, a to volně ve venkovních prostorách.

Tento druh byl často křížen s běžně chovaným druhem domácím. V chovu těchto prasat byl roku 1898 oceněn v rámci výstavy Josef Janda z Břekové Lhoty, František Barták z Podhájí či Václav Veselý mlynář z Jesenice.¹⁴² Z velkostatků se nejvíce líbila zvířata z velkostatků v Kňovicích, Osečanech a Vojkově. Mít takového kančíka na skoky k půjčování byla poměrně slušně vynášející činnost. Například Matěj Pešta ze Solopysk nabízel kance yorkshirského ke skoku za 3 K na půjčení a za 70 kr., při přivezení samice na jeho statek.¹⁴³ Jinak si účtoval Karel Vančura z Osečen, který chtěl po členech spolku 80 kr. a po nečlenech 1 zl. a 20 kr. pro ty, kteří si svou prasnici přivedli, žádal o 10 kr. méně.¹⁴⁴

Chov koní patřil na Sedlčansku mezi nedílnou součást „dobrého“ statku. Chování koní se zde ujalo natolik, že na konci 19. století byly obnoveny koňské trhy. Přímo v Sedlčanech se také nacházela C. k. hřebeční stanice, ve které se roku 1892 nacházelo 7 hřebců z plemen anglonormanského, norfolského, oldenburského a anglického plnokrevného. Roku 1909 na Sedlčansku také vzniká Družstvo pro zvelebení chovu koní v Sedlčansku a okolí. Toto družstvo využilo v počátku tři belgické hřebce. Družstvo také založilo plemennou knihu a zřídilo i okresní pojišťovnu koní. Okres sedlčanský byl záhy zařazen do pásma chladnokrevného, což mu v následujících letech přineslo slušné příjmy.¹⁴⁵ Koně se stali chloubou zdejších sedláků a byla jim věnována značná péče. Při návštěvách se tak místo do světnice chodilo nejprve porozhlédnout po chlévech.

Dne 30. června 1908 se konala ustavující schůze hospodářského spolku pro povznesení chovu skotu v Sedlčanech.¹⁴⁶ Účelem tohoto spolku mělo být zušlechtění chovu na Sedlčansku, což mělo být provázeno nejen plánovanou plemenitbou, ale také formou přednášek, školení a dotací. Na chov skotu se v největší míře zaměřoval velkostatek na Vysokém Chlumci, který zde křížil několik plemen ovcí. To, že jejich chov nebyl nikterak obvyklý, dokazuje i fakt, že jedinými vystavovateli ovcí v rámci regionálních výstav byl právě velkostatek chlumecký. Statek vyjma masa využíval i vlnu, kterou prodával až za 1 zl. za 1 kg.¹⁴⁷

¹⁴¹ MK Sedlčany, Rolnické listy 1897, Ročník XIII, číslo 4, Inzertní příloha, s. 68.

¹⁴² MK Sedlčany, Rolnické listy 1898, Ročník XIV, číslo 12, Vystyd A., Naše jubilejní výstava, s. 179.

¹⁴³ MK Sedlčany, Rolnické listy 1899, Ročník XV, číslo 5, Inzertní příloha, s. 83.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 203.

¹⁴⁵ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 261.

¹⁴⁶ MK Sedlčany, Rolnické listy 1908, Ročník XXIV, číslo 6, Výbor hospodářského spolku, pro povznesení chovu koní, s. 83.

¹⁴⁷ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 259.

Drůbež se chovala prakticky v každém stavení, a to jak drůbež vejconosná tak i mastná. Platilo zde, že „*statku bez drůbeže nemá u nás nikdo*“.¹⁴⁸ Ze slepic zde byly oblíbené leghornky a langshanky. Gabriela Piazzová nabízela roku 1905 vejce k násadě od červených langshanek po 5 korunách.¹⁴⁹ Úspěšným chovatelem drůbeže byl například Edmund Sláma ze Sedlčan, který svůj chov prezentoval v rámci výstav i reklam. Stejně tak se v mnoha staveních chovali holuby. Šlo o poměrně nenáročná zvířata, která se snadno množila a v době nouze poskytovala alespoň nějaké to maso. Podobně na tom byl i chov králíků, například belgických beranovitých, které choval Ferdinand Paukner z Brziny. Roku 1896 začal také hospodářský spolek chovat belgické králíky, a to pod záštitou besedy v Dublovicích.¹⁵⁰ Za vyložení ženskou práci byl pokládána kromě starosti o drůbež i péče o kozy. Koza je poměrně nenáročné zvíře, které však ročně dokáže nadojit více než 600 litrů mléka.¹⁵¹

Tabulka 14, Množství chovaného dobytka na počátku 20.let 20. století v okrese Sedlčany

Dobytěk	Počet
Koní	1 477
Hovězí dobytek	14 822
Licencovaných býků	85
Prasat	4 620
Ovcí	509
Koz	1 743
Celkem	23 256

Zdroj: Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 263.

Okolí Sedlčan bylo velmi bohaté na větší i menší rybníky. Mnoho menších vodních nádrží se nalézají mezi Počepicemi a Petrovicemi, kde je žulové podloží a voda se tak drží na povrchu, proto zde lidé vykopávali malá jezírka, rybníčky, kde se voda držela. Mnoho rybníků, které se zde nacházejí, je přisuzováno úsilí Jakuba Krčina z Jelčan a Sedlčan, ale jen málo z nich mu můžeme skutečně přiřadit. Největším a nejznámějším je rybník Musík, jenž se rozprostírá na ploše 50 ha. I on patřil pod lobkowiczskou správu. To potvrzuje fakt, že vesměs spadalo rybářství a rybníkářství pod vliv velkostatků. Kapří třeboňskou násadu prodával například velkostatek Kňovice. Osečanský velkostatek zase nabízel kapří potěr. Největším producentem ryb byl ale právě velkostatek na Vysokém Chlumci.

¹⁴⁸ MK Sedlčany, Rolnické listy 1898, Ročník XIV, číslo 12, Vystyd A., Naše jubilejní výstava, s. 180.

¹⁴⁹ MK Sedlčany, Rolnické listy 1905, Ročník XXI, číslo 2, Inzertní příloha, s. 30.

¹⁵⁰ MK Sedlčany, Rolnické listy 1897, Ročník XIII, číslo 7, Heller J., Zpráva jednatelská za rok 1896, s. 107.

¹⁵¹ MK Sedlčany, Rolnické listy 1907, Ročník XXIII, číslo 4, Besídka pro hospodyně, s. 65.

V chovu zde ale existovaly nicméně i zvláštnosti, jako například chov bernardských psů doktora Antonína Řeháka z Petrovic.¹⁵² Na začátku 90. let 19. století se také na chov psů podílela hospodářská správa ve Veselíčku u Sedlčan, kde byli chováni Leonbergové. Štěňata pak byla například roku 1893 prodávána po 8 zl. v případě psů a po 3 zl. v případě fenek. Honíci psy prodával také hajný z Červeného Hrádku Jan Jirásek, a to roku 1905 fenky po 5 a psi po 8 korunách.

5.4.1. Včelařství

Změny v produkci medu byly v 19. století poměrně značné co do technického náčiní. Docházelo k celé řadě inovací, které však neměly mimo samotný obor výrazný dosah. Včelařství se právě v 19. století začíná věnovat mnoho osob, a to zejména na venkovském prostředí, jakými Sedlčanský okres byl. Vznikají i společenstva včelařů. Roku 1852 vznikl první včelařský spolek v Čechách a na Sedlčansku jen o něco později, na počátku 80. let 19. století, byl založen včelařský spolek „Jednota včelařská“. Předsedou byl zvolen Antonín Lego, farář z Jesenice. Ten také vlastnil jeden z největších včelínů Sedlčanska. Měl mít údajně 80 úlů. Antonín Lego byl ale výraznou osobou celého českého včelařství. Inovoval celou řadu nástrojů potřebných k včelaření. Jeho dymák na studený kouř si vysloužil na včelařské výstavě v Bruselu diplom a bronzovou medaili. Pravidelně také přispíval do „Českého včelaře“ a „Rolnických listů“.¹⁵³

Díky snahám mnohých členů Včelařské jednoty a dostupnosti včelích rojů postupně včelařů přibývalo. Roku 1896 měla jednota 4 členy přispívající a 172 členů činných. V pokladně se nacházelo slušných 74 zlatých.¹⁵⁴ O dva roky později, roku 1898, měla jednota 173 členů.¹⁵⁵ Ne každý, kdo choval včely, však byl do jednoty zapsán. O 26 let později, roku 1924, bylo na Sedlčansku 337 registrovaných včelařů, z nichž většinu tvořili rolníci. Včelaření vůbec se v Českých zemích rozvíjí. Roku 1880 například v Čechách nalezneme 175 868 úlů a roku 1900 dokonce 199 604 úlů.

Zprávy o činnosti jednotlivých včelařů nalezneme ze zpráv Jednoty, které pravidelně publikovaly v Rolnických listech a také v reklamách, které pravidelně mnozí včelaři inzerovali. K nejznámějším včelařům patřil Antonín Vystyd z Osečen, který na konci 19. století například nabízel akátový a lipový med po 80 krejcarech až 1 zlatým. Med stácel i komorník z Vojkovského dvora pan Drahoňský, který obdržel za sestrojení skleněného

¹⁵² MK Sedlčany, Rolnické listy 1905, Ročník XXI, číslo 1, Inzertní příloha, s. 17.

¹⁵³ MK Sedlčany, Rolnické listy 1901, Ročník XVII, číslo 9, Zprávy spolkové, s. 155.

¹⁵⁴ MK Sedlčany, Rolnické listy 1896, Ročník XII, číslo 12, Dopisy, Včelařská jednota, s. 199.

¹⁵⁵ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 305.

pozorovacího úlu na provětrávání zařízení roku 1892 stříbrnou medaili na zemské výstavě.¹⁵⁶ Velkým včelařem regionu byl i Rudolf Strimpl, obchodník ze Sedlčan, který měl slušných 35 úlů.¹⁵⁷ Ten také často inzeroval, že zdarma poradí, jak se má včelstvo zřizovat a chovat. V Rolnických listech roku 1894 také vydával sérii článků o včelaření, tzv. Včelařská pravidla. Strimpl například krom medu a vosku vyráběl a prodával také vlastní medovinu.

S včelařením přímo souviselo i vytváření a prodej úlů. Ty k prodeji nabízel August Daňhelka z Obozu, truhlář a včelař¹⁵⁸ Regionálně známým včelařem byl V. Jirků z Kosovy Hory. Šlo o řídícího učitele, který vlastnil anglické úly, Datlovy soustavy Cavanovy.¹⁵⁹ Zmíněné i další včelaře navštěvovali při exkurzích žáci Hospodářské školy.

Tabulka 15, Stav včelařství na Sedlčansku roku 1924

Počet včelařů roku 1924	Výnos z medu roku 1924	Výnos z vosku roku 1924	Cena za 1 kg medu	Cena za 1 kg vosku
337	5 160 kg	129 kg	15 Kč	21 Kč

Zdroj: Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 306 - 307.

5.4.2. Mlékařství

K výraznějšímu rozvoji mlékárenských společností v českých zemích dochází až po roce 1900. Roku 1920 v Československé republice nalezneme 236 družstevních mlékařských podniků, přičemž stejnou měrou šlo o podniky soukromé a družstevní. Na Sedlčansku však převládalo vlastnictví soukromé. Ve 20. letech také výrazně roste spotřeba mléka a mléčných výrobků.

Mléko na tvaroh, sýry a máslo se ve zdejší kraji vyrábělo skoro v každém větším rolnickém statku. Samozřejmě především pro vlastní spotřebu. Poněkud komplikovanější to bylo s prodejem, neboť doprava neumožňovala vyvážet tyto rychle se kazící produkty na vzdálenější místa. Pravidelně se ale mléčné zboží vozilo do nedaleké Prahy. Od středních rolníků byly tyto produkty skupovány obchodníky a vyváženy hromadně. Velkostatky si dopravu k pražským obchodníkům zařizovaly samy.

¹⁵⁶ MK Sedlčany, Rolnické listy 1893, Ročník IX, číslo 3, Hevrdle A., Kam podnikli letos výlety naši žáci?, s. 43.

¹⁵⁷ MK Sedlčany, Rolnické listy 1893, Ročník IX, číslo 4, Hevrdle A., Další letošní vycházky našich žáků, s. 65.

¹⁵⁸ MK Sedlčany, Rolnické listy 1896, Ročník XII, číslo 6, Inzertní příloha, s. 107.

¹⁵⁹ MK Sedlčany, Rolnické listy 1896, Ročník XII, číslo 8, Hevrdle A., Vycházky chovanců hospodářské školy?, s. 136.

Známým a kvalitním sýrem byl cihlový sýr vyráběný v nalžovické sýrárně, a to až do roku 1904.¹⁶⁰ K významným výrobcům mléčných produktů patřil dvůr a průmyslové závody Leopolda Pollaka, velkostatkáře a zemského říšského poslance. Ten vyvážel denně mléko a mléčné produkty do Prahy, přičemž šlo o množství 400 až 600 litrů mléka denně, které dojilo zhruba 60 krav. Kravín byl v 90. letech 19. století vybaven chladičem mléka.¹⁶¹

Mléku a dojnícím se věnovali i na knížecím dvoře v Sedlčanech. Zdejší statek měl na přelomu 19. století v nájmu pan Picka, stejně jako knížecí dvůr v Příčovech, kde choval především krmný dobytek. Na Vysokém Chlumci chovaly roku 1893 na 56 červenostrakatých bernských dospělých dojnic.¹⁶² K nim každé tři roky pořizovali nového býka, aby byl zachován dobrý chov. Ředitelem velkostatku zde byl Fr. Zükshauer a správcem Albert z Freiburgu. Mimo to zde chovali na 200 ovcí a 20 beranů.¹⁶³

Mléčné výrobky na odbyt se vyráběly i na velkostatku barona Viktora z Coudenhove ve Vojkově. Správcem zde byl v 90. letech 19. století Václav Schwab. Chováno zde bylo více jak 42 švýcarských dojnic, které dojily až 3 230 litrů mléka. Z něj přímo na statku vyráběli sýr a máslo na vývoz. I zde se dbalo na vzhled produktů, které byly tvarovány v dřevěných zdobených formách.¹⁶⁴ Vyráběl se zde i cihlový sýr.

Mezi větší rolnické statky, který se věnoval výrobě mléka, patřilo hospodářství Františka Beneše ze Záluží. Kromě mnoha dalších zvířat, choval tento rolník 19 kusů krav na mléko.¹⁶⁵ Mléko na odbyt se dojilo i na velkostatku Mladotů na Červeném Hrádku. Zdejší dobytek byl znám svou krotkostí a roku 1895 ho zde bylo na 80 kusů. Mléko se denně vozilo do Sedlčan na prodej a ze zbytku se vyráběla smetana a máslo. O tyto produkty zde pečovala žena a to šafářka Kuželková.¹⁶⁶

Kravín se ale nalézal na všech statcích a tedy například i na menším velkostatku v Kňovicích, kde chovali chebské krávy a křížili je s bernskými býky.¹⁶⁷ I zde se zavádělo máslaření a zbytky byly zkrmovány yorkshirskými prasaty. V Osečanech byla roku 1899 modernizována mlékárna, počínaje nákupem odstředivky Alfa, díky které bylo prodáváno

¹⁶⁰ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 267.

¹⁶¹ MK Sedlčany, Rolnické listy 1892, Ročník VIII, číslo 3, Naše cesty po okolí, s. 40.

¹⁶² MK Sedlčany, Rolnické listy 1894, Ročník X, číslo 5, Hevrdle A., Vycházky žáků hospodářské školy, s. 93.

¹⁶³ MK Sedlčany, Rolnické listy 1897, Ročník XIII, číslo 4, Hevrdle A., Vycházky, s. 61.

¹⁶⁴ MK Sedlčany, Rolnické listy, 1896, Ročník XII, číslo 5, Hevrdle A., Vycházky chovanců hospodářské školy. 81.

¹⁶⁵ MK Sedlčany, Rolnické listy 1893, Ročník IX, číslo 3, Hevrdle A., Kam podnikli letos výlety naši žáci?, s. 42.

¹⁶⁶ MK Sedlčany, Rolnické listy 1896, Ročník XII, číslo 5, Hevrdle A., Vycházky chovanců hospodářské školy, s. 97.

¹⁶⁷ MK Sedlčany, Rolnické listy 1898, Ročník XIV, číslo 5, Hevrdle A., Vycházky naší omladiny, s. 72.

údajně výtečné máslo.¹⁶⁸ Družstevní mlékárna vznikla v roce 1925 v Sedlčanech a zanikla ve 30. letech. Roku 1939 byla výroba na čas obnovena Františkem Poddaným.¹⁶⁹

5.5. Meliorace a zemědělské nástroje

Meliorace se ve větší míře začínají v českých zemích prosazovat ve druhé polovině 19. století, ale až na jeho konci je zřízen Zemský meliorační fond a svépomocná vodní družstva.¹⁷⁰ Roku 1919 byl pak meliorační zákon novelizován a začalo docházet k zakládání melioračních svazů. Díky melioracím tak začala být obdělávána i půda, která se původně na pěstování nevyužívala, případně se úpravou zvýšil výnos z již využívaných, ale vlhkých polí a luk. Jednoduché pravidlo, že upravené a pěstěné louky a pole dávají větší a kvalitnější úrodu, se na Sedlčansku prosadilo nakonec až po druhé světové válce.

Na Sedlčansku se meliorace objevuje již v 80. a 90. letech 19. století, kdy se na pole někteří rolníci snaží zavádět vodní brázdy, svodnice, ačkoli již v 60. letech 19. století je v českých zemích známá trubková drenáž. Meliorace ale nebyly ještě v 90. letech 19. století v regionu žádnou samozřejmostí. V těchto letech se často připomíná potřeba regulovat místní vodní toky, například Sedlecký potok, aby se s melioračními pracemi na něj bylo možno napojit. Systematické meliorace se na Sedlčansku začaly uskutečňovat zhruba s dvacetiletým zpožděním oproti zbytku Čech, a to až na počátku 20. století.

Jak jsem se již zmínila, meliorace začaly být na konci 19. století podporovány státem. Například Meliorační fond získal roku 1899 celý 1 milion zlatých dotace s mimořádným příspěvkem 900 000 zlatých.¹⁷¹ Dne 29. dubna 1904 navštívil Sedlčany stavební rada Torjan, aby zjistil jak je na tom zdejší krajina s půdou, a aby poučil zdejší obyvatele o správném meliorování a využívání dotací. Upozornil především na fakt, že na nákladnost melioračních prací se již nemá smysl příliš vymlouvat, neboť jsou poskytovány dotace i půjčky s nízkým úrokem.¹⁷² K tomu také dodává, že první dotace bývá zemským a státním fondem hrazena mnohdy až z 70 %. Doporučuje i vytvoření družstev melioračních. Zdejší úpravy odhadl Trojan na 35 – 40 zlatých za měřici¹⁷³, a to pouze v případě, bylo-li by trubkování v zemi uděláno firmou.

V regionu docházelo k melioracím nejčastěji za pomoci drenáží, stejně jako odvodňovacích stok. Záleželo samozřejmě na dané lokalitě, kterou bylo třeba odvodnit,

¹⁶⁸ MK Sedlčany, Rolnické listy 1899, Ročník XV, číslo 2, Drobné zprávy, s. 28.

¹⁶⁹ Páv J., Procházka L., Sedlčansko, Praha 2010, s. 31.

¹⁷⁰ Beranová, M., Kubačák, A., Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě, Praha 2010, s. 286.

¹⁷¹ MK Sedlčany, Rolnické listy 1899, Ročník XV, číslo 9, Drobné zprávy, s. 150.

¹⁷² MK Sedlčany, Rolnické listy 1904, Ročník XX, číslo 5, Vystyd A., Chápejme se meliorací!, s. 67.

¹⁷³ 1 míra = cca 19 arů.

stejně jako na finančních možnostech majitele či nájemce pozemků. Zbudované stoky mohly následně sloužit i k zavodňování pozemků. Dochází ale i k úpravám složení hlín, a to především k vápnění zdejších kyselých půd. Samozřejmě meliorované pozemky bylo nutno každoročně udržovat, což se nedělo vždy a všude.

Nesmíme ale ani opomenout fakt, že meliorace neměly jen zvýšit výnosnost pozemků, ale také zvýšit ceny parcel vůbec. Meliorace se zde ve větší míře prováděly až po roce 1900 a to pod teoretickým vedením ředitele Hospodářské školy Vojtěcha Práška.¹⁷⁴ Prvním rozsáhlejším projektem bylo založení družstva pro regulaci Sedleckého potoka. Dále vznikly družstva pro meliorace v Kosově Hoře, Nalžovicích a mnoha dalších.¹⁷⁵ Meliorace měly značný vliv na vzhled zdejší krajiny a její vegetace, neboť zničily řadu potůčků.

Vodní družstvo v Sedlčanech si jako první úkol vytyčilo regulaci Sedleckého potoka, který často působil veliké škody. Družstvo vzniklo na začátku 20. století a jako jiným družstvům mu náležely dotace zemské i státní. I v tomto seskupení opět figurovaly známé osoby, jako okresní starosta J. Kožmín, ředitel chlumeckého velkostatku J. Hvízdálek, podnikatel Bedřich Pejša, ředitel hospodářské školy Václav Prášek.

Nové nástroje a nářadí se do zemědělství začíná výrazně dostávat po roce 1848, kdy na velkostatech nahrazuje robotní sílu. Začala se prosazovat hluboká orba, kvalitní secí i sklízecí stroje, stejně jako nakonec ty zpracovávací. Některé stroje si mohl dovolit ledakterý rolník, ale na ty dražší se bylo třeba složit. V tom byl na Sedlčansku opět nápomocný hospodářský spolek a hospodářská družstva. Ty totiž nakoupily dražší stroje a za poplatek je půjčovaly svým členům. Mezi nejčastěji využívané stroje patřily mlátičky, řezačky, čistící a třídící stroje.¹⁷⁶ Zemědělská technika a strojírenství se výrazně rychle začalo vyvíjet po roce 1918 a ve 30. letech 20. století pak dochází k modernizaci prakticky všech zemědělských strojů.

5.6. Lesnictví

Milan Lasák ve svém Naučném slovníku lesnickém definuje lesnictví jako obor lidské činnosti, který se zabývá udržením a zvelebením lesů a plným využitím jejich užitků ve prospěch vlastníků i společnosti.¹⁷⁷ Nejde tedy pouze o těžbu dříví, ale o celou další řadu funkcí, které nám lesy poskytují. Jde například o vodohospodářský, krajinotvorný a půdoochranný význam. Tím, jak se člověk o les stará, mění i druhovou skladbu živočichů,

¹⁷⁴ MK Sedlčany, Rolnické listy 1904, Ročník XX, číslo 10, Akce meliorační na Sedlčansku, s. 144.

¹⁷⁵ SOKA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, i.č. Vodní kniha III.

¹⁷⁶ Beranová, M., Kubačák, A., Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě, Praha 2010, s. 285.

¹⁷⁷ Lasák M., Naučný slovník lesnický, Ministerstvo zemědělství ČR, Praha 1994.

kteří les obývají, a v podstatě přebírá veškerou kontrolu nad celým lesním ekosystémem. S pěstováním a správou lesa je spojena řada oborů jako semenářství, školkařství, zakládání, obnova a výchova lesních porostů. Je na něj vázán veškerý dřevozpracující průmysl.

Stejně jako všechny ostatní hospodářské obory prochází i lesnictví v druhé polovině 19. století výraznou proměnou celého oboru. Mění se přístup k němu, zákonná pravidla i postupy. Nejvíce jsou tyto změny patrné na velkostatkách. Na Sedlčansku byl tento obor podstatný zejména pro vysokochlumecké panství, kde jde o jeden z nejperspektivnějších oborů. I zde se pomalu mění nejen péče o lesy, ale i jejich vnímání a vlastnictví.

5.6.1 České lesy

České lesy vždy patřily mezi ty, pro něž je výhodný malý cyklus obnovy. Jde o lesy menší rozlohy s listnatým porostem. Je tak pro ně typická výběrová těžba na menších územích, díky níž se les dokáže obnovit zcela sám. Tedy nepotřebuje zásah člověka, který je nutný u cyklu velké obnovy lesa, ke kterému v českých zemích dochází spíše výjimečně, a to během živelných katastrof a nákaz stromů.

Ačkoli Česká republika patří k vegetačnímu pásmu, pro které by měly být typické opadavé listnaté lesy, najdeme na našem území v současnosti zastoupené především smrkové lesy, které ročně produkují nejvíce dřeva. Důvodem je to, že v 18. a 19. století se zcela mění politika vysazování stromů. Přestože lesní hospodářství v tom nejširším směru provází lidstvo odnepaměti, je politika zodpovědného hospodaření praktikou poměrně mladou. Může zato především fakt, že les byl po dlouhou dobu vnímán jako nevyčerpatelný zdroj.

Je to také 18. století, kdy se začínají využívat pro zalesňování rychle rostoucí jehličnaté dřeviny, jakými jsou smrk a borovice. Na konci 18. století převažovaly hlavně borové monokultury, které ve čtyřicátých letech 19. století vystřídaly monokultury smrkové, a to především v náročných podmínkách.¹⁷⁸ Začíná se také objevovat zájem o lesní hospodářství ryze kapitalistický.

Na rozdíl od vydávaných pravidel velkostatků nebyly provozní podmínky pro obecní lesy tak přísné. Proto navzdory obecnému trendu v těchto malých lesech dříví ubývá. Zatímco v druhé polovině 19. století velkostatky svou lesní plochu zvětšily o 0,07 %, lesů obecních a korporačních ubylo o 2,48 % a selských dokonce o 8,47 %.¹⁷⁹ Celková výměra lesů v českých

¹⁷⁸ Nožička J., Přehled vývoje našich lesů, Praha 1957, s. 266.

¹⁷⁹ Československý les 39, Ročník XIII, Černý V., Les a člověk v historickém vývoji, s. 376.

zemích byla v roce 1850 celých 2 244 000 ha, v roce 1900 byla plocha lesů 2 314 723 ha.¹⁸⁰ Díky postupnému nárůstu zalesněné plochy se ČSR zařadila mezi státy s největší rozlohou zalesnění. Roku 1930 dosáhlo zalesnění 4 630 889 ha, což představovalo 34,4 % úhrnu veškeré půdy. Roční přírůstek dřevní hmoty na 1 ha činil 3,4 m³.

Rozrůstající se plocha lesů musela být ale podmíněna uvolněním půdy rolnické. K tomu došlo díky již zmiňovanému střídavému hospodaření, které ve spojení s rozvojem zemědělské techniky, poskytlo lesům řadu méně plodných ploch. Během 19. století se zvětšuje celkový objem lesní těžby stejně jako v jiných obdobích, kdy se rozvíjely obory se zvýšenou potřebou paliva. Bylo tomu tak při zakládání hutí, pivovarů a dolů, ale jelikož jsou vysazovány nové lesy, nedochází již k jejich úbytku.

5.6.2. Lesnictví na Sedlčansku

Oblast Sedlčanska byla v minulosti z velké části zalesněna. Převládaly bukové a dubové lesy.¹⁸¹ Lesnictví v námi vymezeném regionu se vyvíjelo v rámci výše uvedených principů. Příliš specifik zde nebylo, ačkoli byl les pro zdejší obyvatel velmi důležitý. Výhody lesnictví jsou jasné. Péče o něj je relativně snadná, neboť hnojivo si les vytváří sám a sám se i obnovuje, a přesto les nabízí řadu materiálních výpomocí i pro obyčejný lid.

Z lesů si lidé odnášeli kůru na třísla¹⁸², plodiny, semena, stelivo z jehličí (hrabanku), ale samozřejmě docházelo i k lovu zvěře, obdělávání lesních luk a vytváření celé řady lomů. Mezi významné přínosy zdejších lesů pro lid byla právě lesní zvěř, kterou si celkem běžně zpestřoval potravu. Samozřejmě se tak dělo většinou bez povolení vrchností a později úřadů. Pytláctví, které bývalo v minulosti trestáno smrtí, je dodnes součástí mnoha místních příběhů a vyprávění. Jakožto běžný přečin bylo pytláctví v 19. století trestáno 6 měsíci až 5 lety těžké práce.¹⁸³ Dalším ekonomickým přínosem zdejším obyvatelům byl sběr jahod, malin a hlavně hub, které byly hokynáři prodávány do Prahy.¹⁸⁴ Možnost sbírat v lese hrabanku, chrástí, získávat kořeny a pařezy měli lidé možnost legálně díky nedostatku pracovních sil, které v první polovině 19. století vrchnost měla. Tyto výhody nabízela nejen za práci v lese, ale i na statku.¹⁸⁵ Pro obyčejný lid to bylo velké lákadlo, neboť jinak byla tato činnost zakázána, protože ve velkém měřítku vedla k pustošení lesů. Občas bylo chrástí a kořeny předmětem

¹⁸⁰ Mašláň P., Lesní hospodaření 19. století na příkladu velkostatku Broumov, Brno 2010, s.26
<is.muni.cz/th/173820/ff_m/Lesnictvi.doc>[2.3.2012],

¹⁸¹ Malíček J., a kol., Přírodní zajímavosti Sedlčanska, Pelhřimov 2007, s. 22.

¹⁸² Nástroj sloužící k vydělání kůže.

¹⁸³ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 291.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 297.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 298.

dražby. Tomuto způsobu „vypomáhání“ na statku se říkalo chodit „na lásku“ a na Sedlčansku se tato vzájemná výpomoc udržela až do konce 19. století.¹⁸⁶

Krajina v okolí Sedlčan byla ale díky velké těžbě a likvidaci lesní plochy již v druhé polovině 19. století téměř bezlesá. Převažovaly pole a pastviny. Jako pastviny byly používány dokonce i dnes zalesněné strmé břehy Vltavy. Do první poloviny 19. století se zdejší dříví využívalo především v nedalekém prostoru na palivo, stavební účely a také na výrobu popela pro „flusárny“. Z okolí Vltavy se ale dřevo vyváželo po Vltavě do Prahy. Čeňkem Habartem jsou například připomínány i vánoční stromečky, které se do Prahy pravidelně dovážely.¹⁸⁷ Lesní závod ve Vysokém Chlumci ostatně borovice vyvážel v množství 25 000 kusů ročně ještě v 90. letech 20. století.¹⁸⁸ Uhlíři se v druhé polovině 20. století na Sedlčansku již nevyskytují, ačkoli zde ještě na počátku druhé poloviny 19. století nejdeme pár kolomazníků.¹⁸⁹

Kromě zdejších pil se s nástupem železnice postupně ztrácí i průmyslový význam zdejších lesů, neboť ačkoli na konci 19. století stoupá zájem o dřevo na papír, železniční pražce, sloupy, komplikuje se oproti jiným oblastem pro Sedlčanské způsob dopravy. Železnice zde totiž chybí. K její výstavbě došlo až roku 1894, ale železnice vedla pouze z Olbramovic do Sedlčan. Hlavním dopravním prostředkem pro dálkový vývoz dřeva tak zůstávala poměrně již nepraktická voroplavba.

K proměně péče o lesy a jejich výsadbě nejvíce přispěl Hospodářský spolek politického okresu Sedlčanského v čele s Jindřichem Hellerem. Jindřich Heller se zasloužil o vznik zdejší lesní školky v Kosově Hoře a stal se jejím správcem. Tato školka měla 3 ha a pěstovaly se v ní stromky, sloužící členům hospodářského spolku. Původně školka sídlila v Nalžovicích na pozemcích zakladatele Hospodářského spolku sedlčanského barona Pfeila.¹⁹⁰ Na popud Jindřicha Hellera byly pořádány mnohé odborné přednášky, které často vedl. Snažil se tak přimět jednotlivé obce, aby osazovaly veškerou neplodící půdu, která pak přinášela zisk v podobě dřeva. Díky tomuto spolku tímto došlo i k výrazné proměně vzhledu zdejší krajiny, která si svou podobu do značné míry nese až dodnes. To kromě map, zpráv v Rolnických listech a místních kronikách potvrzuje i Habart: „...*neplodné a pusté stráně u Kňovic byly r. 1898 osázeny lesem, který již dnes skýtá obci hojný příjem a okrašluje celou krajin*“.¹⁹¹ Běžný lid, který byl z lesa zvyklý spíše jen brát, se tak v druhé polovině 19. století

¹⁸⁶ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 298.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 296.

¹⁸⁸ Kuthan J., Staletí pod hradními okny, Praha 2002, s. 21.

¹⁸⁹ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 295.

¹⁹⁰ Hrstková R., Osvětová činnost Hospodářského spolku Sedlčanského v 19. století, Praha 1963, s. 22.

¹⁹¹ Habart, Č.: Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I. Sedlčany 1994, str. 126.

začal učit, jak o něj pečovat. Lesní školce byla věnovaná velká pozornost a její hospodáři se snažili o to, aby svým členům předávali jen kvalitní sazenice, které měly šanci se ujmout. Jindřich Heller v jednom ze svých článků napsal: „*Pečlivě ošetřovaná školka lesní je základem lesa.*“¹⁹²

Podle zprávy o lesním hospodářství za rok 1889 se hospodářský spolek opravdu činil. A celkem dobře mu vycházel jeho plán na zalesnění neúrodných oblastí. To je patrné z čísel, které nám nabízí ve své zprávě.¹⁹³ Dotace zemědělské rady na lesní výsadbu dle této zprávy činila 150 zlatých. I díky tomu byla lesní školka spolku rozšířena o 1 395 m². Školka rozdělila mezi své členy, jak sama uvádí, většinou malostatkářů poměrně velký počet sazenic.

Tabulka 16, Počet prodaných sazenic z lesní školky Hospodářského spolku roku 1889

Jednoletých	Borovic	236 600 kusů	Dvouletých	Borovic	54 800
Jednoletých	Smrčků	101 500 kusů	Dvouletých	Smrčků	21 800
Jednoletých	Modřínů	225 700 kusů	Dvouletých	Modřínů	32 000
Celkem		563 800 kusů	Celkem		108 600 kusů

Zdroj: MK Sedlčany, Rolnické listy 1890, Ročník VI, číslo 1, Zprávy o činnosti hospodářského spolku politického okresu Sedlčanského v r. 1889, s. 9.

V sázení lesa často pomáhaly placené brigádnice, které však mnohdy neodváděly úplně nejlepší práci. To bylo mnohdy patrné na vyšlém lese, proto se začali hospodáři více zajímat i o setbu lesa. Na vysázení nového lesa se pak doporučovalo sázet jednorocní sazenice. To ostatně byla praktika využívána většinou velkostatků. Starší sazenice se samozřejmě také využívaly, ale většinou jen proto, aby doplnily lesní porost.

Vysazování nového lesa, stejně jako jeho doplňování staršími sazenicemi, bylo prováděno z jara. Tedy před tím, než začínaly práce na polích. Nešlo však jen o úsporu časovou, ale také o to, že rostliny si byly schopné brát vláhu z půdy. V brzkém jarním období se začínalo především vysazováním modřínu, neboť ten raší poměrně brzy. Hospodářský spolek pro okres Sedlčanský pak doporučoval sázet na jednom jitru, tedy zhruba na 5 756 m², zhruba 6 400 stromků.¹⁹⁴

Pro hospodáře na Sedlčansku byl ještě v této době téměř zcela neznámý průběh lesní. Ten se měl dít zhruba v 2 – 4 ročních etapách, u starších stromků pak v intervalu po 5 – 6 letech. Bylo těžké vysvětlit rolníkům, že mají již vzrostlé stromky vyřezávat a že se mají sami dobrovolně zbavovat paliva, ale vzhledem k apelacím Jindřicha Hellera šlo zřejmě o častou

¹⁹² MK Sedlčany, Rolnické listy 1888, Ročník IV, číslo 1, Heller J., O průběhu lesním, s. 18.

¹⁹³ MK Sedlčany, Rolnické listy 1889, Ročník V, číslo 12, Inzertní příloha, s. 186.

¹⁹⁴ MK Sedlčany, Rolnické listy 1888, Ročník IV, číslo 3, Heller J., Slovo o sázení lesa. 41 – 42.

výtku vůči lesním hospodářům. Stromky nejenže časem chřadly, ale také docházelo k nedostatečnému prohojení lesní půdy.

Oblíbenosti na konci 19. století také došla bříza jakožto náletové dřevo. Naproti různým upozorněním lesnických vedoucích a znalců se nechávala často v lesích volně růst. Stejně tak se využívala i borovice, která se například dosti často sila a nesázela se.

V praxi se však nedodržel ani zákon o kácení pouze v zimních lesích a rolníci běžně káceli stromy během léta. Tento zvyk se možná zachoval od časů roboty, kdy rolníci neměli tolik samostatnosti v plánování časovém harmonogramu. Aby lidé káceli pouze v zimních měsících, připomínala se například lepší tvrdost dřeva takto káceného i etická stránka kácení. To znamená, že byli upozorňováni na to, že dřevo kácené v létě je v podstatě v největším rozkvětu svého života. I to je zajímavý moment. Můžeme v něm totiž nalézt počátky chránění přírody regionu.

Více se zde začíná v tomto období vysazovat modřín, kterému se na Sedlčanských kopcích a stráních daří. Navíc se využívá i na starých zarostlých lukách, kde dokázal téměř bez jakékoli péče vyrůst. Velkostatky s jeho pěstováním začaly již dříve, ale běžně se začíná vysazovat až ke konci 19. století.¹⁹⁵ Modřín byl využíván ke stavbám, a to velmi často vodním. Běžně ho vedle vzácnějšího dubu využívali mlynáři a sekerníci. Samozřejmě sloužil i jako nábytkářské a palivové dříví.

Lesní správa na Vysokém Chlumci, jako největší lesní hospodářství, pravidelně prodávala sazenice stromků. Na jaře roku 1890 to byl například 1000 smrkových semenáčků ve stáří dva až tři roky za 20 kr a 1000 tří až čtyřletých smrčků ze školky za 1 zl. Dále také prodával jasany, jilmy, doubky a javory. Zájem o lesní sazenice byl zřejmě veliký a správa lesů, tak požadovala učinit objednávky do konce února roku 1890.¹⁹⁶ Jako lesní působili okolo roku 1890 pro Vysoký Chlumeck následující zaměstnanci: pan V. Stolz přímo na Vysokém Chlumci, Moric Kořínek v Kamýku nad Vltavou, Fratišek Pšenička v Křepenicích a další.¹⁹⁷ Lesnímu hospodářství se ale věnovaly i ostatní velkostatky, stejně jako mnozí rolníci. Mít les bylo také jakousi známkou hospodářské samostatnosti, neboť za dřevěné palivo se v 90. letech 19. století ročně platilo 60 až 80 zl.¹⁹⁸

V roce 1922 se rozloha lesů na Sedlčansku pohybovala již okolo 7 721 ha a 62 a. Přičemž většina patřila velkostatkům a především velkostatku chlumeckému, který zabíral 3 294 ha půdy. Roční výtěžek dřeva z těchto území byl 6 840 metrů dřeva.¹⁹⁹

¹⁹⁵ MK Sedlčany, Rolnické listy 1889, Ročník V, číslo 3, Heller J., Modřín a upotřebení jeho, s. 38.

¹⁹⁶ MK Sedlčany, Rolnické listy 1889, Ročník V, číslo 12, Inzertní příloha, s. 186.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ MK Sedlčany, Rolnické listy 1894, Ročník X, číslo 1, Heller J., K ochraně lesů, s. 8.

¹⁹⁹ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 298.

Stejně jako celé české země postihla sedlčanské lesy v letech 1919 – 1922 pohroma v podobě bekyní mnišek. Jejich první pustošení lesů se však objevilo již v letech 1897 až 1899. Tato pohroma však pomohla k přivýdělkům zdejším obyvatelům, neboť majitelé lesů platili až 8 K za 1 l nasbíraných housenek.²⁰⁰ Další katastrofou pro lesy byly extrémně suché roky 1869 a 1900, stejně jako sněhová kalamita z roku 1868.²⁰¹

Nicméně i přes tyto roky plocha lesů stoupala a za zvýšenou produkcí dřeva stály opět ty samé důvody, které zvýšily i produkci v zemědělství. Jde o přechod ke střídavému hospodářství, vyspělá technologie, využití hnojiv a meliorace. To vše vedlo k potřebě po menší ploše půdy.

Tabulka 17, Obce s největší výměrou lesních ploch

Obec	Lesů
Chramosty	228 ha 51 a
Hrabří	392 ha 04 a
Kamýk nad Vltavou	202 ha 61 a
Krásná Hora	135 ha 32 a
Křepenice	245 ha 89 a
Líchovi	138 ha 53 a
Mokřice	161 ha 12 a
Nedrahovice	159 ha 52 a
Obděnice	182 ha 58 a
Nalřovické Podhájí	567 ha 32 a
Pořešice	166 ha 40 a
Proudkovice	158 ha 23 a
Radíč	421 ha 40 a
Sestrou	220 ha 61 a
Skrýšově	253 ha 01 a
Třebnice	143 ha 13 a
Vysoká	319 ha 40 a
Vysoký Chlumec	283 ha 66 a
Zhoř	115 ha 77 a

Zdroj: Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 299.

5.6.3. Pily

S lesnictvím přímo souvisel dřevozpracující průmysl v podobě pil. Menší pily se samozřejmě nacházely u mnoha mlýnských zařízení, ale jen pár z nich mělo více než místní význam. Nedaleko od Kamýku nad Vltavou se nacházela parní pila pracující pro akciovou společnost zužitkující dříví v Praze. Pila byla postavena roku 1912 živnostníkem Holanem

²⁰⁰ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 301.

²⁰¹ Matoušek V., Čechy krásné, Čechy mé Proměny krajiny Čech v době industriální, Praha 2010, s. 103.

z Vysokého Chlumce a roku 1920 prodána akciové společnosti. Roku 1924 ji společnost rozšířila na tři katry a cirkulárku a začala si vyrábět vlastní elektrickou energii. Dříví se vozilo po Vltavě do Prahy. Pila zaměstnávala v 20. letech 20. století zhruba 50 dělníků.²⁰²

Další pilu, která fungovala přímo na Vltavě, poháněl Dolejšův mlýn, který hnala dvě kola na spodní vodu přenášející energii na dvě válcové stolice a české složení. Zdejší úspěšně fungující pila, která zpracovávala dříví dovezené ze Šumavy, ho posílala dále do Prahy. Pila zaměstnávala okolo 50 dělníků.²⁰³ A na konci 19. století si dokonce stavěla vlastní loď a patřila k ní i loděnice.²⁰⁴

Pila byla zbudována i z Panského mlýna v Sedlčanech, a to během druhé světové války, kdy se zde začaly vyrábět dřevěné střelecké terče pro umístěná vojska SS. Zaměstnáno zde bylo kolem 35 místních obyvatel.²⁰⁵ Pily patřící k mlýnům se nacházely také v Sestrouni, v Osečanech, v Kamýku nad Vltavou, v Petrovicích a Rudolci.²⁰⁶

²⁰² Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995. s. 213.

²⁰³ Tamtéž, s. 214..

²⁰⁴ Čáka J., Zmizelá Vltava, Beroun 1997, s, 271.

²⁰⁵ Páv J., Procházka L., Sedlčansko, Praha 2010, s.30.

²⁰⁶ Více v kapitole o mlýnech.

6. Vývoj průmyslu

Zemědělský průmysl se od 2. poloviny 19. století vyvíjí v českých zemích dynamicky. Počátkem roku 1848 se také začíná prosazovat kapitalismus, projevující se mimo jiné volným obchodem a nájemnou prací. Výchozí podmínky pro rozvoj zemědělského průmyslu tak byly na Sedlčansku stejné jako v jiných regionech. Převládali zde drobní rolníci a drobní řemeslníci. Přerod od feudálního hospodaření v kapitalistické přechází i zde především prostřednictvím feudálního velkostatku, který se přeměňuje na kapitalistický. Ukázkovým velkostatkem byl v tomto případě lobkowiczský hospodářský celek na Vysokém Chlumci. Ten se právě na konci 19. století začíná projevovat jako průmyslově zemědělský podnik. Inovace, které do utvářejícího se zemědělského průmyslu pronikají, se právě z velkostatků postupně dostávají i do práce rolníků.

6.1. Pivovarnictví

Stejně jako řada dalších lukrativních výrobních oborů spadalo i pivovarnictví a lihovarnictví pod monopol vrchnosti. Ke zrušení výhradního práva na výrobu lihových nápojů šlechtou a měšťany majících právo várečné dochází až roku 1869.²⁰⁷ Přesto v podstatě mohl vařit každý, musel ale vystupovat jako společník, nájemce či třeba správce některé privilegované osoby. Nicméně i tak se menší rukodělné pivovary nacházely prakticky v každé obci, ale v 18. a 19. století ve zdejší regionu zanikaly právě v souvislosti s vrchnostenskou politikou, monopolním hospodařením na statcích a také se vzrůstající konkurencí velkých pivovarů. Na Sedlčansku se první poloviny 20. století dočkaly pouze tři z pivovarů, o kterých se zde zmíníme. Podobný trend, tedy postupné ubývání pivovarů, platí pro celé Čechy a později i Československo.

Tabulka 18, Přehled počtu pivovarů v Českých zemích

Rok	Počet pivovarů v Čechách	Rok	Počet pivovarů v Československu
1850	1057	1921	590
1890	748	1937	381
1900	804		

Zdroj: Basařová, G., České pivo, Padov 1999; Kubů, E., Pátek, J. (eds.), Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami, Praha 2000, s. 132.

Z tabulky vidíme, že se počet pivovarů postupně snižuje, ačkoli roku 1900 dochází k mírnému nárůstu, což ale může znamenat spíše náhodnou výchylku z obecného trendu.

²⁰⁷ Beranová, M., Kubačák, A., Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě, Praha 2010, s. 273.

Roku 1900 existovalo v Čechách 804 pivovarů s ročním výstavem 11 967 813 hl.²⁰⁸ Ale postupně jich opět ubývá. To pravděpodobně souvisí s profesionalizací vaření piva, a tedy i s náročností a nákladností postupu jeho vytváření. Mezi válkami existoval státní kartel, který v roce 1937 sdružoval 370 podniků vařících pivo.²⁰⁹ 11 pivovarů v kartelu tedy sloučeno nebylo. Mezi lety 1921 – 1937 se tak snížil počet pivovarů v Československu z 590 na 381, ale roční výstav se zvýšil. Roku 1921 činil výstav zhruba 6 500 000 hektolitřů, zatímco roku 1937 celých 7 860 000 hektolitřů piva.²¹⁰ Menší soukromé pivovary na konci námi sledovaného období prakticky nenalezneme. Postupující trend modernizace větších pivovarů, daňová zátěž a vývoz piva způsoboval jejich rapidní úbytek, nikoli však úbytek množství uvařeného piva.

Pivovary dlouho do 19. století využívaly nekvalitních surovin a vařily pivo dle potřeby, nikoli pravidelně na odbyt. K proměně v přístupu došlo jednak díky novým zkušenostem s vařením piva, surovinami i technikou, ale především díky poptávce po kvalitním pivu, která dříve chyběla. Prostředky na inovace a rozšiřování jsou v tomto období stále především v rukou šlechty a do neprivilegovaných podnikatelských vrstev se dostávají jen postupně. Nově se také v Českých zemích utváří odborná složka českých sládků, která změny výrazněji prosazovala.

Pivovarnictví v sobě zahrnuje celou řadu dalších především agrárních oblastí výroby. Suroviny pro výrobu piva a sladu byly sladovnický ječmen, chmel a voda. Ječmen začal být v 60. letech 19. století v Českých zemích šlechtěn přímo na požadované pivo. K tomu ale v Sedlčanském kraji příliš nedocházelo, přestože středočeské odrůdy existovaly.²¹¹ Původně si vlastní chmel pěstoval každý pivovar a chmelníci bychom našli u každého velkostatku.²¹² Během 19. století se však již využívá proslulých chmelnic Žatecka, Klatovska, Mělnicka a dalších. V našem regionu v tomto období zkoušel pěstovat chmel například Josef Wang, majitel velkostatku Kňovic, a to přímo na kraji obce u rybníka Louže.²¹³

²⁰⁸ Basařová G., Hlaváček I., *České pivo*, Ostrava 1999, s. 72.

²⁰⁹ Kubů, E., Pátek, J. (eds.), *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Praha 2000, s. 131.

²¹⁰ Tamtéž, s. 132.

²¹¹ Basařová G., Hlaváček I., *České pivo*, Ostrava 1999, s. 37.

²¹² Basařová G., Hlaváček I., *České pivo*, Ostrava 1999, s. 41

²¹³ SOKA Příbram, *Kronika obce Kňovice*, Popis č.p., s. 4.

Obrázek 4, Pivovar na Vysokém Chlumci, 50. léta 20. století

Zdroj: Archiv autorky, Pohlednice Vysoký Chlumeč.

Nejznámějším pivovarem regionu je zcela jistě Vysokochlumecký pivovar vařící do současnosti pivo pod známkou Lobkowicz. První zmínky o vysokochlumeckém pivovaru pochází dle informací pivovaru již z roku 1466.²¹⁴ Bohužel není jasné, kde se tento údaj vzal, a tak na se něj není možné spoléhat. Vysokochlumecké panství po více než 500 let vlastnil šlechtický rod Lobkowiczů roudnické větve, a to jistě mezi lety 1474 až 2006. Samozřejmě vyjma znárodnění podniku v minulém století. Dnes pivovar patří ke skupině pivovarů K Brewery Trade, a.s. Pivovary Lobkowicz, a.s.

Znamé prameny udávají, že roku 1474 koupila Vysokochlumecký statek Anna z Rýzemberka, vdova po Janu Popelovi z Lobkowicz, a nejstarší zmínka o pivovaru pak pochází z roku 1604.²¹⁵ V počátku námi sledovaného období měl pivovar ještě barokní charakter. Nicméně v 70. letech 19. století byl přestavěn. Pavel Jákl se domnívá, že rokem přebudování byl rok 1873, neboť je v tomto roce udáváno malé množství uvařeného piva. Pivovar nicméně i po přestavbě využíval ruční práce a přesto dokázal uvařit na 10 000 hektolitrů piva.²¹⁶ Konkrétně například roku 1888 uvařil lobkowiczský podnik 8 640 hektolitrů piva.²¹⁷

Správcem byl v této době Mořic z Lobkowicz, který pivovar vedl až do své smrti roku 1903. K technické modernizaci pivovaru se Mořic uchýlil až roku 1897, kdy došlo ke kompletní přestavbě. Vznikla zde parostrojní varna s kotelnou a strojovnou. Zbudovány byly nové podzemní prostory sloužící jako lednice a spilky, tedy prostory sloužící ke kvašení piva. Byl zde také vybudován generátor na výrobu vlastní elektřiny. Roční produkce měla následně

²¹⁴ Pivovar Vysoký Chlumeč, <<http://www.pivovar-vysokychlumece.cz>>[14.3.2012]

²¹⁵ Jákl P., Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska I. Díl, Praha 2004, s. 338

²¹⁶ Tamtéž, s. 339.

²¹⁷ Kuthan J., Staletí pod hradními okny, Praha 2002, s. 23.

dosahovat 30 000 hektolitrů.²¹⁸ Díky této modernizaci se vysokochlumecký pivovar stal největším pivovarem Příbramska. Pro upřesnění dodávám, že roční výstav po roce 2005 činil po několik let více jak 100 000 hl piva.²¹⁹ Přestavba a nárůst výstavu vedl ale také ke zvýšené potřebě po vodě. Roku 1900 byla postavena nová čerpací stanice s vodojemem, který až donedávna sloužil i místním obyvatelům.²²⁰

Modernizace zřejmě předpokládala velký odbyt piva. Produkce piva postupně narůstala, a to až do první světové války, kdy došlo roku 1916 až 1917 k propadu produkce na 1 752 hektolitrů piva. Jeden litr piva v této době stál dokonce 80 haléřů, což byl téměř dvojnásobek ceny předválečné doby.²²¹ Roku 1917 byl provoz v pivovaru dočasně přerušen pro nedostatek surovin a paliva. Po válce produkce opět rostla a překonala i hospodářskou krizi. Před druhou světovou válkou, roku 1939, byla ještě do pivovaru zapojena měděná varna.²²² Ta dokázala denně uvařit až 4 dávky po 180 hektolitrech mladiny, tedy horké fáze vaření piva. Pivovar vařil v omezené míře i během druhé světové války, kdy byl zkonfiskován nacisty. Pivo se vařilo pro jednotky SS usazené ve zdejší kraji. Během války se zde začala vyrábět sodová voda, a to zhruba v množství 25 000 lahví ročně.²²³ K rekonstrukci pivovaru došlo i po válce, přesto dodnes nese podobu, která mu byla vtisknuta na konci 19. století. Že šlo o jeden z největších podniků sedlčanska dokládá i fakt, že pivovar sám zaměstnával po druhé přestavbě na plný úvazek 3 úředníky a 30 dělníků.²²⁴

S prací pivovarů souvisela i sezónní obživa místních obyvatel. Například v podobě svážení ledu do mrazících boxů.²²⁵ Pro tyto příležitostné práce býval do 20. let 20. století pivovar označován jako „sezónní“. Pivovar také často nakupoval suroviny od místních statků a hospodářů. To dokládají inzeráty, které vycházely v místním tisku, například v Rolnických listech roku 1890, kdy velkostatek shání oves pro pivovar.²²⁶

K prezentaci výrobků sloužily pivovaru nejen reklamy, ale například i samostatný pavilon hospodářské výstavy v Praze a v Sedlčanech. Pivovar ačkoli vždy poměrně známý, jak potvrzují zmínky a reklamy v dobových časopisech, nevyvážel chlumecké pivo tak, jako tomu bylo u jiných značek. Zmínky o jeho prodeji nalezneme především v blízkých regionech, případně v oblastech spadajících pod vliv Lobkowiczů.

²¹⁸ Ják P., Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska I. Díl, Praha 2004, s. 339.

²¹⁹ Pivovary info., <http://www.pivovary.info/prehled/vysokychlumeck/vysokychlumeck_h.htm>[4.4.2012]

²²⁰ Kuthan J., Staletí pod hradními okny, Praha 2002, s. 23.

²²¹ Tamtéž, s. 23.

²²² Ják P., Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska I. Díl, Praha 2004, s. 339.

²²³ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995. s. 349.

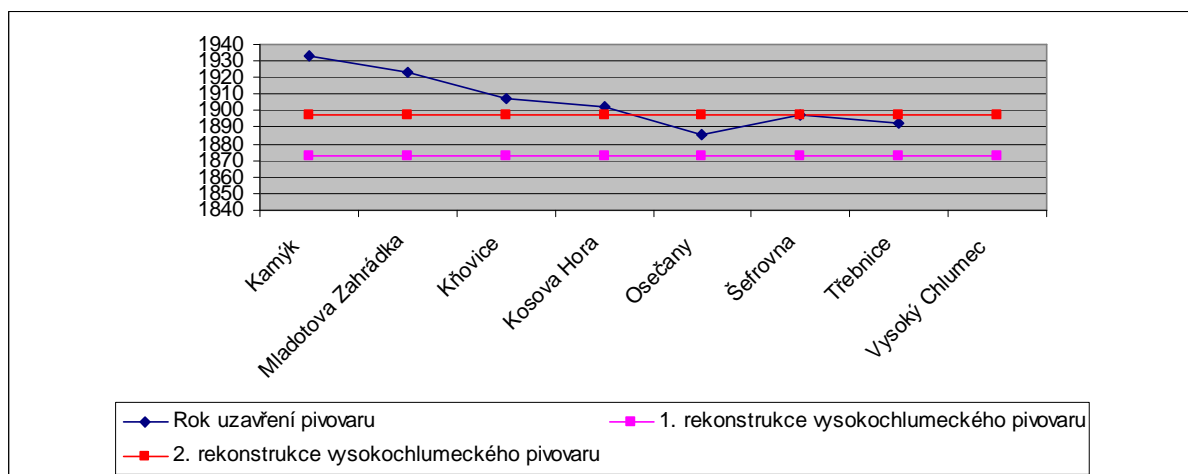
²²⁴ Kuthan J., Staletí pod hradními okny, Praha 2002, s. 23.

²²⁵ Kuthan J., Staletí pod hradními okny, Praha 2002, s. 23.

²²⁶ MK Sedlčany, Rolnické listy 1890, Ročník VI, číslo 10, Inzertní příloha.

Je to právě lobkowiczský pivovar, díky němuž před druhou světovou válkou zjevně zanikla celá řada menších pivovarů v jeho blízkém okolí. To dokládá i následující graf, který zohledňuje právě data přestavby pivovaru a roky, kdy okolní pivovary ukončovaly svou činnost

Graf 1, Rok uzavření pivovarů v souvislosti s rekonstrukcí pivovaru ve Vysokém Chlumci

Zdroj: Jákl P., Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska I. Díl, Praha 2004, s. 101 – 342.

Graf naznačuje, že k zániku okolních pivovarů dochází krátce po druhé rekonstrukci pivovaru ve Vysokém Chlumci. Výjimku tvoří pivovar Šefrova, který zanikl přímo v roce druhé rekonstrukce. Šefrova byl ve své době zřejmě nejmenší pivovar v českých zemích, který sloužil v podstatě pouze plavcům. V tabulce není uvedeno 5 pivovarů, a to pivovar v Bolehovicích, Nalžovicích, Petrovicích, Skřýšově a Radíči. U těchto pivovarů není znám přesný rok jejich zániku, ale běžně se jako datum konce jejich provozu udává konec 19. století. To, že pivovary již ve 20. století nefungovaly, naznačuje i fakt, že z počátku století o nich nenalezneme žádné zmínky.

V Kamýku nad Vltavou se nacházely v minulosti dokonce pivovary dva. Jistě víme, že zde pivovar existoval roku 1623, kdy Kamýk získala Polyxena z Lobkowicz a připojila ho k Vysokochlumeckému panství. Zmínky o pivovaru, ale pocházejí i z roku 1490 a 1562.²²⁷ Šlo ale o pivovar, který zanikl v 18. století. Na jeho místě však vznikl pivovar nový, který v roce 1873 spolu s hospodou vlastnil Antonín Uher. Produkce piva zde nebyla nikdy příliš vysoká. Pivovar byl na ruční pohon a ročně produkoval na 500 hektolitrů piva. Tuto normu překračoval jen minimálně, a to například roku 1924, kdy zde bylo uvařeno 652 hektolitrů

²²⁷ Jákl P., Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska I. Díl, Praha 2004, s. 103.

piva.²²⁸ Ačkoli došlo i k jeho rozšíření, zůstával po celou dobu svého fungování jen malým pivovárkem, který vedla od počátku 20. století rodina Brožova a po ní roku 1925 rodina Šrámkova. Pivovar přestal zcela produkovat během hospodářské krize okolo roku 1933.²²⁹ Zahrádka, nebo také Mladotova Zahrádka, je obec, kde pivovar existoval minimálně v 18. století. Roku 1841 se dostala Zahrádka do vlastnictví Vojtěcha Mladoty ze Solopysk. Ten pivovar, který sídlil ve dvoře vedle zámku, upravil a prodal Aloisovi Valentovi, který však pivovar stále ponechával u ruční práce. Došlo k další výměně majitelů a roku 1883 ho z vlastnictví Josefa Kundera získal majitel velkostatku Čestmír Lang, zemský a říšský poslanec, který pivovar inovoval. Využíval se zde částečně i strojní pohon. Nově zřízená sladovna produkovala nadbytek zboží, které bylo následně také prodáváno. Kapacita byla dimenzována na 5 000 hektolitrů piva, avšak svého maxima dosáhla roku 1903, a to v množství 4 071 hektolitrů piva.²³⁰ I zde pro nedostatek odbytu byl pivovar uzavřen roku 1923. Čestmír Lang také roku 1900 otevřel sklad piva s obchodem v Sedlčanech, což inzeroval v Rolnických listech.²³¹

Menším pivovarem sloužící prakticky pouze pro potřeby velkostatku byl pivovar v Kňovicích. První zmínka o něm pochází z tereziánského katastru, tedy ze 17. století. Šlo o menší pivovar s vyvážkou 150 hektolitrů piva ročně. Během 19. století, kdy kňovický velkostatek vlastnila rodina Wangova, došlo k zvětšení pivovaru, nikoli však k zásadní modernizaci. Roku 1895 byl prodán celý statek s veškerým živým i mrtvým inventářem za 486 000 zl univerzitnímu profesorovi MUDr. Emerichu Maixnerovi, který údajně zanedbaný a ručně vyrábějící pivovar zrekonstruoval.²³² Posléze byl pivovar schopen vyrábět až 1 000 hektolitrů piva ročně. Správcem jeho statku byl Emanuel Katrnožka. V 90. letech 19. století ho měl pronajatý jakýsi Loukotka. Pivovar přestal vyrábět roku 1907, kdy začaly být jeho prostory používány jako sklad pro pivovar z Tloskova.²³³

Pivovar v Kosově Hoře je poprvé zaznamenán v soupisu konfiskovaného majetku Viléma mladšího z Říčan, ale i tento majetek zřejmě na konci 18. století přešel do majetku Lobkowiczů a po nich roku 1837 do rukou Mladotů ze Solopysk. Ti postavili pivovar nový a to přímo ve starém zámku, který zrenovovali. Výstav piva se pohyboval mezi 2 000 – 3 000 hektolitry ročně. Pivovar, který ještě roku 1894 hledal do svého podniku učně, a kde byl sládkem Jindřich Koldovský, byl definitivně uzavřen roku 1902 a nějaký čas byl využíván

²²⁸ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995. s. 350.

²²⁹ Jákl P., Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska I. Díl, Praha 2004, s. 103.

²³⁰ Tamtéž, s. 342.

²³¹ MK Sedlčany, Rolnické listy 1900, Ročník XVI, číslo 5, Inzertní příloha, s. 104.

²³² SOKA Příbram, Kronika obce Kňovice, Popis č.p., s. 6.

²³³ Jákl P., Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska I. Díl, Praha 2004, s. 111.

jako sklad piva.²³⁴ Postup vaření zdejšího piva zaznamenal A. Hevrdle při návštěvě pivovaru se svými studenty z Hospodářské školy: „V máčecí kádi a na humně do klíčení přechází, ve hvozdu na valachu se suší, šrotovníkem rozdrceným ve varně v rmutové kádi s vodou se zadělává a po uvaření na pánvi co mladivkou na chladícím štoku ochlazuje, by na to v kvasírně ochlazená mohla v kádích bouřlivému a pak ve velkých sudech tichému kvasení býti vysazena.“²³⁵

Starobylym pivovarem býval i pivovar v Osečanech v lokalitě Podskalí s č. p. 35, který existoval minimálně od roku 1538. I tento podnik nebyl nikterak veliký. Roku 1873 vařil zhruba 240 hektolitrů piva. Zde se na nějaký čas pivovar proměnil ve výčep, a to do doby, než došlo k zchátrání a konečně na konci minulého století i k demolici budovy.²³⁶ Vařit přestal zcela roku 1886.

Petrovický pivovar zanikl na konci 19. století. Založili ho zřejmě jezuité v 17. století, kteří vařili až 500 hektolitrů piva. V 70. letech 19. století vařil pivovar na 1 800 hektolitrů piva ročně. Zanikl v souvislosti s chlumeckým a zahrádečským pivovarem, kterému ke konci své činnosti sloužil jako sklad.²³⁷

Velkým z malých pivovárků byl radíčský pivovar, který existoval minimálně v 17. století a který zanikl také na konci 19. století, kdy byl radíčský velkostatek ve vlastnictví Emanuela Kallberga. V roce 1873 dokázal uvařit 2 382 hektolitrů piva.²³⁸

Na Sedlčansku existovaly ale i další pivovary. Tak roku 1875 údajně zanikl i pivovar ve Skřýšově. Ten spadl také pod majetek Lobkowiczů. Dalším pivovarem pracujícím ještě na konci 19. století byl pivovar Otakara Mautnera v Bolechovicích, který z něj však udělal lihovar.²³⁹ Na počátku 20. století zanikl také menší pivovar v Nalžovicích, z něhož vznikla hospoda V Pivovaře.

Malým ale proslulým pivovárkem byla již zmíněná Šefrovna, ta se nalézala na pravém břehu Vltavy jižně od Kamýka nad Vltavou. Podle vyprávění existoval zdejší pivovar již v 15. století, kdy ho měl založit sládek Šegr. V námi sledované době šlo o pivovar s hostincem, který zanikl roku 1897, kdy vyhořel. Přičemž majitelé zde poté provozovali pouze hostinec.²⁴⁰ Často se o tomto pivovaru mluví jako o nejmenším v zemi. Pivo se zde údajně vařilo v kotli v množství 2 – 3 hektolitrů, jen pro potřeby hospody. Zákazníky tvořili především projíždějící

²³⁴ Tamtéž, s. 121.

²³⁵ MK Sedlčany, Rolnické listy, 1896, Ročník XII, číslo 7, Hevrdle A., Vycházky chovanců hospodářské školy, s. 116.

²³⁶ Jákl P., Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska I. Díl, Praha 2004, s. 217.

²³⁷ Tamtéž, s. 225.

²³⁸ Tamtéž, s. 245.

²³⁹ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 352.

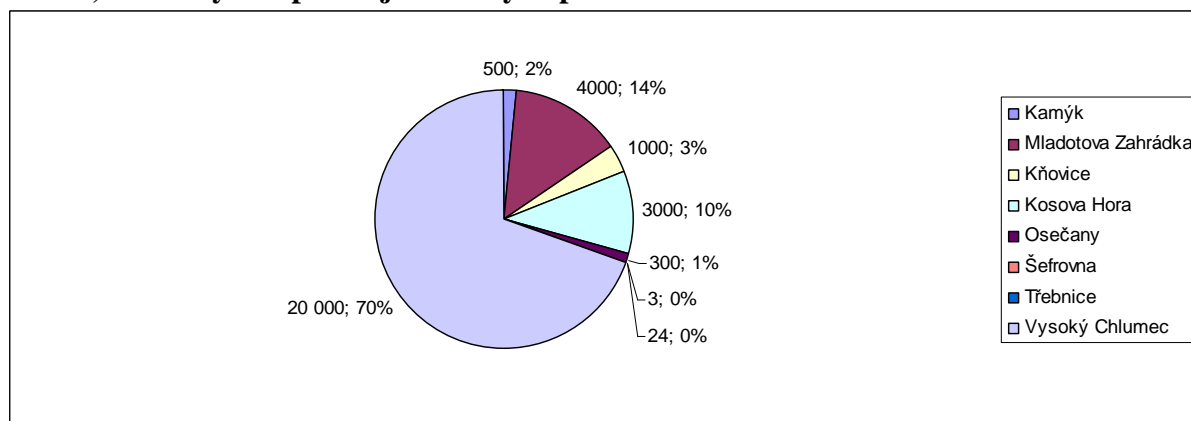
²⁴⁰ Jákl P., Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska I. Díl, Praha 2004, s. 293.

plavci.²⁴¹ Poslední majitel Geissetreiter postavil novou hospodu kousek od původní budovy.²⁴² Pak se zde pořádaly i různé slavnosti. Jedna z největších proběhla například 13. července 1930 u příležitosti odhalení pomníků T. G. Masaryka v Krásné Hoře.²⁴³

Dalším pivovarem, který zanikl na konci 19. století, a to roku 1892, byl pivovar v Třebnicích, který máme poprvé doložený opět v tereziánském katastru z 18. století. Pivovar produkoval zhruba 1 000 hektolitřů piva ročně.²⁴⁴ O pivovaru ve Štětkovcích se dovídáme díky reklamě v Rolnických listech z roku 1892 a 1894. Zdejší pivovar byl zřízen na výrobu 20 hektolitřů piva a sládkem byl Dvořák. Pivovar patřil zemskému a říšskému poslanci Leopoldu Pollakovi, a 1. června 1894 v něm byl zřízen sklad vysokochlumeckého piva.²⁴⁵

Monopol lobkowiczského pivovaru ukazuje i výstav piva v 80. a 90. letech. Ten v období 2. rekonstrukce pivovaru vyvažoval okolo 20 000 hl piva. Následující graf jasně ukazuje, že téměř tři čtvrtiny roční produkce piva ve zdejších kraji vyrobil právě tento podnik.

Graf 2, Roční výstav piva v jednotlivých pivovarech v 80. a 90. letech

Zdroj: Jákl P., Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska I. Díl, Praha 2004. s. 101 – 342.

Za zmínku určitě stojí i sedlčanský pivovar, který se však 19. století nedočkal, a historie zdejšího vaření piva. Oldřich z Rožmberka poskytl kolem roku 1418 varné právo sedlčanským občanům.²⁴⁶ Pivovar zde ale vznikl až roku 1586. Tento pivovar založil doposud nejznámější podnikatel Sedlčanska Jakub Krčín z Jelčan a Sedlčan, který vedl zdejší podnik jako panský.²⁴⁷ Sedlčanský pivovar byl zrušen v souvislosti s přestavbou pivovaru na

²⁴¹ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 355.

²⁴² Čáka, J., Zmizelá Vltava, Beroun 1997, s.278.

²⁴³ PM Praha, Poštovní úřady, i.č. 1371, 503/1952, Krásná Hora nad Vltavou.

²⁴⁴ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 355.

²⁴⁵ MK Sedlčany, Rolnické listy 1894, Ročník X, číslo 7, Inzertní příloha, s. 143.

²⁴⁶ MM Sedlčany, Pamětní kniha obce Sedlčany, sign. D365, pivovar Sedlčany.

²⁴⁷ Jákl P., Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska I. Díl, Praha 2004, s. 257.

Vysokém Chlumci v polovině 18. století.²⁴⁸ Kapacita chlumeckého pivovaru se zvětšila a nebylo již třeba živit další panský pivovar v Sedlčanech. Pivovar se posléze využíval jako pivovarská restaurace, knížecí cukrovar a zanedlouho závod na výrobu sirupu. Ten se ale dlouho neudržel. Budova se posléze využívala také jako škola, ubytovna pro úředníky, chudinu, a dokonce jako hostinec, kde se čepovalo vysokochlumecké pivo. Stavba byla zbořena na počátku 20. století a na jejím místě byla vystavěna Sokolovna.

6.2. Lihovarnictví

Opačný trend než u pivovarů byl v případě provozoven lihovarů. Jejich produkce narůstala stejně jako jejich počet. Jinak tomu však bylo v první polovině 19. století, kdy roku 1841 se v českých zemích nacházelo 2 348 lihovarů a roku 1850 již jen 1 315.²⁴⁹

S počátkem 19. století vzrůstá spotřeba lihových nápojů. Tento trend pokračuje prakticky v celém průběhu 19. století a první poloviny 20. století.

Tabulka 19, Počet lihovarů v Českých zemích 1921/22, 1936/37

Rok	Počet lihovarů v Československu	vyrobený líh v hektolitrech
1921/1922	871	635 500
1936/1937	948	1 000 990

Zdroj: Kubů E., Pátek, J. (eds.), Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami, Praha 2000, s. 133.

Hlavní surovinou, která k výrobě sloužila, přestává v 19. století být obilí, ale stávají se jí brambory. A právě bramborám, jejichž výsadba se od 40. let 19. století zvyšovala, se na Sedlčansku skutečně dařilo. Od obilí se v přípravě alkoholu upouštělo, jednak pro jeho vyšší cenu, ale i proto, že bylo určeno především jako potravina sloužící vyložení ke stravě. Z plochy, kterou zabíraly obilniny, poskytly brambory třikrát takové množství lihu. S přechodem od obilí k bramborám se však změnila celá technologie výroby lihových nápojů a z počátku i výrazně jejich kvalita. Na Sedlčansku však nevznikl žádný velký průmyslový lihovar. Ty, které zde existovaly, byly součástí velkostatků.

I produkce lihovarnictví výrazně poklesla během první světové války. Udává se, že dokonce o 2/3. Další výrazný nástup bramborářského lihovarnictví nastal ve 20. letech 20. století. Po první světové válce však prodej, výrobu a stanovení cen řídila Československá komise lihová. Líh se stal předmětem spekulací a roku 1923 převzala Společnost pro

²⁴⁸ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 352.

²⁴⁹ Beranová, M., Kubačák, A., Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě, Praha 2010, s. 277.

zpeněžení lihu obchod s lihem v Československé republice. Téhož roku bylo již v Československu 924 lihovarů. Zajímavé také je, že lihovary vyšly z krizových třicátých let beze ztráty.²⁵⁰

Vinopalen bylo také v starší minulosti v námi vymezeném regionu mnoho. Zmínky o nich pocházejí z mnoha obcí, například z Osečan, Chlumu a Petrovic. Větší lihovarna vznikla v již zmíněném bývalém pivovaře v Bolechovicích. Zde se vyrábělo až 400 hektolitrů surového lihu. Produkoval se zde od roku 1876. Lihovar sídlil v č. p. 1 a jedním z majitelů byl Oskar Mautner.²⁵¹ Roku 1893 ho vlastnil Leopold Mautner, nájemce zdejšího dvora, za něj zde pracoval jak pivovar, tak lihovar společně. Surovinou na výrobu lihu byly i zde brambory, zemáky, díky nimž pro větší zisk choval Leopold Mautner voly na výkrm, které krmil výpalkami. 25 volů bylo denně krmeno až 40 litry výpalkami.²⁵²

Dalším lihovarem byl podnik v Červeném Hrádku, který vyráběl za pomoci parních strojů a kolon na líh. Patřil k tamnímu velkostatku a byl založen již roku 1865, přesto že ho Habart datuje na rok 1899. Ve vlastnictví ho měl rod Mladotů.²⁵³ Po smrti Oliver Mladoty byl pro oddlužení rodiny prodán lihovarnému družstvu, které bylo za účelem této koupě vytvořeno, a to za 360 000 Kč.²⁵⁴

Na Chlumě byl lihovar založen roku 1914, a to v č. p. 47. Zřídilo ho družstvo a nesl tak název Družstevní lihovar pro Chlum u Sedlčan a okolí.²⁵⁵ Náklady na jeho stavbu dosáhly 120 000 K. Přičemž členská základna družstva činila celých 47 členů a výroba slušných 900 hektolitrů lihu. Za líh se chlumskému lihovaru roku 1924 platilo 530 Kč za 1 hektolitr. Díky lihovaru se i zde začaly pěstovat brambory průmyslové, které přinášely až trojnásobné výdělky. Nemluvě o zbytcích, kterými byl zkrmován dobytek.²⁵⁶

Roku 1886 na č. p.1 založil majitel velkostatku ve Štětkovících lihovar, který za vedení Emanuela Pollaka zaměstnával dva lidi.²⁵⁷ Zde, jak popisují Rolnické listy, byl postup výroby následující: *„Z prádla očištěný zemák zdvihá se růžencovým strojem do železného pařáku, a když parou se udusí, změkne a zároveň na kaši se rozdrtí, pouští se kaše do dřevěné zapařovací kádě, přidá se sladová tluč, a teplá voda, míchá se, a když proměnil se všechn*

²⁵⁰ Beranová, M., Kubačák, A., Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě, Praha 2010, s. 344.

²⁵¹ Pour I., Lihovarská ročenka 1937 <<http://rumbooks.rumicek.cz/1937-lihovarnicka-rocenka/index-140.htm>>[5. 3. 2012].

²⁵² MK Sedlčany, Rolnické listy 1894, Ročník X, číslo 5, Hevrdle A., Vycházky žáku hospodářské školy, s. 95.

²⁵³ Pour I., Lihovarská ročenka 1937, <<http://rumbooks.rumicek.cz/1937-lihovarnicka-rocenka/index-142-cz.htm>>[5. 3. 2012].

²⁵⁴ Rodinný archiv Benešových, Kronika rodiny Benešovi, rok 1937.

²⁵⁵ Pour I., Lihovarská ročenka 1937, <<http://rumbooks.rumicek.cz/1937-lihovarnicka-rocenka/index-146-cz.htm>>[4. 3. 2012].

²⁵⁶ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 361.

²⁵⁷ Pour I., Lihovarská ročenka 1937, <<http://rumbooks.rumicek.cz/1937-lihovarnicka-rocenka/index-159.htm>>[5. 3. 2012].

*škrob, při cukrotrné teplotě, totiž 70° C v cukrnatou látku, žene se zápara po třech hodinách na chladicí stroj a ochlazená na 20° C. odtud hned do kvasných kádí; tu přidá se k ní pивních kvasnic nebo kolovice a nechá se as 14 dní kvasit, aby se v ní cukr proměnil v líh.*²⁵⁸ Již v roce 1883 využíval lihovar parní stroj, který zároveň poháněl stroje na řezání píce a podobně. K jeho statku patřila i kovárna, sladovna a malý pivovar zařízený na 20 hl piva.²⁵⁹

Roku 1895 byl z bývalého pivovaru v Třebnicích s č. p. 1 vytvořen lihovar, a to Viktorem Polákem, který ho následně i s velkostatkem prodal Karlu a Marii Šemberovým.²⁶⁰ V průměru vyráběl 200 hektolitřů lihu ročně a starali se o něj 2 zaměstnanci. K výrobě využíval brambory i cukrovku. Také s pivovarem v Zahradce byl spojen i lihovar, který byl založen již roku 1896. Majitelem byl Ing. Dr. Čestmír a Marie Langovi. Sídli v č. p. 4.²⁶¹

Výraznou firmou, která se zabývala prodejem lihu, byla i Rindlerova továrna na likéry, mošty a ocet. Rindlerova společnost na počátku 20. století zpracovávala ovoce ze sadů a alejí ovocných stromů na Sedlčansku.²⁶² Tato firma přešla v 20. letech 20. století do rukou G. Metzgara. Jednalo se o úspěšnou firmu, která vyvážela své produkty i do ciziny. Původně však šlo, jak dokazuje reklama z Rolnických listů z roku 1891, o společnost orientovanou výrazně i na výrobu lihovin. Z výučního listu Emanuela Novotného z 28. května 1923 se lze dovědět, že i tehdy se firma specializovala na destilizaci a výrobu likérů. Vystupovala však pod názvem Rindler a syn.²⁶³

Zprávy o Rindlerově továrně se zachovaly také ze záznamu o exkurzích žáků Hospodářské školy, kteří ji mimo jiné navštívili 1. února 1893 a 28. února 1895. Lihoviny a likéry skladovaly se v továrně až v 16hektolitrových sudech. Stejně tak měli žáci možnost si prohlédnout i zdejší octárnu s 16 ocetnicovými káděmi. V továrně se dále nalézala pračka, zapařovací kádě, chladiče, sacharimetr a destilační přístroj, přičemž slad si majitel Rindler sušil sám nad ohněm.²⁶⁴ V jedné z budov Rindlerovy továrny se vyráběla známá „starešina“ složená právě ze sladu a žita.²⁶⁵ Nápoj starešina se měl údajně rovnat kvalitou slivovici a

²⁵⁸ MK Sedlčany, Rolnické listy 1892, Ročník VIII, číslo 3, Naše cesty po okolí, s. 40.

²⁵⁹ MK Sedlčany, Rolnické listy 1892, Ročník VIII, číslo 3, Naše cesty po okolí, s. 41.

²⁶⁰ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 361.

²⁶¹ Pour I., Lihovarská ročenka 1937, <<http://rumbooks.rumicek.cz/1937-lihovarnicka-rocenka/index-164-cz.htm>>[12. 5. 2011]

²⁶² Páv J., Procházka L., Sedlčansko, Praha 2010, s. 21.

²⁶³ Letci z Vlašimska, <<http://letci.wz.cz/novotny-www.htm>>[12. 5. 2011].

²⁶⁴ MK Sedlčany, Rolnické listy 1894, Ročník X, číslo 5, Vycházky žáku hospodářské školy, s. 93.

²⁶⁵ MK Sedlčany, Rolnické listy, 1896, Ročník XII, číslo 5, Hevrdle A., Vycházky chovanců hospodářské školy, s. 80.

dalším kvalitním nápojům. Rindler prodával také borůvkovou medovinu. Roku 1906 nabízel 1 litr za 36 kr.,²⁶⁶ přičemž kilogram borůvek byl vykupován za 12 haléřů.

O úspěchu podniku vypovídá i poznámka ředitele Hospodářské školy A. Hevrdleho: „*Dlouhá řada medailí a diplomů svědčí o podnikavosti a snaze vlastníkové, by svému závodu zjednal čestného a chvalného jména.*“²⁶⁷ K továrně patřila i konírna s 5 koňmi, kteří sloužili na konci 19. století k distribuci likérů.²⁶⁸

Lihovar měl být i jedním ze společenských podniků, na kterých se mělo podílet i zdejší rolnictvo. Antonín Vystyd usoudil, že nejlepším společným podnikem je právě pro tuto krajinu lihovar a podnikal snahy k jeho založení.²⁶⁹ Uznával ale, že na založení nového lihovaru, Sedlčanský region nemá prostředky, a dle něj nebude mít ani za 20 let. Cenu nového lihovaru odhaduje na 200 – 300 tisíc zl. Proto navrhuje založit pouze Hospodářský lihovar, na který by stačilo 35 – 40 tisíc zl. Předpokládal, že každý člen by dostával výpalky, kterými by mohl krmit dobytek, a případný výnos by si členové rozdělili.²⁷⁰ Hospodářské lihovary se vyskytovaly u mnoha hospodářství. Nesměly ale uvařit více než 7 hl lihu ročně a nesměly vyrábět více než 8 měsíců v roce.²⁷¹ Lihovarny byly navíc podporovány tzv. bonifikacemi, výrobce nemusel například platit konsumní daně.

O zřízení nového družstevního lihovaru se jednalo v Sedlčanech na schůzi průmyslového výboru dne 12. července 1896, kde byl základní kapitál na stavbu hospodářského lihovaru určen na 50 000 zl. Stavba měla stát po blíže dráhy, a lihovar měl začít fungovat dle dohody v listopadu 1897. Odhadovaný kapitál 50 000 zl. byl rozdělen na 1 000 podílů po 50 zl. Každý podílník měl také povinnost každoročně do lihovaru dovést 12 metrůků zdravých brambor, přičemž měl dostat z každého metrůku zpět 150 litrů výpalků.²⁷² K založení nového hospodářského lihovaru však nikdy nedošlo. Ačkoli Rolnické listy se možnosti jeho založení věnovaly ještě v dalších letech.²⁷³

²⁶⁶ MK Sedlčany, Rolnické listy 1906, Ročník XXII, číslo 6, Inzertní příloha, s. 90.

²⁶⁷ MK Sedlčany, Rolnické listy 1896, Ročník XII, číslo 5, Hevrdle A., Vycházky chovanců hospodářské školy, s. 80.

²⁶⁸ Tamtéž.

²⁶⁹ MK Sedlčany, Rolnické listy 1896, Ročník XII, číslo 7, Vystyd A., Založíme společenský hospodářský lihovar!, s. 110.

²⁷⁰ MK Sedlčany, Rolnické listy 1896, Ročník XII, číslo 7, Vystyd A., Založíme společenský hospodářský lihovar!, s. 111.

²⁷¹ Tamtéž.

²⁷² MK Sedlčany, Rolnické listy, 1896, Ročník XII, číslo 8, Vystyd A., O společenském lihovaru, s. 129 – 132.

²⁷³ Více: MK Sedlčany, Rolnické listy 1909, Ročník XXV, číslo 9, s. 129.

6.3. Škrobárny, syrobárny

Brambory se v českých zemích stávají v průběhu 19. století významnou plodinou. Jde o období, kdy se také začínají v českých zemích objevovat škrobárny jako výrobní společnosti. Do té doby se vyráběl škrob soukromě stejně jako řada dalších produktů. Škrob se původně vyráběl z pšenice a až posléze z brambor, které dále sloužily na výrobu škrobového cukru a syrobu²⁷⁴. Bramborový škrob se využíval především pro menší textilní a papírenské závody.

Jelikož se bramborám daří právě v chudé a suché půdě, zaujaly ve zdejšímu regionu důležité místo. V regionální literatuře nalezneme skutečně mnoho zmínek o tom, že se zde ze všech plodin zřejmě nejvíce dařilo okopaninám, tedy právě bramborám. I přes to bychom v regionu na přelomu 19. a 20. století stejně jako v 1. polovině 20. století našli pouze dvě větší škrobárny.

První se nalézala v Radíči a byla založena radíčským velkostatkem roku 1887, takže na škrob využívala vlastních brambor. Druhá škrobárna, pracující na přelomu 19. a 20. století, se nacházela ve Skryšově, a to od 80. let 19. století. Zavedl ji Guttenberg jakožto tehdejší nájemce dvora. Zde byla také roku 1910 zavedena nájemcem Františkem Švagrem strojná výroba. Stroje pak poháněl benzinový motor o síle 5 HP.²⁷⁵

Škrobárny se ale nalézaly i v Křepenicích, Nalžovicích, Osečanech a v Kosově Hoře. Zmínky o nich nalezneme v inzertních částech zdejších periodik. Tyto inzeráty, například na prodej jejich produktů, potvrzují oblíbenost pěstování této plodiny. Jedním z inzerátů je například nabídka brambor od Nathana Lebenharta, nájemce dvora v Kosově Hoře.²⁷⁶ Škrobárna v Kosově Hoře č. p. 146 pracovala ještě ve 20. letech 20. století, jak dokazuje povolení čerpat vodu z potoka Mastníka, které bylo schváleno již roku 1913.²⁷⁷ Menší škrobárna se nacházela také v Osečanech, na statku paní ze Sterberů, kde byl správcem Alois Urban. Zde se denně zpracovalo až 12 metrických centů brambor.²⁷⁸ Škrobárna, která vykupovala brambory, stávala také v nedaleké Jistebnici.²⁷⁹

Do druhé poloviny 19. století zlehka zasáhly i dvě syrobárny. Roku 1834 byla v Sedlčanech založena syrobárna, který byla svého času údajně největším podnikem svého druhu v Čechách. Tento podnik zaměstnával 25 až 30 osob a vyráběl přes 4 400 centů²⁸⁰

²⁷⁴ Šťáva vytvořená většinou z cukrové řepy.

²⁷⁵ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 364.

²⁷⁶ MK Sedlčany, Rolnické listy 1897, Ročník XIII, číslo 4, Inzertní část, s. 67.

²⁷⁷ SOKA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, i.č. Vodní kniha III, zápis Kosova Hora 46.

²⁷⁸ MK Sedlčany, Rolnické listy, 1896, Ročník XII, číslo 7, Inzertní příloha, s. 116.

²⁷⁹ MK Sedlčany, Rolnické listy 1895, Ročník XI, číslo 12, Inzertní příloha, s. 198.

²⁸⁰ 1 cent = 61,7 kilogramů.

sirupu.²⁸¹ Později byl přebudován na řepný cukrovar. Roku 1836 Vilém Pistorius zařídil velký podnik v Neustupově na Voticku. Ten byl ale roku 1842 přestěhován do Třebnic. Podnik posléze vyprodukoval více než 4 000 centů a zaměstnával 36 osob. I přes prvotní úspěchy přestal závod v Třebnicích pracovat roku 1850 a v Sedlčanech o rok později.²⁸²

Tabulka 20, Cukrovarnictví v českých zemích mezi lety 1851 až 1937

Rok	Počet cukrovarů v českých zemích	Zpracováno	Rok	Počet cukrovarů v Československu	Zpracováno
1851	88	163 316 tun	1921/1922	170	662 930 tun
1871	214	1 149 127 tun	1936/1937	119	732 150 tun

Zdroj: Kubů E., Pátek, J. (eds.), Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami, Praha 2000, s. 132; Beranová, M., Kubačák, A., Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě, Praha 2010, s. 272.

„Cukrovka byla u nás po jeteli a bramborách třetí revoluční plodinou v boji s úhorem a nejdříve byla nazývána řiepa, mongold, burák či cvikla.“²⁸³ Cukrovka se využívala jednak za účelem výroby cukru a také jako píce, tedy krmná cukrovka. Roku 1890 dokonce zabírala cca 17,7 % veškeré orné půdy.²⁸⁴ Pokusy o zavedení cukrovarského průmyslu do zdejší krajiny zde byly mnohokrát, ale k výraznějšímu rozvoji tohoto odvětví zde nikdy nedošlo. Nicméně úspěch cukrovarnictví v jiných krajích inspiroval řadu regionálních buditelů, kteří se snažili prosadit myšlenku vytvoření cukrovarnického průmyslu na Sedlčansku.

Přesto se zde cukrovka začínala pěstovat jen postupně a v menším množství. Antonín Hevrdle v jednom ze svých článků v Rolnických listech upozorňuje na to, že zdejší rolníci jen těžko a s nedůvěrou začínají pěstovat jiné rostliny než obilí.²⁸⁵ Udává, že roku 1894 se 40 – 50 q cukrovkových kořenů prodává zhruba za 45 – 60 zlatých, čímž upozorňuje na výhodnost pěstování cukrovky. Připomíná i další přednosti, které tato plodina nabízí, například řízky z řepky, které jsou výživné pro dobytek. Hevrdle dokonce doufá, že se velký cukrovar podobný těm, které stály v Neratovicích a Čelákovících, vystaví i na Sedlčansku, čímž vzroste cena i zdejší řepy. Stejně tak doporučovala pěstování řepky i další významná osoba zdejšího kraje a to farář a zakladatel Hospodářské školy v Sedlčanech, Jan Pecánek. Ten doslova radí: „Kdo vhodný pozemek k tomu máš, s pěstováním cukrovky to letos již zkus –

²⁸¹ SOKA Příbram, Osobní fond Bohuš Kareš, i.č. 88, Z dějin zemědělského průmyslu v našem kraji, Jiří Tynowiak, s. 3.

²⁸² Tamtéž, s. 5.

²⁸³ Beranová, M., Kubačák, A., Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě, Praha 2010, s. 262.

²⁸⁴ Tamtéž.

²⁸⁵ MK Sedlčany, Rolnické listy 1894, Ročník X, číslo 2, Hevrdle A., Zdejší krajiny a cukrovka, s.19.

*ale, nemáš-li dosud v té věci žádných zkušeností, učiň zatím jen pokus v menším rozměru.*²⁸⁶ Upozorňuje i na to, že v díle Sto let práce se ve III. díle na straně 133 nachází i historická mapa cukrovarnictví v Čechách, kde jsou vyznačeny v této době již zaniklé cukrovary v Sedlčanech a Radíči. Články ohledně samotného pěstování řepy se začínají výrazněji objevovat v člancích Rolnických listů i ve zprávách místních besed po roce 1893. Jak řepku cukrovku sázet a pěstovat pak podrobně radí ředitel Hospodářské školy Adolf Hevrdle.

Roku 1894 se ze Sedlčanska vyvezlo 259 vagonů řepy cukrovky a 125 vagonů řepných řízků.²⁸⁷ Tarify dráhy však byly poměrně vysoké a komplikovaly tak rozšíření zdejšího pěstování. Roku 1904 se dokonce i uvažovalo o zřízení přijímače cukrovky v Sedlčanech pro Uhříněves, ale pouze v případě, že by dodávky suroviny byly dostatečné. V souvislosti s vysokými náklady dráhy žádali sedlčanští zastupitelé zvýšení odkupní ceny. Na to ale uhříněveský cukrovar, kam se ze Sedlčanska cukrovka dovážela, pro evidentní nevýhodnost nepřistoupil.²⁸⁸ V Sedlčanech ale vždy působil zástupce cukrovaru v Uhříněvsi. Jedním z nich byl i Rudolf Svoboda, který měl na starosti její vykupování.²⁸⁹

Dne 3. dubna 1895 se dokonce konala schůze, která měla rozhodnout o budoucnosti řepaření ve zdejším kraji. V úvahu byly brány výnosy za loňský rok, náročnost pěstování, dopravy i nárok na půdu. František Filip, ředitel cukrovaru v Uhříněvsi, kam zdejší obyvatelé především řepku vyváželi, přislíbil na příští rok vykupovat 1 metrický cent za 70 kr, přičemž při dobré cukernatosti či vzrůstajících cenách cukru slíbil lepší ohodnocení.²⁹⁰ To nebylo vzhledem k náročnosti pěstění a dopravy nikterak moc. Snahy na vytvoření cukrovaného průmyslu ve zdejším regionu, tak v podstatě zanikly. Přesto k pokusům o cukrovky pěstování docházelo dál. V této době se od sedlčanských pěstitelů zkupovalo 100 kg za 60 až 70 K.

I zde ale došlo k překotnému zřízení menších cukrovarů. Na panské půdě se řepa začala pěstovat poměrně brzy a někde měla i úspěch. V Radíči se údajně řepce dařilo velmi dobře. Nejstarším cukrovarem regionu byl právě tamní cukrovar, který roku 1836 založil majitel velkostatku František Pistel. Pistel zde měl i lihovar, mlýn, pilu, cihelnu, vinopalnu a olejnu. Tento jednoduchý cukrovar fungoval pouze deset let.²⁹¹

²⁸⁶ MK Sedlčany, Rolnické listy 1894, Ročník X, číslo 3, Pecánek J. K., Nepaření na Sedlčansku, s. 41.

²⁸⁷ MK Sedlčany, Rolnické listy 1895, Ročník XI, číslo 3, Inzertní příloha, s. 59.

²⁸⁸ MK Sedlčany, Rolnické listy 1905, Ročník XXI, Osečanský J.V., číslo 1, Schůze řepařů, s. 5.

²⁸⁹ MK Sedlčany, Rolnické listy 1899, Ročník XV, číslo 3, Inzertní příloha, s. 51.

²⁹⁰ MK Sedlčany, Rolnické listy 1895, Ročník XI, číslo 4, Hevrdle A., Schůze zástupců cepařů zdejší krajiny, s. 66 – 67.

²⁹¹ SOkA Příbram, Osobní fond Bohuš Kareš, i.č. 88, Z dějin zemědělského průmyslu v našem kraji, Jiří Tynowiak, s. 4.

6.4. Mlynářství

Sedlčanský region, podobně jako Příbramsko a Mělnicko, byl v minulosti na mlýny velmi bohatý. Krajina plná menších vodních toků nabízela mnoho příhodných míst pro stavby vodních mlýnů. Větrný mlýn se zde v námi sledovaném období nenalézal žádný. Jako významné hospodářské stavby, které podléhaly vodnímu právu, byly mlýnské stavby navíc poměrně dobře zdokumentovány. Jako strategické budovy by jsou také zaznamenány již od I. vojenské mapování, tzv. Josefského, z 2. poloviny 18. století. Ještě v 19. století byly navíc právě mlýny nositeli technického pokroku na vsi. Na Sedlčansku tento trend ostatně vydržel až do 30. let 20. století.

Mlýny a mlynáře připomíná řada místních názvů i pověstí. Mlynáři navíc byli vždy významnými osobnostmi obcí a těšili se značné úctě. Nalezneme mezi nimi řadu starostů, mnohostranných podnikatelů i jinak veřejně činných osob.

Obrázek 5, Vodní mapa Sedlčanska 1890

Zdroj: SOkA Příbram, Mapa k Vodním knihám pro okres Sedlčany, Wasserübersichtskarte Selzcan 1:72 000, rok 1890.

6.4.1. Mlýny na vodních tocích Sedlčanska

Hospodářsky podstatných toků bylo na Sedlčansku několik. Tím nejdůležitějším po Vltavě je dodnes druhý největší tok regionu, potok Mastník. Na potoce Mastníku se nalézala celá řada mlýnů, které se většinou řadily mezi největší a nejmodernější mlýnské stavby Sedlčanska. Pro okres Sedlčanský však začneme až u obce Kosova Hora. Zde se nacházely mlýny dva, oba původně panské, mlýn Hořejší a mlýn Dolejší.

Hořejší mlýn s č. p. 21 měl ve 20. letech 20. století tři složení a pilu. Jedním z majitelů 19. století a počátku 20. století byl mlynář Josef Havránek, který pilu využíval zejména pro výrobu stavebních prken.²⁹² Od něj mlýn koupil roku 1906 František Pešta, který mimo jiné nabízel moučné produkty za nesemleté obilí.²⁹³ Mezi lety 1910 a 1921 ho vlastnil pán Mladota z Červeného Hrádku, patřil tedy k velkostatku. Ten provoz eliminoval. Zpočátku ale využíval jednoduchou rámovou pilu a posléze i pilu okružní, která pak byla poháněna turbínou.

Dolejší mlýn č. p. 42²⁹⁴ vlastnil rod Mladotů ze Solopysk, který vlastnil i velkostatek v Kosově Hoře. Zpočátku nájemci a posléze i majitelé mlýna byli Jan a Anna Janžurovi, kteří mlýn od Mladotů zakoupili. Do splacení však museli, jak bylo ustaveno roku 1875, odvádět Mladotovým pravidelnou činži. Ta měla několik variant. Podmínkou však bylo dodávat na velkostatek melivo pro potřeby statku i jeho úředníků. Také museli pečovat o most a splav v Kosově Hoře a rybník, který k mlýnu náležel, zůstal i na dále v užívání bývalé vrchnosti. Do majetku Janžurů přešel mlýn roku 1892.²⁹⁵ Tento mlýn měl jedno české složení, které bylo poháněno kolem na spodní vodu, mouka byla mleta francouzskými kameny a ke složení náležely i dva výtahy, třídič, špičák, který byl poháněný převody jdoucími i k francouzskému kameni, a také stroje na čištění obilí.²⁹⁶ Roku 1912 koupil mlýn Otto Kaufmann, ten si původně pronajímal budovu v areálu mlýna, kde se tkalcovalo. Roku 1913 ale požádal úřady o to, aby směl přebudovat mlýn na továrnu na vatu. Po pěti letech, roku 1918 zahájil také úkony nutné k stavbě Francisovy vodní turbíny a k zrušení dvou stávajících kol. O pár let později přistavuje k továrně také parní lokomotivu. Roku 1924 žádá o kolaudaci. Další modernizace provádí jeho syn Jakub Kaufmann, který roku 1930 modernizuje celý podnik.²⁹⁷

Významným podnikem a jedním z největších mlýnů okresu byl mlýn v Červeném Hrádku. Mlýn sloužil původně potřebám zdejšího hrádku. Roku 1853 ho zakoupil baron

²⁹² MK Sedlčany, Rolnické listy 1899, Ročník XV, číslo 5, Inzertní příloha, s. 88.

²⁹³ MK Sedlčany, Rolnické listy 1906, Ročník XXII, číslo 3, Inzertní příloha, s. 47.

²⁹⁴ Viz Příloha 5, 7.

²⁹⁵ SOKA Příbram, AO Sedlčany, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, Sběrka listin a plánů ke vložce vodní knihy, karton 42.

²⁹⁶ Tamtéž.

²⁹⁷ Tamtéž.

Mladota ze Solopysk, majitel zdejšího panství a to od manželů Chodových. Mlýn pod jeho správou prodělal několik přestaveb. První hned v následujícím roce. K té nejvýraznější ale došlo roku 1865, kdy zde byl zřízen parní stroj o síle 50 HP. V tomto roce zde také jako mlynář začíná působit Jan Rajlich z Rudolce.²⁹⁸ Přesto, že v tomto období začíná být mlýn označován jako parní, kolo o průměru 9 metrů se zde příležitostně používalo až do roku 1901, kdy jej nahradila turbína. Šlo o jeden z nejmodernějších mlýnů na Sedlčansku, který ve 20. letech 20. století používal kromě kamenů i 12 válcových stolic a různých stojů na čištění mouky. Mlýn jako jeden z mála fungoval po celý rok a ve 20. letech 20. století dosahovala jeho produkce 150 vagónů semletého obilí. Na počátku 20. století zřídil zde majitel také vlastní elektrárnu.²⁹⁹ Mlýn po smrti Olivera Mladoty roku 1937 zakoupil za 762 500 Kč Hospodářské družstvo Sedlčany.³⁰⁰

Mezi nejznámější mlýny Sedlčan patří Pejšův mlýn č. p. 4, který dodnes stojí v části města označované jako Lhotka.³⁰¹ Tento mlýn funguje do současnosti. Jde o dolní mlýn vůči mlýnu v Červeném Hrádku. Mlýn na Lhotce je připomínán již roku 1576. V námi sledovaném období ho zpočátku 50. let 19. století vlastnili manželé Jonášovi. Roku 1864 ho koupil Václav Lužnický.³⁰² Posléze se vystřídal několik majitelů a uživatelů mlýna. Nicméně roku 1881 zavedli zde Emil a Betty Němečkoví stolici a mlýn nechali pohánět třemi koly na svrchní vodu. Jedno pohánělo stolicí, druhé francouzský kámen a třetí český kámen. V tuto dobu zde byl mlynářem Václav Doubrava. Rodina Pejšova získala do majetku tento mlýn roku 1894.³⁰³ Roku 1897 zde byl zbudován parní pohon o síle 25 HP. Přesto majitel Bedřich Pejša zatím stále jako pohon využíval vodu.³⁰⁴ Mlýn si začal roku 1907 vyrábět vlastní elektrický proud a o dva roky později zde majitel Jan Pejša instaloval turbínu o síle 50 HP, a tím ho přebudoval na mlýn tovární.³⁰⁵ V roce 1912 je tak již na většině listin mlýn označován jako umělecký, který je určen na obchodní mletí. Pohon na svrchní vodu mělo vystřídat několik Francisových turbín. Ke kolaudaci jedné z nich došlo roku 1926. Na přestavbách se podílela firma

²⁹⁸ Syn mlynáře Railicha z Rudolce.

²⁹⁹ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995, s. 234.

³⁰⁰ Rodinný archiv Benešových, Kronika rodiny Benešovi, rok 1937.

³⁰¹ Viz Příloha 6.

³⁰² SOKA Příbram, AO Sedlčany, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, Sběrka listin a plánů ke vložce vodní knihy, karton 4.

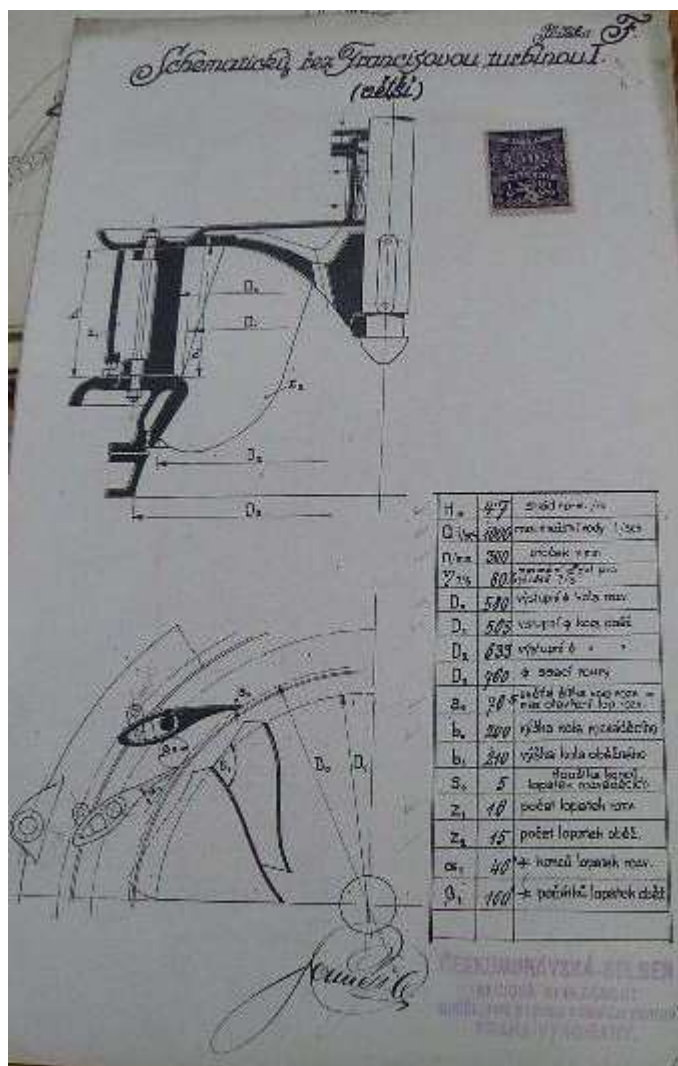
³⁰³ Tamtéž.

³⁰⁴ MK Sedlčany, Rolnické listy 1897, Ročník XIII, číslo 5, Vycházky naší omladiny, s. 72.

³⁰⁵ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995, s. 236.

Českomoravská - Kolben.³⁰⁶ Roku 1948 došlo k znárodnění Pejšova podniku, který je dnes opět v držení Ing. Jana Pejši.³⁰⁷

Obrázek 6, Nákres Francisovy turbíny vodního mlýna ve Lhotce

Zdroj: SOKA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, i.č. Sběrka listin a plánů ke vložce vodní knihy, karton 8.

Z roku 1906, kdy byla do mlýna zavedena jedna z Francisových turbín, se zachoval přesný popis mlýnské budovy a jejího vybavení, které bylo následující: v přízemí v prostoru za lednicí se nalézala loupačka, tarár³⁰⁸, dva triéry a dva krátké výtahy. Na první podlaze se

³⁰⁶ SOKA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, Sběrka listin a plánů ke vložce vodní knihy, karton 4.

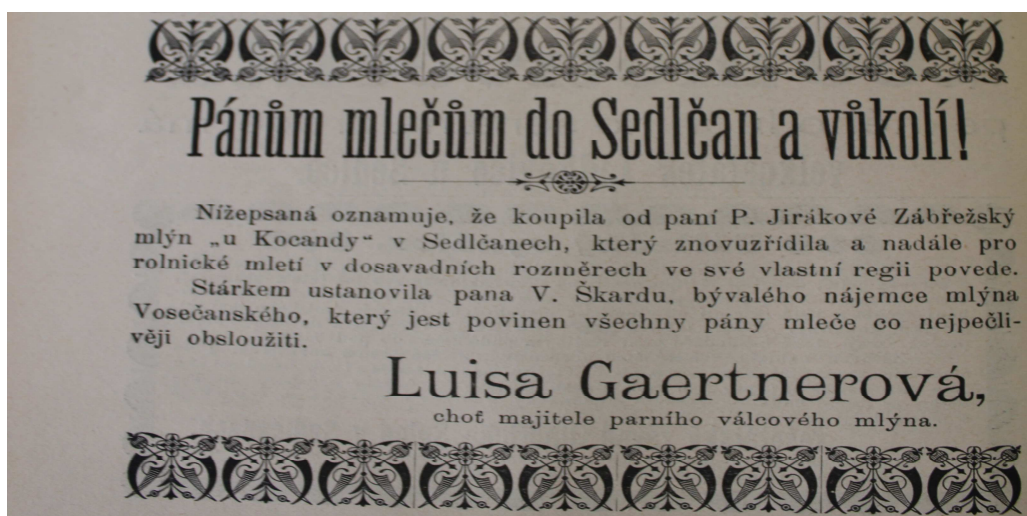
³⁰⁷ Katastr nemovitostí, <<http://nahlizenidokn.cuzk.cz/MapaIdentifikace.aspx?&x=-748164&y=-1090766&maplayers=8244EA23>>[17. 7. 2012]

³⁰⁸ Těž teriér, tedy přidavný stroj sloužící k čištění obilí.

nacházel francouzský kámen o průměru 42 palců³⁰⁹, špičák s průměrem 32 palců, porcelánová stolice dvouválcová, dvě šrotovací stolice jednopárové o průměrech 50 a 60 cm. Dále šrotovací stolici jednopárová o průměru 50 cm a v prostoru za lednicí pak byl připojen český špičák o průměru 38 palců. Na podlaze se pak nalézala míchací komora, malá a velká vsavka a jedna „Optima“.³¹⁰

Dolním mlýnem vůči Pejšovu mlýnu byl mlýn Zábřežský č. p. 102, k němuž od něj vedl náhon. Zmínka o Zábřežském mlýně pochází již z roku 1379.³¹¹ Roku 1896 koupila mlýn Luisa Gärtnerová od Petromily Jirákové.³¹² V letech 1899 a 1900 došlo k výměně kol a modernizaci stroje. Ve 20. letech 20. století se v něm nalézaly dvě stolice, jedno české složení s dvěma kameny. Poháněn byl kolem na svrchní vodu a naftovým motorem o síle 8 HP. Mlýn mlel obilí především pro místní rolníky. Mlýn koupil v období mezi válkami Bedřich Pejša, majitel horního mlýna a zrušil jej.

Obrázek 7, Inzerát na využití Zábřežského mlýna v Sedlčanech

Zdroj: MK Sedlčany, Rolnické listy, 1896, Ročník XII, číslo 4, Inzertní příloha, s. 66.

Dalším mlýnem v Sedlčanech, který však stával na potoce Sedleckém, byl Vackův mlýn č. p. 96, Habartem označovaný také jako Podhorní. Vackovi ho zakoupili od manželů Fouskových roku 1898.³¹³ Ve 20. letech 20. století využíval dvě stolice, loupačku a český kámen. Poháněn byl svrchní vodou a také naftovým motorem o síle 6 HP. Mlýn mlel pouze

³⁰⁹ 1 palec = cca 26 mm.

³¹⁰ SOKA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, Sběrka listin a plánů ke vložce vodní knihy, karta 4.

³¹¹ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995, s. 236.

³¹² SOKA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, Sběrka listin a plánů ke vložce vodní knihy, karta 61.

³¹³ Tamtéž.

pro rolníky a místní hospodáře. Zaměstnával 2 osoby.³¹⁴ Kolo nahradila ve 30. letech 20. století Francoisova turbína o síle 14 HP. Roku 1931 zjistil Karel Vacek, že jeho mlýn není normovaný, tedy že není živnostensko-policejně schválen, přestože jeho mlýn byl zaznamenán ve vodních knihách a procházel všemi schváleními. Zřejmě svou poslední předválečnou přestavbu prodělal během roku 1936, kdy zde Karel Vacek vystavil novou strojovnu.³¹⁵

Poslední a zřejmě nejznámější mlýn Sedlčan je Panský mlýn č. p. 234. Mlýn zde v zachátrané podobě stojí dodnes. I tento mlýn měli v držení Gärtnerovi, kteří jej získali od Hertiga. Mlýn pochází minimálně již z 16. století, neboť je připomínán jako majetek Jakuba Krčina z Jelčan a Sedlčan. Na mletí ve 20. letech 20. století používal čtyři dvoupárové stolice jednu jednopárovou a jedno mlýnské kamenné složení, a to na mletí pšenice. Pro mletí žita využíval dvě dvoupárové stolice a kámen. Poháněn byl 2 vodními turbínami a parním strojem o síle 60 HP. Mlýn pracoval 24 hodin denně po celý rok a zaměstnával 18 osob. Mouka z něj byla vyvážena i do zahraničí. I u něj došlo na přelomu 19. a 20. století k několika přestavbám. Rozsáhlá rekonstrukce proběhla roku 1880, 1896, 1899 a 1918, kdy mu bylo přistaveno jedno patro.³¹⁶ 20. července 1915 zde byla zavedena vlastní elektrická síť a postavena parní lokomotiva systému Wolfova. Téhož roku se také zavádí plán na dvě Francisovy turbíny a dochází také k vyřízení žádosti o dodávkách elektrické energie do okolních domů č. p. 134 a č. p. 135.³¹⁷ Panský mlýn přešel někdy ve 30. letech 20. století do majetku rodiny Pejšovy, která vlastnila mlýn ve Lhotce.

Jeho horním mlýnem na potoce pak byl mlýn sestrouňský č. p. 17. Mlýn patřil rodu Všetečkových, a to již od roku 1830, kdy zde provozovali mletí. Karel Všetečka mlýn roku 1923 přestavěl a modernizoval, čímž se mlýn zařadil mezi moderní mlýny na Sedlčansku. Standardně byl poháněný turbínou a kolem na svrchní vodu, byl-li však vody nedostatek, poháněl mlýn naftový motor o síle 12 HP. I tento mlýn si vytvářel vlastní elektrické osvětlení a zaměstnával 8 osob. Karel Všetečka zde nechal vystavět dvě válcovací stolice, jednu loupáčku, jeden kámen, tři výtahy a triedr. Od roku 1934 ho poháněla Francisova turbína a to v síle 24 HP.³¹⁸ Ve třicátých letech byla k mlýnu také přibudována pila.³¹⁹

Dalším mlýnem na potoce Mastníku byl mlýn v Osečanech, i zde funguje pila až do přítomnosti. Místo, kde stojí mlýn do současnosti, ačkoli přebudovaný, se nazývá Podskalí.

³¹⁴ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995, s. 236.

³¹⁵ SOKA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, Sběrka listin a plánů ke vložce vodní knihy, karton 62.

³¹⁶ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995, s. 237.

³¹⁷ SOKA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, i.č. Vodní kniha I, číslo položky 60.

³¹⁸ SOKA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, i.č. Vodní kniha III, číslo položky 4.

³¹⁹ Tamtéž.

Do roku 1864 ho vlastnila rodina Janžurova, a pak ho odkoupil velkostatek. Mlýn byl totiž v minulosti mlýnem svobodným. I zde využívaly porcelánové a ocelové stolice, francouzský kámen, špičák, loupačku savka a teriér na čištění obilí. Pila zde byla zřízena již počátkem 20. století.³²⁰

Horním mlýnem, stále ještě na potoku Mastníku, byl mlýn v Radíči č. p. 20. I on je připomínán již v 17. století. V námi sledovaném období ho měl v držení Josef Hromádka, který jej prodal Matěji Kuchařovi, který mlýn během konce 90. let 19. století zmodernizoval. Roku 1922 byl mlýn prodán Josefu Chválovi. V tomto období měl dvě válcové stolice, loupačku, a poháněn byl dvěma koly na svrchní vodu. Ve 30. letech 20. století se majitelem mlýna stal zřejmě majitel velkostatku v Radíči František Gbuldor (?). Francisova turbína zde byla zavedena až v roce 1943.³²¹

Opakem průmyslově úspěšného potoka Mastníka je potok Svrchnice. Na tomto potoku, nazývaném dle míst, kudy protéká, i Nechvalický, Počepický a Setěkovský, bylo mlýnů vždy požehnaně a většina jich pocházela již ze 17., a dokonce i z 16. století.³²² Šlo však vesměs o mlýny s tradičním českým složením, které byly modernizovány jen částečně.

Prvním po proudu byl mlýn Holubice v Nechvalicích. Jeho stáří se klade do dob založení samotné osady. Původně patřil k tvrzi vladyků Divišů z Nechvalic. Tento mlýn na počátku 20. století dosahoval vodní síly 4,90 HP.³²³ Na konci 19. století ho vedl mlynář Rubant z čísla 1 a později Václav Pešta.³²⁴

Druhým mlýnem je skuhrovský mlýn nazývaný dle majitelů také Peřinův či Pancův. Dnes se z tohoto mlýna dochovalo pouze torzo se stále viditelnou vodní nádrží. Z hlediska hospodářských dějin šlo o velmi zajímavý, ale nestandardní podnikatelský počín. Mlýn sloužil pouze k potravinářským účelům, tedy mletí obilí, a nikdy neměl žádné další přídavné zařízení. Zkoumaný objekt reprezentuje „tradiční“ český mlýn, který přežíval ve zdejší krajině zhruba od 70. let 19. století do 20. let 20. století. Stavitelem mlýna byl vyučený mlynář pocházející z obce Oukřtalov František Martínek z Oukřtalova. Narodil se roku 1843 v rodině mlynáře Vojtěcha Martínka.³²⁵ František Martínek pozemky zakoupil za účelem stavby mlýna roku 1876 a ke schválení mlynářské činnosti došlo roku 1880.³²⁶ Protokol z jednání z 26. srpna 1880 popisuje mlýnské zařízení jako jednokolové s jedním mlýnským složením. Kolo

³²⁰ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995, s. 238.

³²¹ SOKA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, i.č. Vodní kniha III, číslo položky 47.

³²² Nabízelo by se tak i poměrné srovnání využití jednotlivých mlýnů, což však dalece překračuje rámec Studia této práce.

³²³ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995, s. 220.

³²⁴ SOKA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, i.č. Vodní kniha I, číslo položky 33.

³²⁵ SOKA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, Sběrka listin a plánů ke vložce vodní knihy, karta 72.

³²⁶ SOKA Příbram, Vodní kniha Okresu Sedlčanského, i.č. Vodní kniha I, číslo položky 72.

bylo 2,2 metry vysoké a 0,78 m široké. Budova mlýna byla postavena, jako přízemní stavení. Materiál na něj využitý bylo převážně dřevo, neboť krom kamenných základů a podzemních prostor šlo o stavbu roubenou.³²⁷ O rok později však již mlynář Martínek plánuje přestavbu mlýna a celého mlýnského zařízení. Základem celých úprav měla být snaha zvětšit vodní kolo z původních 2,2 metrů na 4 metry. Původní kolo dle jeho úsudku totiž nestačilo na výkon mlýna a případné dalšího mlecího složení. V následujících letech došlo tedy k přestavbě.

Posledním majitelem mlýna byl Josef Panec, majitel jednoho z největších hospodářství v okolí, zakladatel Dobytčí pojišťovny v Počepicích vybudované v roce 1913 a významný člen dalších spolků na sedlčansku.³²⁸ Do mlýna údajně Josef Panec docházel pouze v období, kdy se mlelo a jinak se on a jeho rodina živilí především rolnictvím. To však v neúrodných letech byla běžná praxe u většiny mlýnů. Josef Panec navíc zmodernizoval zdejší zařízení mlýnice. Nechal v mlýně vystavit zařízení z porcelánovými stolicemi a zcela odstranil starší francouzský kámen.³²⁹ V noci ze dne 14.července na 15. července 1924 zasáhl mlýn blesk, který způsobil požár.³³⁰ Jelikož byl mlýn dřevěný, vyhořel až do základů a nikdy již nebyl obnoven.

Mlýn byl vybudován jako tradiční české mlecí zařízení v době, kdy již nastupují mimo jiné válcové mlecí stolice.³³¹ Navíc šlo o stavbu značně předimenzovanou. Během svého krátkého fungování se ve mlýně vystříдалo několik majitelů, kteří mleli nepravidelně a bez větších úspěchů. Samotná stavba mlýna, vzhledem k tehdy využívaným technologiím se však ukázala jako poněkud nepromyšlený čin. Mlýn byl postaven jako již překonaný technologický počín a to v místě, kde je vysoká hustota mlýnů. Jeho vznik se tak zcela vymyká tendencím obecného vývoje i vývoje regionu.

Třetím mlýnem Svrchnice je pak mlýn, jež stojí v obci Počepice u rybníka Návesníku. Jde o starobylý mlýn vystavěný spolu s tvrzí pro potřeby místních rytířů Počepických, proto mnohdy bývá označován jako panský.³³² Vůči skuhrovskému mlýnu jde o mlýn dolejší, který do roku 1896 vlastnil mlynář Koupený.³³³ Ten ho roku 1896 prodal Lobkowiczům, kteří sídlili na Vysokém Chlumci, za 10 000 K.³³⁴ Ti ho dále přebudovali roku 1901 na sádka.³³⁵ Původně měl pouze český kámen se stoupami a olejnou, která poháněla dvě kola.³³⁶

³²⁷ SOKA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, Sběrka listin a plánů ke vložce vodní knihy, karta 72.

³²⁸ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko IV, Sedlčany 1995, s. 241.

³²⁹ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995, s. 220.

³³⁰ SOKA Příbram, Kronika Počepic 1905-1932. strana 65 b.

³³¹ Štěpán L., a kol., Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách II, Praha 2008, s. 63.

³³² SOKA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, i.č. Vodní kniha 1, číslo položky 53.

³³³ Tamtéž.

³³⁴ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko IV, Sedlčany 1995, s. 240.

Čtvrtým mlýnem je mlýn U Zelenků s č. p. 32, stojící na konci Počepic. Z jmenovaných mlýnů je dodnes nejzachovalejší a také nejznámější. Zmínka o něm pochází již z roku 1617 a jeho síla dosahovala ve 20. letech 20. století 4,10 HP.³³⁷ Tento mlýn měl český i francouzský kámen a dvě stoupy, které poháněly dvě kola.³³⁸ Někdy po roce 1898 ho od mlynáře Zelenky kupuje mlynář Koupený a po něm mlynář Litoš,³³⁹ který se stává zřejmě nejúspěšnějším mlynářem Svrchnického potoka počátku 20. století.

V 19. a 20. století fungovaly na Svrchnici ještě další dva menší mlýny, v nichž se také mlelo nepravidelně. Mlýn u Zelenků předčí svou slávou pátý mlýn svrchnického potoka, který se nalézá jižně od Bláhovy Lhoty, a jde o jeden z nejstarších mlýnů v Čechách. Jeho vznik se datuje na samý počátek 16. století.³⁴⁰ Kamenný vstup do mlýnice nese vytesaný letopočet 1508. Dalším údajem je nápis 1855 zachovaný na čele moučnice. Zde se do současnosti dochovala kompletně zachovalá moučnice, hasačert i dvoje mlecí kameny.³⁴¹ K tomuto mlýnu v minulosti patřila pila, ale ta roku 1791 vyhořela. Stejně tak zde bylo umístěno třetí kolo, které pohánělo olejnu. Mlýn měl na počátku 20. století dvě složení, stoupy a olejnu. Zaznamenaná síla byla 2 HP.³⁴² Mlynářem na přelomu století byl majitel mlýna Josef Sosnovec.³⁴³ Druhým z malých mlýnů byl podnik Na Mlýnci, který patřil rodině Spalničkových. Mlýn měl i na počátku 20. let 20. století pouze jedno české složení. Dalším nejbližším mlýnem v okolí byl již zmíněný mlýn v obci Oukřtalov č. p. 9, který vlastnila rodina Martínková a po roce 1903 František Martínek.³⁴⁴ Vodní kniha však nezaznamenává, jak a do kdy mlýn fungoval.

Nejvýznamnějším tokem regionu, na kterém v minulosti stály mlýny, je řeka Vltava. Na Vltavě stálo až do vytvoření zdejší Orlické a Slapské přehrady několik mlýnů, které fungovaly v průběhu celého 19. století i dříve. Mlýny ale nezanikaly jen v souvislosti s vytvářením přehrad, ale také z čistě ekonomických důvodů.

³³⁵ SOkA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, Sbírka listin a plánů ke vložce vodní knihy, karton 53.

³³⁶ Tamtéž.

³³⁷ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995, s. 220.

³³⁸ SOkA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, i.č. Sbírka listin a plánů ke vložce vodní knihy, karton 54.

³³⁹ Ten ho vlastní nejdéle do roku 1901, kdy vede spor s chlumeckým velkostatkem pro založení mlýna.

³⁴⁰ SOkA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, i.č. Vodní kniha 1, číslo položky 55.

³⁴¹ Štěpán L., a kol., Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách II, Praha 2008, s. 41.

³⁴² Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995, s. 220.

³⁴³ SOkA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, i.č. Vodní kniha 1, číslo položky 55.

³⁴⁴ SOkA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, i.č. Vodní kniha 1, číslo položky 56.

Prvním vltavským mlýnem v Sedlčanském okrese byl mlýn v Proudčovicích, který patřil Václavu Bílkovi. Mlýn měl dvě kola na spodní vodu, což je typický pohon kola pro mlýny na řekách. Dále měl dvě válcové stolice a české a francouzské složení se stoupou.³⁴⁵

V Kamýku nad Vltavou se pak nacházel vodní mlýn se čtyřmi složeními a k mlýnu také náležela pila. Mlýn patřil od roku 1836 rodině Zemanových. Roku 1887 byl mlýn zmodernizován a roku 1924 se modernizace dočkala i pila. Ta byla v majetku Jana Pflégera z Písku a Amalie Šípkové ze Sedlčan. V pronájmu jí ale měla rodina Zemanových.³⁴⁶

Dalším mlýnem na Vltavě je Mrskošov mlýn. Josef Mrskoš mlýn zakoupil zřejmě od mlynáře Peroutky. Mlýn fungoval téměř po celý rok a byl také poháněn kolem na spodní vodu. Ve 20. letech 20. století využíval válcové stolice a vytvářel si vlastní elektrický proud.³⁴⁷ Dále po proudu naproti Županovicům se nacházel Dolejšův mlýn, který poháněla dvě kola na spodní vodu přenášející energii na dvě válcové stolice a české složení. U mlýna byla až do první světové války úspěšně fungující pila, která zpracovávala dříví dovezené ze Šumavy. Zpracovala ho a posílala dále do Prahy. Pila zaměstnávala okolo 50 dělníků.³⁴⁸

Z dalších mlýnů si můžeme připomenout mlýny stávající na potoce Musíku. Prvním mlýnem tohoto potoka byl mlýn Na Červeném č. p. 1, který měl jedno složení a využíval vodní i motorový pohon. Dodnes se jeho zchovalá budova nachází v obci Červený. Známým mlýnem je také mlýn „Na Vrahu“ č. p. 20 v Nalžovicích. I tento mlýn měl válcové složení s českým a francouzským kamenem. Roku 1942 došlo k výměně pohonu vodního kola za Francisovu turbínu, a to za majitele Jaroslava Sosnovce.³⁴⁹ V Podhájí se nalézal podobně zařízený mlýn Baňov Václava Plavce.³⁵⁰

Ze zbylých mlýnů připomenou blíže pouze několik mlýnů, které mají spojitost s ostatními mlýny či jsou jinak zajímavé. K významným mlýnům patřil mlýn Františka Jankovského od Petrovic. Ten je koupil roku 1906 od rodiny Pichových, kteří ve mlýně využívali čtyři stoupy na děláni krup a oleje. František Janovský mlýn přestavil a zmodernizoval. Posléze tak mlýn poháněla voda i naftový motor o síle 18 HP. Mlýn byl zařízen dvojím válcem a českým a francouzským kamenem s loupáčkou. Od roku 1917 si také vytvářel vlastní světlo.³⁵¹

³⁴⁵ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995, s. 213.

³⁴⁶ Tamtéž.

³⁴⁷ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995, s. 214.

³⁴⁸ Tamtéž.

³⁴⁹ SOKA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, i.č. Vodní kniha III, číslo položky 30.

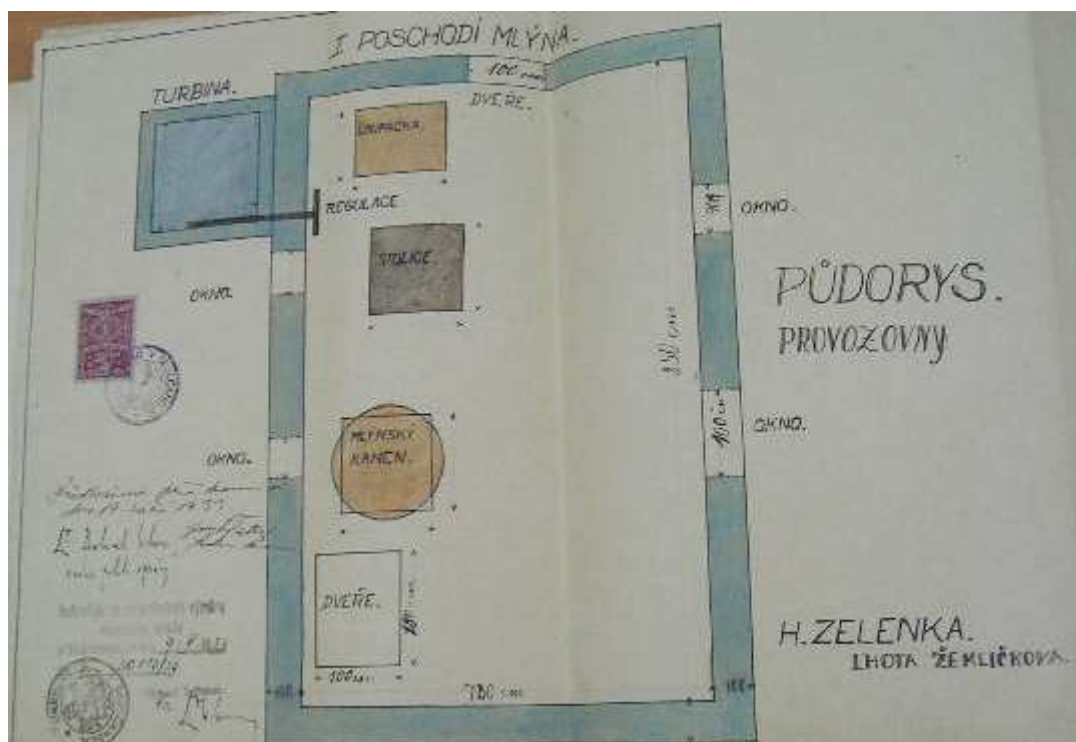
³⁵⁰ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995, s. 223.

³⁵¹ SOKA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, Sběrka listin a plánů ke vložce vodní knihy, karton 47.

Dalším mlýnem v jednom z největších měst okresu byl Petrovický mlýn č. p. 28, který se nalézal v majetku rodiny Dlouhých a to již od roku 1751. Poháněla ho dvě kola spolu s naftovým motorem. K jeho výbavě ve 20. letech 20. století patřil válec, francouzský a český kámen, loupáčka a také jednorámová pila. Mlýn využíval vlastního osvětlení a v období mezi válkami ho získala do majetku obec Petroviče.³⁵²

Mlýn Obděnický č. p. 10 v Žemličkově Lhotě patřil v minulosti mezi známé a rolníky navštěvované mlýny. Navíc je příkladem umělecky zařízeného mlýna 20. století na Sedlčansku. Mlýn byl jako většina okolních vykoupěn od Lobkowiczů. Od počátku 20. století, kdy patřil mlýn Antonínu Zelenkovi, využíval dvě vodní kola. Po Antonínu Zelenkovi ho získal Hynek Zelenka, za kterého v něm pracoval francouzský a český kámen spolu s benzinovým pohonem, bylo-li málo vody.³⁵³ Jde o mlýn s jednou z nejstarších dochovaných hranic, která nese letopočet 1600.

Obrázek 8, Náskres provozovny mlýna v Žemličkově Lhotě

Zdroj: SOkA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, Sběrka listin a plánů ke vložce vodní knihy, karton 45.

Příkladem mlýna družstevního je mlýn Na Kulišovně, který vlastnil a modernizoval Vinc Found. Poháněla ho dvě kola a motor na plyn. Jeho zbylé vybavení v podstatě odpovídá mlýnu Petrovickému. K většině velkostatků samozřejmě patřily i mlýny. Velkostatek

³⁵² SOkA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, i.č. Vodní kniha III, číslo položky 52.

³⁵³ SOkA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, i.č. Vodní kniha III, položka číslo 45.

v Mladotově Zahrádce, který se nacházel v majetku doktora Langa, tak využíval mlýn Plicov. V tomto případě šlo spíše o menší mlýn na vodní pohon s jedním válcovým složením a českým kamenem.³⁵⁴

Francisova turbína se zaváděla v mlýnech během celého meziválečného období. Roku 1930 se rozhodl zavést do svého provozu tuto turbínu i Alois Jiráček, majitel mlýna v Dublovicích č. p. 92. Budova mlýna a jeho složení byla však již poháněna turbínou od roku 1911.³⁵⁵ Stejný rok totiž 1930 vyměnil Francisovu turbínu za vodní kolo i mlynář Ferdinand Lalák v Rudolci č. p. 4. Ten mlýn zakoupil od manželů Ferdinanda a Aloisie Reilichových za nichž měl mlýn dvě české a jedno francouzské složení a pilu.³⁵⁶ Návrh na turbínu pro něj vytvořila firma Josef Prokop z Pardubic a synové.

K několika modernizacím mlýnů došlo i během druhé světové války. Většinou šlo o zavádění Francisovy turbíny a válcových stolic. Jedním z mlýnů modernizovaných za války byl i mlýn ve Skryšově č. p. 47. v obci Sv. Jan, který vlastnil František Herynk. Zde šla voda na kolo náhonem cca 1 km dlouhým z potoku Brziny. Roku 1943 došlo k vybudování Francisovy turbíny na místo vodního kola.³⁵⁷

Situace mlynářů v tomto regionu byla v ledasčem specifická. Zásadní modernizace probíhá jen v pár větších mlýnech. Zbylé mlýny, kterých je výrazná většina, zůstávají u tradičního způsobu výroby. Většinou mají mlynáři krom mlýna vlastní hospodářství a melou jen část roku. V 20. letech 20. století si mlynáři stěžují na vysoké daně, které nejsou schopni platit, neboť v posledních letech melou maximálně 2 - 3 měsíce v roce.³⁵⁸ Jde tedy především o jakýsi „melouch“. Hospodářství však patřilo i k velkým průmyslovým mlýnům. Mlynáři u mlýna často chovali minimálně drůbež. Technologické inovace zde probíhají s časovým zpožděním oproti obecnému trendu. Vlna modernizace nastává před první světovou válkou a pak ve 30. letech 20. století.³⁵⁹ Naopak jsou zdejší mlynáři značně ovlivněni několika obdobími, kdy se jim příliš nedařilo. I zdejší mlynáře a rolníky tak samozřejmě zasáhl dovoz uherské mouky v 80. a 90. letech 19. století. V Rolnických listech, jakožto nejčtenějším časopisu Sedlčanska, nalezneme mnoho článků věnujícím se této problematice. Dovoz mouky z Uher je podáván jako existenční nebezpečí pro mlynáře, rolníky, ale i obchodníky. V roce 1893 se časopis dokonce rozhodl oznámit ve svých listech seznam jmen obchodníků, kteří se

³⁵⁴ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995. s. 217.

³⁵⁵ SOKA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, i.č. Vodní kniha III, položka číslo 30.

³⁵⁶ SOKA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, Sběrka listin a plánů ke vložce vodní knihy, karta 38.

³⁵⁷ SOKA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, i.č. Vodní kniha III, položka číslo 29.

³⁵⁸ SOKA Příbram. Společenstvo mlynářů a příbuzných živností Sedlčan, i.č. kniha Protokoly o schůzích 1917-1945.

³⁵⁹ Více soupis mlýnů na Sedlčansku Příloha 1, Tabulka č. 26.

zavází nakupovat pouze českou mouku.³⁶⁰ Prakticky v každém čísle Rolnických listů nalezneme nápis: „*Nekupujte uherské mouky!*“ Časopis také nabádá nakupovat pouze u obchodníků, kteří mají na svém obchodě nápis: „*Zde se neprodává uherská mouka!*“³⁶¹

Mlynáři v Sedlčanech byli sloučeni do Společenstev mlynářů a pekařů, což je vlastně spolek, který navázal na předchozí cech mlynářů. Podnik, který by se na Sedlčansku přímo věnoval výrobě mlýnské techniky, nenalezneme. Ze zpráv o mlynářské činnosti však víme, že po celé 19. století si mlecí zařízení opravovali sami a jen málokdy využívali přímo práci sekerníků. S nástupem moderní techniky začali i oni využívat odborníků z výrobních společností typu Kolben.

Rozklíčovat, kdo kam jezdil mlít je velmi složité. Je jasné, že velké umělecké mlýny, které byly určeny na obchodní mletí, místní rolníci nevyužívali. Můžeme se domnívat, že rolníci využívali nejbližší mlýny. Ze vzpomínek Václava Chmátala z Počepic, se ale dozvídáme, že se na přelomu 19. a 20. století jezdilo mlít především do Petrovic a Kamýku nad Vltavou.³⁶² To i přes to, že v přímém okolí Počepic bylo funkčních mlýnů několik. Dá se tedy předpokládat, že se blízké mlýny s českým případně francouzským kamenem užívaly především na mletí pro dobytek. Zatímco pšenice a obilí určené na mouku se mlelo již v mlýnech s válcovými stolicemi. To stejně jako již zmíněné sezón mletí by vysvětlilo poměrně vysokou hustotu mlýnů v tomto regionu.

Zákazníci si z mlýna za 140 kg pšenice mohli roku 1893 odnést například: 22 kg mouky vyrážené po 15 kr. což vychází na 3 zl. 30 kr., 45 kg mouky bílé po 13 kr. za 5 zl. 35 kr., 27 kg mouky podbělky po 10 kr. v hodnotě 2 zl., 70 kr. a 32 kg otrub po 5 kr. za 1 zl. 60 kr. Dohromady tak získal 126 kg výrobků v hodnotě 13 zl. a 45 kr. Mlynáři si z takového množství brali 10 kg měřičného a zbytek je tzv. odrážka poprašného.³⁶³

6.5. Elektrifikace

Po roce 1918 se začíná více projevovat i modernizaci venkova, která je podporována nově vytvořeným státem. Vedle melioračních a silničních dotačních fondů tak vzniká i fond elektrifikační. Potřeba po plošné elektrifikaci vycházela z technické podstaty nově vytvářených elektrických strojů i z nově využívané elektrické energie jako hnacího systému. K plošné elektrifikaci zdejšího regionu dochází od 20. let 20. století. Přesto je ještě roku 1947 celý politický okres elektrifikován jen z 27 %. Na elektrifikaci se podílejí především obce a

³⁶⁰ MK Sedlčany, Rolnické listy 1893, Ročník IX, číslo 9, Vystyd A., Varujme se uherské mouky, s.139.

³⁶¹ MK Sedlčany, Rolnické listy 1893, Ročník IX, číslo 9, Zde se neprodává uherská mouka, s. 149.

³⁶² SOkA Příbram, Osobní fond Václav Chmátal, i.č. Písemná pozůstalost Václava Chmátala, rukopisné vzpomínky na Počepice.

³⁶³ MK Sedlčany, Rolnické listy 1893, Ročník IX, číslo 4, Dopisy, s. 74.

družstva v nich vytvořená. Přesto v průmyslových i zemědělských podnicích zdejšího regionu se již na počátku 20. století začíná místy vyrábět elektrický proud pro vlastní potřebu. Prvními podniky, které si začaly vyrábět elektřinu, byly místní mlýny a pily. Na přelomu století došlo v pivovare na Vysokém Chlumci k zbudování generátoru, který vyráběl elektřinu pro pivovar a prostory k němu náležící.³⁶⁴ Vlastní elektřinu si také na počátku 20. století vyráběl mlýn v Červeném Hrádku.³⁶⁵ Elektrickou energii produkovaly i oba největší sedlčanské mlýny. Zatímco u Pejšova mlýna č. p. 4 víme, že si energii vyráběl od roku 1907, u druhé nám přesné datum zatím chybí, jisté ale je, že již roku 1915 získal mlýn povolení začít rozvádět elektřinu i do okolních budov č. p. 134 a č. p. 135 a dne 20. července 1915 zde byla zavedena vlastní elektrická síť.³⁶⁶ Elektřinu pro soukromé účely také produkoval mlýn Karla Vsetečky v Sestrouni, stejně jako od 20. let 20. století mlýn Josefa Mrskote, který stával na Vltavě, a parní pila v Kamýku nad Vltavou, která se vlastní elektřinou mohla chlubit od roku 1924.³⁶⁷ Výše jmenované podniky patří mezi první elektrifikované výrobní závody v regionu, kterých však mezi světovými válkami výrazně přibývalo.

Zavádění elektrické dítě do zdejších obcí trvalo celou první polovinu 20. století a zasahovalo i do poloviny druhé. Do okresního města Sedlčan, byla elektřina zavedena roku 1924, předběhlo ji jen několik málo obcí. Jednou z nich byla obec Kňovice, kde bylo za tímto účelem vytvořeno roku 1923 elektrárenské družstvo. Na stavbě sítě se podílela nákladem obec zhruba stejnou měrou jako konzumenti. Obec si tak zapůjčila u Okresní hospodářské záložny v Kňovicích 120 000 Kč s úrokem 5,5 %, přičemž celkový náklad se vyšplhal na 149 500 Kč. Lidé z obce pak na vlastní vnitřní zařízení přispěli částkou 150 000 Kč. Dne 30. února 1924 byla dokončena stavba transformátoru a od 2. března téhož roku mohli již elektřinu využívat.³⁶⁸ Splácení šlo díky státním subvencím, které obec využila poměrně rychle a roku 1927 činil dluh 96 392 Kč.³⁶⁹

Ve stejném roce byl zapojen proud i v Kosově Hoře. Náklady zde činily 130 000 Kč s vládním příspěvkem 55 000 Kč.³⁷⁰ V dalších letech bylo elektrifikováno několik dalších obcí, roku 1927 například ves Přibýška, či roku 1929 Vysoký Chlumec a o rok později obec Jesenice a Záduší. Do Petrovic byl elektrický proud zaveden roku 1932 nákladem 150 000

³⁶⁴ Jákl P., Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska I. Díl, Praha 2004, s. 339.

³⁶⁵ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995, s. 234.

³⁶⁶ SOKA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčany, Sběrka listin a plánů ke vložce vodní knihy, karton 60.

³⁶⁷ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995, s. 213.

³⁶⁸ SOKA Příbram, Kronika obce Kňovice, rok 1924.

³⁶⁹ SOKA Příbram, Kronika obce Kňovice, rok 1927.

³⁷⁰ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko IV, Sedlčany 1995, s. 126.

Kč.³⁷¹ Stejně jako do Krásné Hory, jejíž stavbu provedl stejně jako v ostatních obcích Svaz jihočeských elektráren v Táboře. Náklady dosáhly 214 066 Kč, na což obec dostala subvenci 40 000 Kč. Prvně se pak elektrickou svítilo v lednu 1932.³⁷² V tomtéž roce byla elektrická síť vystavěna i v Kamýku nad Vltavou, zde náklady vyšplhaly přes 200 000 Kč. V roce 1933 došlo k elektrifikaci například v Dublovicích, Příčovech a Počepicích.

Představy o elektrice a jejím zavádění popsal Bedřich Beneš ze Záduší, kam byla elektřina zavedena roku 1927, v rodinné kronice. Zmiňuje celkové náklady obce, které vyšplhaly na 340 000 Kč³⁷³ a které si obec musela vypůjčit. Ani jeho náklady však nebyly malé. Do svého statku si pořídil 21 světel, 4 motorové zásuvky za 5 400 Kč, dále malý volnoběžný motor o síle 34 HP za cenu 4 500 Kč, velký rychloběžný motor v ceně 9 000 Kč a vekou mlátičku s lisem a dalším příslušenstvím za 30 000 Kč, šrotovník za 1 700 Kč a cirkulární pilu za 800 Kč. Postupně si samozřejmě doplňoval i další stroje. I přes značnou nákladnost, která byla se zavedením elektrického proudu, konstatuje: „*Jaká neocenitelná vymoženost tato elektrifikace proti dřívější době dne 7. března jsme poprvé rozsvítili,...*“³⁷⁴

6.6. Průmyslové podniky

Kromě průmyslových podniků jmenovaných v jiných kapitolách a několika menších podniků přímo v Sedlčanech, bychom v regionu mnoho závodů nenašli. Sedlčany, Petrovice, Krásná Hora, Kamýk nad Vltavou a ostatní obce byly sice plně vybaveny, pokud jde o místní živnostníky a řemeslníky, na větší podniky bychom zde však nenarazili.

Mezi větší podniky mimo Sedlčany patřila koželužna Josefa Hellera v Kosově Hoře, na jejíž provozování získal majitel povolení dne 14. března 1866.³⁷⁵ Dále podnik na vatové pokrývky Otty Kaufmanna v bývalém mlýně č. p. 42 v Kosově Hoře. Zajetým závodem s kůžemi byl také podnik Karla Kymly v Sedlčanech.

Hospodářské stroje vyráběl a dodával Antonín V. Hummel z Kosovy Hory. Šlo především o řezačky, mlátičky, žentourová kruhadla a šicí stroje.³⁷⁶ Vyhlášenou firmou byl podnik kováře a strojaře Antonína Royta ve Vysokém Chlumci.³⁷⁷ V Nalžovicích fungovala

³⁷¹ SOkA Příbram, OA Petrovice, Kronika obce Petrovice, s. 6.

³⁷² Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko IV, Sedlčany 1995, s. 58.

³⁷³ V částce je zahrnuta i elektrifikace dalších částí obce Kosova Hora, pod kterou Záduší spadalo.

³⁷⁴ Rodinný archiv Benešových, Kronika rodiny Benešovi, rok 1927.

³⁷⁵ Blažek M., 700 let Kosovy Hory, Kosova Hora 1972, s. 12.

³⁷⁶ MK Sedlčany, Rolnické listy 1892, Ročník VIII, číslo 9, Inzertní příloha, s. 154.

³⁷⁷ MK Sedlčany, Rolnické listy 1895, Ročník XI, číslo 1, Inzertní příloha, s. 15.

také úspěšná firma Jana Humhala, která vyráběla především čistící mlýnky a hrabice.³⁷⁸ Čistící mlýnky vyráběl také podnik J. Blažka v Kňovicích.³⁷⁹

Přímo v Sedlčanech sídlilo několik větších podniků. Jmenovat si můžeme cementárnu podnikatele Plíhala, drůbežárnu, kterou vlastnil živnostník Mrskoš, knihtiskárnu Františka Staňka, Holoubkovo mydlářství či Beranovu kamenickou dílnu.

Mezi známé a dodnes vzpomínané podniky patřilo nožířství Viléma Rebce. Toto nožířství se stalo přímým předchůdcem Nožířského výrobního družstva Sedlčany KDS. Šlo o nožířství vyhlášené svou kvalitou, které ještě před první světovou válkou zaměstnávalo zhruba patnáct zaměstnanců. Vilém Rebec pocházel ze zbrojářského rodu, který zasahoval až do 18. století. On a jeho sourozenci byli také autory žiletek „Rebec“, které se zde vyráběly ještě v období, kdy závod převzal podnikatel Karel Tábořský.³⁸⁰

Ještě před první světovou válkou, roku 1911, založil František Aleš knoflíkařský závod v Praze, který roku 1929 přesunul do Sedlčan.³⁸¹ V počátečních nejlepších letech zaměstnával až 80 dělníků, přesto továrna zanikla během hospodářské krize.³⁸²

V Sedlčanech na konci 19. století vznikla v Růžové ulici strojnická dílna Františka Bartoše, která je považována za první průmyslový podnik v Sedlčanech. František Bartoš se zaměřoval na výrobu řezaček, mlýnského strojového zařízení³⁸³ a výrobu parních strojů. V Sedlčanech si nejprve zřídil kovářskou dílnu a k výrobě strojů využíval žentour poháněný koněm. Vlastnil také několik mlátiček, s kterými objížděl okolní vesnice a mlátil v nich obilí. Postupně se začal orientovat na výrobu modernějších strojů. Dne 15. května 1902 si ve svém podniku také zřídil slévárnu železa.³⁸⁴ Místo zaměstnanců využíval především učně. Před první světovou válkou svou továrnu prodal. Závod tak byl přejmenován dle nového majitele na Kašparovu továrnu na hospodářské stroje.³⁸⁵

V rámci sedlčanského regionu velkým podnikem byla i pila a dřevařská výroba Aloise Buriana, která se nacházela v Havlíčkově ulici. Během druhé světové války podléhal tento podnik přímo velitelství SS v Benešově. Přičemž zde zaměstnáno kolem 80 dělníků.

³⁷⁸ MK Sedlčany, Rolnické listy 1902, Ročník XVIII, číslo 9, Inzertní příloha, s. 162.

³⁷⁹ MK Sedlčany, Rolnické listy 1906, Ročník XXII, číslo 7, Inzertní příloha.

³⁸⁰ Páv J., Procházka L., Sedlčansko, Praha 2010, s. 26.

³⁸¹ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko IV, Sedlčany 1995, s. 318.

³⁸² Páv J., Procházka L., Sedlčansko, Praha 2010, s. 25.

³⁸³ MK Sedlčany, Rolnické listy 1895, Ročník XI, číslo 2, Inzertní příloha, s. 39.

³⁸⁴ MK Sedlčany, Rolnické listy 1902, Ročník XVIII, číslo 6, Různé zprávy, s. 107.

³⁸⁵ SOKA Příbram, Osobní fond Bohuš Kareš, i.č. 324, První továrník v Sedlčanech.

Obrázek 9, Dílna Aloise Buriana a její zaměstnanci za 2. světové války

Zdroj: Radnice, květen 2010, Ročník XV, číslo 5, Z kroniky města, s.5.

Ze stavebních firem můžeme jmenovat podnik Františka Poustky, který dne 22. ledna 1900 otevřel v Sedlčanech stavební firmu. Jako zakázky pak dostával významné budovy města, jako třeba novou radnici roku 1902, či hospodářskou záložnu.³⁸⁶

Roku 1928 byly na kraji Sedlčan v blízkosti panského mlýna postaveny městská jatka. Šlo o poměrně nákladnou stavbu, neboť za pozemky město zaplatilo 36 000 Kč, stavba vyšla na 424 000 Kč a za strojní vybavení, které bylo pořízeno ve Škodových závodech, 190 000 Kč.³⁸⁷

Řemeslníci a pracovníci v drobném průmyslu tvořili vedle zemědělců největší složku zdejších obyvatel.³⁸⁸ Na jejich podporu tak vznikl 15. dubna 1892 Řemeslnicko- živnostenský spolek, který byl podporován Okresní jednotou živnostenskou. Díky tomuto spolku se nám zachoval seznam členů jednotlivých živností členěný podle obcí. Zprávy o této skupině obyvatel se nám také zachovaly ze sčítání obyvatel. Víme tak, že přímo v Sedlčanech se roku 1930 nacházelo 12 smíšených obchodů, 1 obchod s moukou, 4 obchody s ovocem a zeleninou, 3 střižní a 2 střižní a galanterní obchody, 1 knihkupectví, 1 lékárna, 1 knihtiskárna, 5 trafik, 13 hostinců, z čehož v jednom se nacházel biograf a další živnosti.³⁸⁹

³⁸⁶ MK Sedlčany, Rolnické listy 1900, Ročník XVI, číslo 2, Inzertní příloha, s. 39.

³⁸⁷ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko IV, Sedlčany 1995, s. 317.

³⁸⁸ MM Netvořice, Staněk S., Jak zasáhla okupace do osídlení území mezi Vltavou a Sázavou, (údaje dle sčítání lidu r. 1930).

³⁸⁹ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko IV, Sedlčany 1995, s. 300.

6.7. Těžba

Poměrně jasně čitelná v krajině Sedlčanska je historie těžařského průmyslu. Dodnes zde při nalezne řadu krajinných reliktních, v kterých můžeme jasně vidět nedávnou minulost dolování kamene a těžby rud. Kde se nám pohledově ztrácí důkazy, pomůže nám k prvnímu čtení minulosti místní název obce, odkazující na svou historii. Takové názvy zastupuje u Kosovy Hory písemně doložený dvůr Na Haldě, obec Roudný či Stříbrný a Zlatý vrch u Nalžovického Podhájí a řada dalších.

Oblast Sedlčanska geologicky spadá do středočeského žulového masivu. Jde o oblast mezi Sedlčany a Krásnou Horou. Na žulovém území nalezneme dodnes řadu lomů, kde se těžila a mnohdy i dnes těží tzv. Povltavská či Sedlčanská žula. Území Sedlčanska spadá tedy především pod středočeský plutonický komplex. Ačkoli zde nalezneme i metamorfované horniny sedimentární. Do nejbližšího okolí Sedlčan zasahuje sedlčansko-krásnohorský metamorfovaný ostrov.³⁹⁰ Dále se zde vyskytují také slepence, kvarcity³⁹¹, kvarcitické břidlice a v menší míře i krystalické vápence a erlány³⁹². Sedlčanský granit³⁹³ je hornina s vysokým obsahem draslíku a hořčíku, je označována jako poryfyrický, amfibol-biotitový granit. Hornina má šedou až šedomodrou barvu. Najdeme zde i granodioriti typu Kosova Hora, nejrozsáhlejší kozárovický a technický granodiorit a durbachit Čertova břemene, který stojí za typickým vzhledem petrovických mísovitých kamenů, jakým je například známá Husova kazatelna.³⁹⁴

Sedlčanský typ je masa zahnutého tvaru ležící se na ploše přibližně 100 km² mezi Vysokým Chlumcem, Sedlčany a Ouběnicemi. Metamorfované horniny zde nalezneme v ostrovidých útvarech v nadloží vyvřelých hornin. Nejrozsáhlejším ostrovem je sedlčansko-krásnohorský metamorfovaný ostrov s nalezišti na vrších Cihelný a Šibenný. Existuje zde ale i ostrov suchdolský, či také křečovický, ostrov netvořicko-neveklovský a v okolí Osečan nalezneme také řadu drobnějších ostrovů rohovce a břidlice.³⁹⁵

6.7.1. Antimon, zlato

Prostor Sedlčanska nese známky těžby již z daleké minulosti. Střediskem dávné těžby byla například Krásná Hora. Zde se těžilo zlato již v 11. století a s různými komplikacemi až do počátku století 18. Nalézána byla zrnka v zlatonosném křemenci, který se ukrýval

³⁹⁰ Vachtl, J., Soupis lomů ČSR. Okres Sedlčany (podle stavu v r. 1931), Praha 1933, s. 24.

³⁹¹ Křemence.

³⁹² Vápenato-silikátový rohovec.

³⁹³ Žula

³⁹⁴ Malíček J., a kol., Přírodní zajímavosti Sedlčanska, Pelhřimov 2007, s. 9.

³⁹⁵ Tamtéž, s. 10.

v žulových vrstvách. Zlato se zde těžilo a rýžovalo v rozsáhlém prostoru, o čemž svědčí stále dochované šachty v okolí města.³⁹⁶ Šlo o jedny z nejbohatších dolů na zlato ve střední Evropě.

Novou éru těžby nastartovalo v 19. století náhodné odkrytí antimonových ložisek vyoráním jaderných kusů antimonu severovýchodně od Milešova. Na tomto místě se od roku 1839 vystřídal řada majitelů i nájemců s většími i menšími úspěchy v dolování. Podnikat tu v oblasti těžby se pokusil i Josef Wang, majitel Kňovického velkostatku. Podobně jako jinde neměl ani zde Wang zcela štěstí. Šachty Václavka, Anna ani Kateřina mu zisk přinesly jen na krátko. I zde docházelo k častému zatopování šachet a jiným komplikacím. V dolování u Krásné Hory, Kosobud, Hrabří a na dalších místech utopil Wang velkou část svého jmění. Nejvíce pak v dolech jílovských, které koupil za zisk z dolů milešovských. Tento fakt připomíná i věta v Kňovické kronice: „Josef Wang jsa milovníkem hornictví, zakopával peníze nashromážděné svými předky, hlavně dědem svým po matce, (který byl v Praze penězoměničem) panství Kňovické zadlužil.“³⁹⁷ Nicméně určitě stojí za zmínku, že jako zaměstnavatel byl velmi oblíbený, neboť své zaměstnance brávil na výlety minimálně jednou i hostil na svém sídle v Kňovicích.³⁹⁸ I přes svou touhu po zbohatnutí v důlní činnosti byl nucen Wang prodat celý závod bohatému podnikateli a kulturnímu mecenáši Emanueli Kittlovi z Prahy, a to za 150 000 zlatých.³⁹⁹ Ten je nákladem 200 000 zlatých zmodernizoval a zajistil tak zaměstnání 250 dělníkům a rozvoji zdejší technologie těžby. Založil také roku 1874 šachtu Jindřiška, roku 1884 Marii, roku 1883 Novou šachtu, důl Emílie, a roku 1890 doly Otto a posléze také roku 1900 důl Puš. Roku 1881 zaměstnávají Kittlovy doly na 700 horníků a měsíčně vytěží 1200 centů antimonu, 24 kg amalganu a zlata, 25 centů kyzu, jenž v každém centu obsahoval 150 gramů zlata.⁴⁰⁰ Doly zanikly ve 20. letech 20. století a na čas byly obnoveny za Druhé světové války.⁴⁰¹

Po roce 1884 se zde vedle antimonu začalo těžit opět i zlato. Roku 1890 byla založena Společnost pro hornictví a hutnictví v Milešově. Společnost převzala Kittlovy doly za 680 000 zl., Kittl se stal na krátkou dobu ředitelem závodu s ponechanými akciemi v hodnotě 400 000 zl.⁴⁰² Po roce 1901 vlastnila nakrátko doly jistá anglická společnost, později V. Dub a nakonec pařížský bankéř Mirthel Rose.⁴⁰³ Pouze důl Jindřiška byl prodán již roku 1881

³⁹⁶ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 314.

³⁹⁷ SOkA Příbram, Kronika obce Kňovice, Popis č.p., s. 6.

³⁹⁸ Tamtéž.

³⁹⁹ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 314.

⁴⁰⁰ Obec Krásná Hora, <<http://www.obeckh.cz/historie.htm>>, [15. 2. 2012].

⁴⁰¹ Čáka, J., Zmizelá Vltava, Beroun 1997, s. 251.

⁴⁰² Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 317.

⁴⁰³ Tamtéž.

bratřím Polákům z Prahy. Veškerá těžařská činnost ustala roku 1923, kdy poklesly ceny zlata i antimonu, ale naopak vzrostly náklady těžby rostoucí s hloubkou šachet. V roce 1941 byly v této oblasti zahájeny průzkumné práce pod záštitou Rudných dolů Příbrami, které trvaly až do 50. let.

Pokud jde o technické vybavení dolů, připomínány jsou v Kittových závodech 2 vypravovadla s 24 prádly, 6 stolů vybíracích, 3 mačkadla, 16 stoup, 4 rozřídovací bubny, 1 třecí síto, 6 sít sázecích, 8 amalgamátorů. Čistý příjem z dolů činil roku 1896 celých 18 471 zl. a to při nákladech 1 259 816 zl. a příjmech 1 278 287 zl.⁴⁰⁴

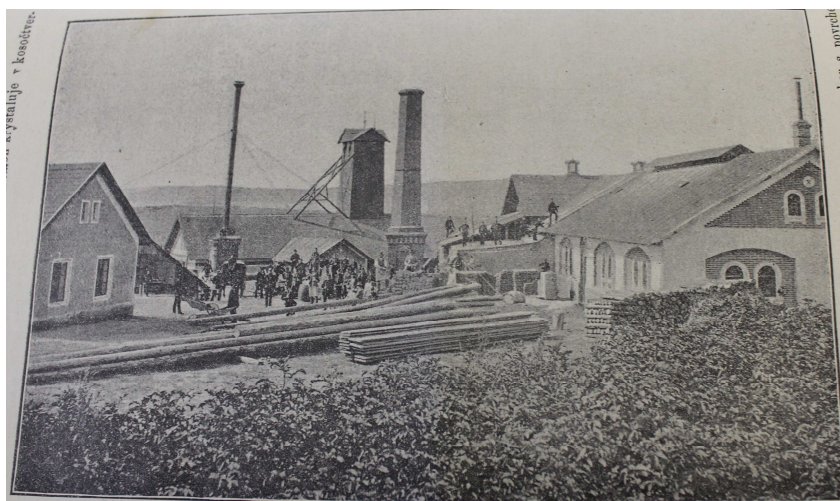
Řada zaniklých dolů je i v přímém okolí Sedlčan. Vyskytovala se zde celá řada ložisek zlata a antimonitu, ačkoli nebyla zdaleka tak bohatá. Jedním z nejznámějších nalezišť jsou žíly v okolí Čeliny a Mokrska, kde se po staletí těžilo zlato. Josef Velfl, ředitel Hornického muzea v Příbrami, stejně jako jiní výzkumní pracovníci, uvádí, že se uvnitř Veselého kopce, na kterém dnes stojí rozhledna Mokrsko, nalézá zhruba 100 tun rozptýleného zlata.⁴⁰⁵

Neodmyslitelně spjaté s těžbou zlata jsou celé zdejší Psí hory lemující severozápadní tok Vltavy. Zde byl ještě v letech 1980-1990 prováděn báňský průzkum zlatonosných ložisek revíru. Díky archeologickému průzkumu, který zde byl proveden v letech 1980 - 1985 Archeologickým ústavem ČSAV v Praze pod vedením dr. J. Kudrnáče víme, že se zde těžilo již ve 13. století. Jde o ložiska přímo souvisící s obcí Mokrsko a jeho zlatým bohatstvím. Které patří do jílovského zlatorudného pásma. Těžba zlata je připomínána také i u obce Křepenice, ale pouze do 18. století. Zlatonosná ruda byla nalezena i u Sestrouně. Stejně jako naleziště českých granátů. Dolovat zlato se ale pokoušela celá řada místních obyvatel, avšak pro nedostatek znalostí a prostředků bez valných úspěchů.

⁴⁰⁴ Tamtéž, s. 318.

⁴⁰⁵ Příbramský deník, 27.1.2012, Unikátní výstava představí i místa, která zatopila Evropu.

Obrázek 10, Závod na těžbu antimonu u Dublovic a Příčov

Zdroj: MK Sedlčany, Rolnické listy 1893, Ročník IX, Immler A., Antimonové doly a hutě v Dublovicích a Příčovech, s. 190.

Antimonit se také nalézal v pásmu od obce Příčovy po Vysoký Chlumec. I v této oblasti se v předminulém a minulém století pátralo po antimonitu a zlatě. Roku 1890 v Příčovech vznikl hornický závod řízený Aloisem Immlerem, synem známého hutního inženýra. Ten pořádal pro studenty hospodářské školy výklady o těžbě a zpracování antimonu. V těchto žilách se objevuje 63% čistý antimonit. Důl měl roku 1893 na 43 metrů hloubky a vedl k němu 75 metrů dlouhý chodník, po němž ho navštěvovalo mnoho návštěvníků. Rudu vytahoval parní stroj o síle 20 koňských sil. Voda byla odčerpávána pulsometrem.⁴⁰⁶ Mezi Dublovicemi a Příčovami byly vystaveny moderní budovy, strojírny i pec. Zbudovány byla šachta Arnošt a Emil. Hutní zpracování probíhalo v Dublovicích probíhalo formou pražení a redukování.⁴⁰⁷ Závod zaměstnával přes 100 horníků a těžba zde byla v počátcích velmi intenzivní. Bohužel i tento závod měl jen krátké trvání. Provoz zde byl ukončen před válkou, zřejmě roku 1913, pak už o něm totiž není zmínky v místní kronice. V dolech byli zaměstnáváni havíři a strojníci, těžaři a dělníci, kteří měli na starosti nakládání a tavení.

6.7.2. Sedlčanská žula

Na přelomu 19. a 20. století byla zakládána celá řada povrchových lomů. Na Sedlčansku jde převážně o lomy, ve kterých se těžila žula. Žula byla určena na štěrk, stavebnictví a také na další zpracování kamenické. Využíván byl zejména kozárovický

⁴⁰⁶ MK Sedlčany, Rolnické listy 1893, Ročník IX, číslo 3, Kam podnikli letos výlety naši žáci?, s. 42.

⁴⁰⁷ MK Sedlčany, Rolnické listy 1893, Ročník IX, číslo 12, Immler A., Antimonové doly a hutě v Dublovicích a Příčovech, s. 202.

granodiorit určený na hrubé kamenické výrobky. Kámen se ve velkém vyvážel do Prahy, kde byl použit na stavbu pražských nábřeží, mostů i podstavců soch.⁴⁰⁸ Velká povodeň z roku 1895, která vedla ke zpevňování vltavských nábřeží, stejně jako rozkvět žulové architektury, tak přinesla rozkvět sedlčanskému těžebnímu průmyslu. Počet lomů díky poptávce po kameni stoupal až do 30. let, kdy byl přerušen hospodářskou krizí. Začalo docházet dokonce k jejich zavírání. Lomy byly obnovovány a zakládány také v souvislosti se stavbu vodních přehrad. Řadu z těchto lomů nalezneme již na soupisu rakouských lomů z roku 1901 Österreichs Steinbrüche, jde o lomy poblíž Kosovy Hory, Sedlčan, Dublovice a Vysokého Chlumce.⁴⁰⁹ Dalším významným pramenem je pak Soupis lomů sedlčanského okresu, který vytvořil Josef Vachtl roku 1931. Lomy se na Sedlčansku zakládají až dodnes, v námi sledovaném období vznikl například jako jeden z posledních lomů lom v Hrachově v roce 1938, který patřil dr. Štarhovi a zaměstnával cca 25 osob.⁴¹⁰

Kamenictví bylo charakteristické pro obec Zvírotice, zdejší lomy zaměstnávaly přes tři sta lidí, a to až do konce druhé světové války.⁴¹¹ Jde o lom Dolnice, založený již roku 1870, Močidla a Klouby. Největšího rozmachu dosáhly všechny tři lomy za držení Bohumila Dolejše se synem, kteří je drželi až do roku 1925. V lomech byla těžena žula na kostkové dlaždice. Po Bohumilovi Dolejšovi si doly pronajal Ing. Palouš, který je spravoval pro První českou společnost kamenickou.⁴¹² Právě z těchto tří lomů byly těženy namodralé kvádry určené na Palackého most v Praze. Dále zde byl vytěžen kámen na Husův pomník na Staroměstském náměstí.⁴¹³ Dalším lomem v přímém okolí Zvírotic je lom V Lísném, který byl otevřen roku 1931 a lom Kamenná Hůrka Jana Holana, který byl zavřen až v 50. letech 20. století, čímž skončila zdejší těžba a zpracování kamene.⁴¹⁴

Dalšími výnosnými závody byly lomy u obce Chramosty, kde otevřel roku 1886 kamenický mistr, kamenosochař a podnikatel z Prahy Ludvík Šalda (1887 - 1961) lom V Brcích. Voda z lomu byla odčerpávána pumpou a otáčecí jeřáb na ruční pohon s nosností 50q vyťahoval kámen. Zaměstnáno zde bylo 20 až 25 kameníků.⁴¹⁵ Kámen z lomů byl použit na schodiště Zemské banky či na kamenné sarkofágy v Paříži.⁴¹⁶ Stejně jako na postranní schodiště budovy bývalého Federálního shromáždění.

⁴⁰⁸ Malíček J., a kol., Přírodní zajímavosti Sedlčanska, Pelhřimov 2007, s.14.

⁴⁰⁹ Vachtl, J., Soupis lomů ČSR. Okres Sedlčany (podle stavu v r. 1931), Praha 1933, s. 7.

⁴¹⁰ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko IV, Sedlčany 1995, s. 91.

⁴¹¹ Čáka, J., Zmizelá Vltava, Beroun 1997, s.271.

⁴¹² Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 329.

⁴¹³ Malíček J., a kol., Přírodní zajímavosti Sedlčanska, Pelhřimov 2007, s.15.

⁴¹⁴ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 329.

⁴¹⁵ Tamtéž.

⁴¹⁶ Vachtl, J., Soupis lomů ČSR. Okres Sedlčany (podle stavu v r. 1931), Praha 1933, s. 15.

Z dalších lomů budu jmenovat pouze ty významnější. U Líchov byl roku 1903 vystaven dům s č. p. 46 a u něj vytvořen lom U Křížku kamenickým mistrem z Prahy Janem Plíhalem. Voda zde byla z lomu čerpána větrným motorem a žentourem. I zde byl kámen vytahován jednoduchým jeřábem. V lomu pracovalo 40 kameníků.⁴¹⁷ Jan Plíhal se stal významným sedlčanským podnikatelem, kdy se po prodeji lomu Ludvíku Šaldovi roku 1913 stal ředitelem Šaldových lomů. Roku 1915 si pak v Sedlčanech založil podnik na výrobu cementového zboží a prodej stavebních hmot a Šaldovy závody opustil.⁴¹⁸

Kámen z lomů u Líchov byl využit například při pracích na Národním divadle a při stavbě mostu Svatopluka Čecha a Jiráskova mostu, dále na Slovanském ostrově a smíchovském nábřeží či Holešovickém přístavu.⁴¹⁹ Kameny byly také používány při stavbě zdymadel na Labi, mostu v Litoměřicích. Dodávaly kámen do kamenických firem v Praze a Kralupech. Šaldova firma zpracovala také dle návrhu Karla Špilara portál Obecního domu stejně jako bysty pro bronzové bysty Národního divadla.

Ludvík Šalda vlastnil, vyjma již jmenovaných, i celou řadu dalších nejen zdejších lomů. Jmenovat můžeme například lom Na Blatnici v Kamýku nad Vltavou a lom Deštno u Sedlčan. Deštno fungovalo od roku 1872 a zaměstnáno v něm bylo kolem 50 lidí.⁴²⁰ Jde o lom, který zde fungoval ještě v minulých letech. K čerpání vody zde byl ve 20. letech 20. století použito větrného motoru. Původně šlo o dva lomy, které využívaly jeřáb na ruční pohon.

U Červeného byly roku 1907 otevřeny lomy, jejichž kvádry byly určeny na stavbu Čechova a Mánesova mostu. Tento lom zaměstnával v průměru 10 lidí a zanikl během první světové války.⁴²¹ Řada lomů je také u obcí Vysoký Chlumecký a Počepice. Využívané byly zejména lomy u Vápenice a u Pivovarské hory. Zdejší lom Na Vápenici, nalézající se pod hradem, je pro těžbu otevřen dodnes. Těží se zde biotitický granit. Kámen byl a je využíván jako kámen stavební i ozdobný. Nalézá se zde celá řada nerostů kalcitu, pyritu a laumonitu.⁴²² U Skuhrova byl lámán kámen na stavbu zdmyhadel ve Vraném nad Vltavou a na stavbu přehrady Štěchovice.⁴²³ Založen byl roku 1925 a se svými 40 – 50 zaměstnanci patřil ve své době mezi největší. Velký lom, v kterém se začalo těžit již roku 1910, nalezneme také u Bořené Hory. Jeho majitelem byl František Kostka a také z něj byl kámen vyvážen do Prahy a

⁴¹⁷ Tamtéž, s. 21

⁴¹⁸ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 329.

⁴¹⁹ Malíček J., a kol., Přírodní zajímavosti Sedlčanska, Pelhřimov 2007, s.15.

⁴²⁰ Tamtéž.

⁴²¹ Vachtl, J., Soupis lomů ČSR. Okres Sedlčany (podle stavu v r. 1931), Praha 1933, s. 23.

⁴²² Gába Z., s kol., Geologické vycházky Českou republikou, Praha 2002, s. 72.

⁴²³ Malíček J., a kol., Přírodní zajímavosti Sedlčanska, Pelhřimov 2007, s.15.

Českých Budějovic. Tento lom fungoval do roku 1970 a po otevření v 90. letech do roku 1997.

Vytížené lomy byly i v majetku Františka Kareše. Šlo o žulový lom u Kosovy Hory otevřený roku 1913, v němž bylo v průměru zaměstnáno 25 lidí.⁴²⁴ František Kareš vlastnil i lom Ve skále v Solopyskách. Lom začal těžit kámen na dlažební kostky roku 1910. Původně zaměstnával 4 dělníky, ale na konci 20. let 20. století již 30 – 40. Při práci byl i zde využíván jeřáb a vodu odčerpávala centrifugální pumpa poháněnou lokomobilou.⁴²⁵ Pracovníky před počasím chránily kůlny. Vystavěna zde byla také kovárna a obydlí dílovedoucího. Ke štípání drobných kostek se využívala parní kladiva na benzinový pohon. Před válkou se Karešovy výrobky vyvážely do Vídně i do Prahy. František Kareš vlastnil také další lomy včetně továrny na cementové výrobky v Táboře.

Samozřejmě menší lomy, pro soukromé účely či pro potřeby obce existovaly prakticky ve všech obcích. Mezi méně významné lomy tak patřil lom na štěrk v Osečanech, Kliměticích a Kňovicích. Tyto lomy dodnes v krajině nalezneme.

Kámen se vyvážel z počátku prakticky pouze loděmi z Chotilska, s výstavbou místní dráhy se zejména při přepravě na jih začala využívat i železnice. Sedlčanská žula byla využita, jak jsem zmínila při mnoha významných stavbách, a to nejen v Praze, ale i Českých Budějovicích, Mariánských Lázních i Ústí nad Labem. Samozřejmě vše bylo pevně svázáno s dopravou. Takže v místech, kde byl lom otevřen mimo snadno přístupné cesty, docházelo často k jeho brzkému uzavření. Lámání kamene navíc prakticky nikdy nebylo celoroční prací. Většinou se těžilo 8 – 9 měsíců v roce. Pro velký úspěch, který sedlčanský kámen měl, byly často zakládány lomy bez rozmyslu. Ty pak byly pro nekvalitní kámen a špatnou komunikaci velmi rychle rušeny. Mnohé z nich nefungovaly ani rok. Soupis největších lomů Sedlčanska viz Příloha 2, Tabulka 27.

6.7.3. Vápenec

Naleziště vápence na Sedlčansku mnoho nenalezneme. Ačkoli vápno a jiné stavební materiály v průběhu námi sledovaného období nabízelo vícero podniků, například Karel a Alois Hůlovi stavební podnikatelé ze Sedlčan. V regionu se v minulosti vyskytovala celá řada malých vápenek, většina jich ale do 50. let 19. století zanikla. Jedním z mála míst, kde se vápenec těžil ve velkém, je obec Skoupý. Zmínky o tamní těžbě se táhnou do dávné

⁴²⁴ Vachtl, J., Soupis lomů ČSR. Okres Sedlčany (podle stavu v r. 1931), Praha 1933, s. 18.

⁴²⁵ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 332.

minulosti. Ředitel měšťanské školy František Heicman upozorňoval na to, že tamní těžba by mohla sahat až do 15. století.⁴²⁶

Roku 1876 byly ve Skoupém založeny dva vápenné lomy s milířovými pecemi. Pec byla zapuštěná do terénu zhruba za 1,5 metru a celkově byla 7 metrů vysoká, což je standardní podoba baňatých pecí. Pece byly kamenné a mohly být také obloženy cihlami. V krajině nám zbytky tohoto objektu může pomoci odhalit kanálek, který se nacházel u základů. Ten vháněl do pece vzduch a sloužil i k jejímu zapálení.

Roku 1891 byly milíře Jaroslava Bílka, majitele hospodářství a nájemce knížecího dvora ve Skoupém, nahrazeny kruhovou pecí na vápno a cihly s deseti komorami. První kruhová vápenka byla vystavena v Přerově roku 1868. K jejich rozšíření pak dochází v 80. letech 19. století. Pec vlastně tvoří kanál umožňující stálý a nepřetržitý postup ohně s otvory, které umožňovaly navážet a vyvážet materiál. Pece tohoto typu jsou výrazně úspornější a také výrazně přijatelnější pro okolí. Komíny totiž kouř vyhánějí výrazně výše než milíře. Denně se pak mohlo vypálit okolo 200 q vápna, čemuž bylo potřeba použít 50 až 60 q hnědého uhlí. Samotná stavba vyšla na 15 000 zl.⁴²⁷ V roce 1893 dostavěl Jana Štemberk dvě pece šachtové, cylindrové. Ty se zcela přestaly používat v roce 1942, kdy se přešlo pouze na pec kruhovou. Oba lomy a jejich majitelé vyváželi vápno za pomoci dvou nákladních automobilů a šestnácti povozů především do širšího okolí. Každý lom zaměstnával okolo 30 dělníků a roku 1934 přešla vápenka Jana Štemberka do vlastnictví J. Bílka, který oba lomy spojil v jeden. Dnes lom vlastní švýcarská společnost AGIR AG.

6.7.4. Cihelny

Cihelny se samozřejmě jako jinde i na Sedlčansku vyskytovaly prakticky v každé obci. Malé cihelny, v kterých si prostý lid páčil potřebný stavební materiál, patřily mezi běžné vybavení obcí. Cihlářská hlína se navíc nacházela v okolí Sedlčan až v 10 metrových pásmech.⁴²⁸ Nejznámějšími cihelnami Sedlčanska byly cihelny pod Cihelným vrchem (470 m n. m.). Cihly se zde pálily minimálně již v 16. století.⁴²⁹ Ostatně cihelna je na tomto vrcholu zobrazena roku 1602, a to na kresbě města od Willenberga.

Jedna z cihelen dodnes nazývaná Šípkova, nesla jméno po majiteli Aloisi Šípkovi, který zde roku 1889 vystavěl menší pec s třemi zaměstnanci, přičemž roku 1894 již zaměstnával zhruba o deset zaměstnanců víc. Vystavil zde v této době také polokruhovou

⁴²⁶ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 334.

⁴²⁷ MK Sedlčany, Rolnické listy 1893, Ročník IX, číslo 9, Dolejší A., Kruhová pec na vápno a cihly ve Skoupém, s. 160 – 161.

⁴²⁸ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995, s. 79.

⁴²⁹ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 338.

cihelnu. Vyrobené tašky a cihly šly údajně, jak se říká na dračku a pravdou je, že Šípek skutečně roku 1899 cihelnu vybavil pecí s šesti komorami a téměř 25 zaměstnanci.⁴³⁰ Cihelna se rozrůstala a na konci 20. let 20. století zaměstnávala téměř 40 lidí. Pec měla 14 komor s parním strojem o síle 35 HP. Alois Šípek se stal jedním z největších podnikatelů regionu.

Druhou cihelnou u Cihelného vrchu byla Pejšova Cihelna. Provoz zde zahájila rodina Pejšova v čele s místním podnikatelem Bedřichem Pejšou již roku 1860.⁴³¹ Cihelna byla zmodernizována roku 1908, kdy zde Pejša postavil kruhovou pec se 14 komorami. K této cihelně byla také přidružena cihelna Františka Poustky. Cihelna se dočkala roku 1918 moderního vybavení s naftovým motorem o síle 45 HP.⁴³² Produkty obou cihlen dosahovaly údajně stejné kvality. V jejich technickém rozvoji oběma cihelnám pomáhala zřejmě i snaha předhonit cihelnu druhou. Cihelny vyráběly cihly, tašky na střechy, drenážní trubky a dlaždice. Období cihelnám přálo. Nejen v Sedlčanech se stavěly nové budovy a potřebná zařízení.

Mezi větší cihelny patřila cihelna v Dublovicích a cihelny v Kosově Hoře, u Krašovic, či v Prosenicích. Mnoho panských cihlen samozřejmě patřilo k jednotlivým velkostatkům. Panská cihelna se nalézala například v Kosově Hoře ve vlastnictví Mladotů, či Rekovská cihelna u Křemenic.

Obrázek 11, Reklama na produkty cihelny Aloise Šípka v Sedlčanech

MK Sedlčany, Rolnické listy 1895, Ročník XI, číslo 7, s. 131.

⁴³⁰ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 338.

⁴³¹ Páv J., Procházka L., Sedlčansko, Praha 2010, s. 21.

⁴³² Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 338.

7. Vývoj dopravy

V podstatě celé 18. ale především 19. století stejně jako první polovina století 20. se nese ve znamení zkvalitňování a doplňování komunikačních cest. Souvisí to samozřejmě s potřebou státního aparátu, stejně jako s technologickými inovacemi, kterým bylo třeba komunikace přizpůsobit. Na přelomu 19. a 20. století roste počet silnic a cest především v souvislosti s výrobními podniky a velkostatky a automobilovému průmyslu se přizpůsobuje až později. Roku 1926 bylo v českých zemích na 49 203 km silnic, z čehož bylo pouze 5 827 km státních. Povrch silnic byl převážně šterkový.⁴³³ Mezi válkami vznikaly i nové silnice, ale v zásadě šlo státu o jejich zkvalitnění. To pomáhalo zejména rozvoji motorismu ve 30. letech 20. století, který před tím poněkud brzdila špatná kvalita silnic, daň na pohonné hmoty, stejně jako mýtné. Pokud jde o kvalitu silnic, dodávám, že od konce první světové války do roku 1936 bylo povrchově upraveno 5 300 km silnic.⁴³⁴ Samotný počet automobilů narostl především až po druhé světové válce. Ve 20. letech 20. století připadal v Československu jeden automobil na 3 138 obyvatel. V roce 1938 to však již byl jeden automobil na 150 obyvatel,⁴³⁵ přičemž zde nejsou zahrnuta veškerá motorová vozidla, jako motocykly a nákladní automobily. V této době v podstatě začínají automobily a automobilový průmysl procházet celou společností. Síť silnic je vcelku vyhovující množství vozů, stále však pokulhává jejich kvalita.⁴³⁶ Běžně už se také vyskytují hasičské a zdravotnické vozy.

Revoluční změnou je však železniční doprava, která proměňuje celou společnost. Železnice se stává v očích lidí nositelem blahobytu a průmyslové revoluce. „Životní existence nejen měšťanstva a rolnictva, ale i lidu vůbec spočívá nyní na mnoze na stavbách železničních drah, kteréž v každém ohledu stávají se tepnou okresů, jimiž vedeny jsou, napomáhající takto nejen k povzbuzení průmyslu, ale i k lacinějšímu zaopatření životních potřeb.“⁴³⁷

Výraznou proměnou prochází také lodní doprava. Dochází k regulaci vodních cest, k vytváření jezů a později i velkých přehradních děl. Řeky začíná ovládat paroplavba. Plánují se velká díla mající přinést hospodářský užitek, jakým je například splavnění Vltavy a Labe a postupně se tak i děje. Nicméně ještě v 90. letech 19. století je upozorňováno na to, že vodní hospodářství je značně zanedbáváno. I zde však dochází k výraznému posunu v první polovině 20. století.⁴³⁸

⁴³³ Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, I díl, Praha 2001, s. 36.

⁴³⁴ Kárník, Z., České země v éře První republiky (1918 – 1938), Díl třetí, Praha 2002, s. 191.

⁴³⁵ Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, I díl, Praha 2001, s. 36.

⁴³⁶ Kárník, Z., České země v éře První republiky (1918 – 1938), Díl třetí, Praha 2002, s. 425.

⁴³⁷ MK Sedlčany, Rolnické listy 1893, Ročník IX, číslo 2, Směr železná dráha „Votice-Sedlčany“ rozhodnut!, Barták, J., s. 21-24.

⁴³⁸ Hubert M., Osobní lodě na Vltavě 1865 -1985, Praha 1985, s. 23 - 25.

7.1. Silniční doprava

Státní silnice tvořily jen malou část celkové plochy silnic. Většinu obcí spojovaly neuzpevněné úvozové cesty, a to zejména na Sedlčansku. Na konci 19. století nalezneme ve zdejší regionu v podstatě velmi slušnou síť silnic a cest. Šlo o síť, která se vytvářela po staletí v důsledku potřeb šlechty, potažmo zdejších obyvatel. V zdejší krajině bychom tak dodnes našli celou řadu zbytků cest, které zde v minulosti vedly. Některé z nich byly v minulých letech obnovovány za podpory dotací z EU na obnovu krajiny. Mnoho z těchto zaniklých cest dodnes nalezneme také na katastrálních mapách, ale v krajině z nich naopak nezbylo nic. Co zde však vždy chybělo, byl hlavní komunikační tah. Okresní město námi sledovaného regionu Sedlčany, které bylo v této době správním i kulturním centrem regionu, se nalézá 50 km jižně od Prahy, přesto ho hlavní tahy spojující sever s jihem a západ s východem zcela mívá.

Na konci 19. století se nacházela většina silnic a cest v námi sledovaném regionu v dosti špatném stavu. Byly plné výmolů, děr a kaluží. To způsobovalo nejen velké časové ztráty při cestování, ale docházelo i k poničení potahů. O. Doudlebský připomíná, že na dobré cestě lze naložit na povoz i 14 až 16 metráků, zatímco na cestě „bídne“ stěží 10 až 12 metráků. Tato situace tak komplikovala život prakticky všem rolníkům a velkostatkářům.⁴³⁹ Velké podniky, jakými zde byly především lomy, pily a mlýny proto volily cestu po vodě, ačkoli ani ta nebyla ideální. Ještě před první světovou válkou a zejména po ní, můžeme ale již pozorovat snahy o zkvalitnění těchto komunikací. To potvrzuje i vzniklé množství lomů v blízkosti obcí, kde byl těžen kámen na šterk.

Na Sedlčansku se v roce 1914 nalézalo necelých 140 km okresních silnic a pomalu se budovaly další, takže o 10 let později přibýly téměř další 4 km. Silnice se stavěly zhruba šest metrů široké, a to od roku 1922 za pomoci parního válce, za tímto účelem zakoupeného okresem Sedlčanským. Cesty se upravovaly s ohledem na automobilovou dopravu, která se zde jen pomalu začínala prosazovat. Pokud jde o motorové dopravní silniční prostředky, dochází i zde k jistému nárůstu. Motorová vozidla využívají větší podniky, například Rindlerova továrna, či Lobkowiczský velkostatek. Automobily však krajinou jezdí do počátku Druhé světové války minimálně. Několik automobilistů bychom tu však našli. Zaníceným motoristou byl například Oliver Mladota, majitel velkostatku v Červeném Hrádku, který se věnoval automobilovému sportu. Přičemž právě díky němu přišel roku 1937 o život.⁴⁴⁰

⁴³⁹ MK Sedlčany, Rolnické listy 1892, Ročník VIII, číslo 4, Doudlebský, O., „Spravujte obecní cesty a silnice!“, s. 67.

⁴⁴⁰ Rodinný archiv Benešových, Kronika rodiny Benešovi, rok 1937.

Ve 20. letech 20. století bylo v sedlčanském soudním okrese zaměstnáno 32 cestářů včele s cestmistrem.⁴⁴¹ Nejdůležitější cestou zdejší krajiny tak byla hlavní silnice označována jako „gmundská“. Ta vedla z Prahy přes Benešov na jih. Na Sedlčansku bylo poměrně dost okresních silnic v docela dobrém stavu. To však neplatí již na konci 30. let a v počátku let 40., kdy je jejich kvalita pro sílcí provoz již nedostatečná.⁴⁴² Na konci 30. let 20. století okres usiloval o zlepšení místního dopravního spojení. Stavba a oprava silnic zabírala značnou část rozpočtu. Okresní hospodářství končilo každoročním schodkem i vinou výdajů na komunikace. Dluh tvořil roku 1939 cca 15 milionů korun, ale během prvních let druhé světové války se růst zadlužení prakticky zastavil.⁴⁴³

Roku 1937 začala stavba dálkové silnice z Votic do Příbrami. První úsek byl zadán firmě Prokop ze Strakonice a druhý úsek firmě Kraus z Mělníka. Práce na ní však byly mimo jiné i pro nedostatek pracovních sil roku 1941 přerušeny. Použitelné zůstaly jen její malé úseky.⁴⁴⁴ Silnice vedoucí na Prahu jsou v této době natolik špatné, že většina podniků, převážející své zboží, volí raději cestu do Votic a odtud teprve směřují do Prahy. V roce 1932 vznikl také projekt dálkové silnice, která měla vést z Prahy přes Neveklov do Sedlčan a odtud dále přes Milevsko na České Budějovice.⁴⁴⁵ K této stavbě však nikdy nedošlo.

Na následující mapě vidíme silnice soudního okresu Sedlčany z 20. let 20. století, na které jsou barevně vyznačeny okresní silnice. Tyto cesty patří mezi hlavní komunikační tahy regionu dodnes. Modře vyznačená silnice, dnes silnice číslo 105, spojovala město Sedlčany s obcemi Kňovice, Chlum, Nalžovice, Křepence a Cholín. Ve všech těchto obcích se nacházely prosperující velkostatky případně fungující podniky. V Cholíně se nacházel přívoz, za jehož pomoci se pak místní mohli dostat například do Dobříše, případně i do Prahy. Zeleně označená cesta se vine od Petrovic, přes Vysoký Chlumeč, dále prochází městem Sedlčany a směřuje přes Osečeny na Neveklov. Šlo o důležité spojení mezi správními centry Sedlčanského a Neveklovského okresu, navíc šlo o cestu, která směřovala také do Prahy a procházela obcemi, ve kterých se nacházely jak velkostatky, tak i známé řemeslnické dílny.⁴⁴⁶ Okresní silnice také vedla z Vápenice do Nechvalic, světle zeleně označená, a dále také z Nechvalic na jih. Dnešní silnice číslo 120, které je zvýrazněna hnědou barvou, vede od Klimětic na Jesenici a dále na Sedlec-Prčice, tvoří dodnes hlavní spojení Sedlčan a Sedlcí.

⁴⁴¹ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995, s. 56.

⁴⁴² MM Sedlčany, Pamětní kniha obce Sedlčany, sign. D367, rok 1941.

⁴⁴³ Okresní věstník politického okresu Sedlčany, Ročník 1939, č. 3, s. 47.

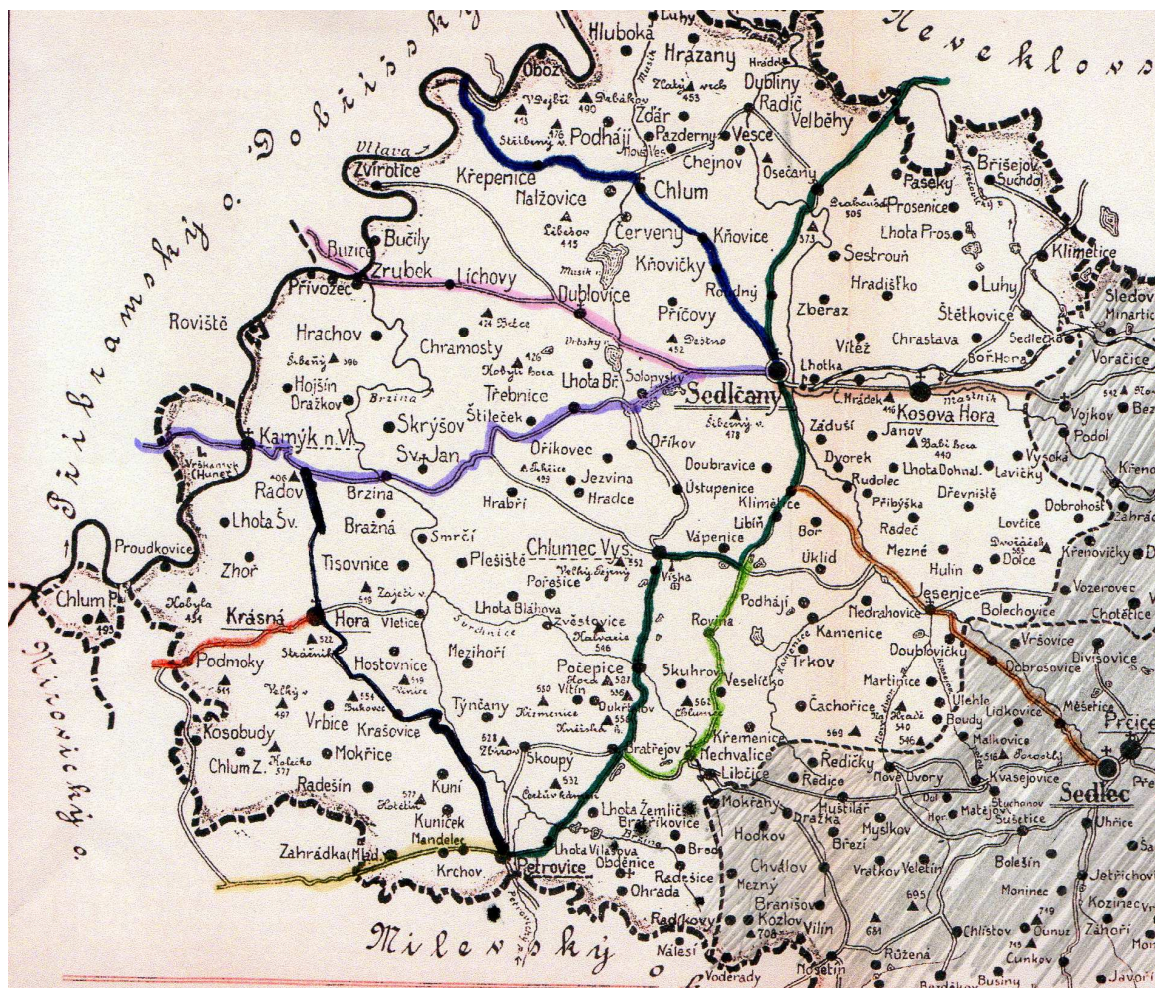
⁴⁴⁴ MM Sedlčany, Pamětní kniha obce Sedlčany, sign. D367, rok 1941.

⁴⁴⁵ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko IV, Sedlčany 1995, s.316.

⁴⁴⁶ Například výroba zemědělských strojů ve Vysokém Chlumci.

Okresní silnice s dnešním číslem 18, která je označena červeně, vede kousek od železnice a spojuje Sedlčany a město Votice. Šlo o jednu z nejvytíženějších cest, která tvořila hlavní spojení s Prahou a Českými Budějovicemi. Právě toto spojení nabylo na důležitosti zejména po své přestavbě, která začala roku 1937. Tato silnice vedla dále po bývalé státní silnici přes Dublovice na Zruček a přívózem na Příbram. Hlavní spojení s Příbramí dlouhou dobu zastávala fialově zvýrazněná silnice, která vedla přes Solopysky do Kamýku nad Vltavou a mostem přes Vltavu spojovala region se západem. Dnešní silnice číslo 102, označená černě, vedla od Kamýku do Krásné Hory a pak dále do Petrovic. Poslední okresní silnice vyznačená žlutě spojovala Petrovice a Předbořice.

Obrázek 12, Mapa soudního okresu Sedlčany s vyznačenými okresními silnicemi

Zdroj: Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995, Mapa okresu Sedlčany.

Obecní silnice dosahovaly již od první světové války zhruba 46 km,⁴⁴⁷ a i ony nepatrně narůstaly. Ale jejich význam pro hospodaření regionu nebyl tolik zásadní, jak tomu bylo u okresních silnic. Pro představu dodávám, že cesta z Krásné Hory do Příbrami trvala povozy 6 hodin. Silnice nabývaly na významu na konci 30. let 20. století, a to na úkor železnice. To se však změnilo za války, kdy došlo k omezení silniční osobní dopravy a provoz železnic logicky v souvislostech s válkou vzrostl.

7.2. Autobusová doprava

Autobusová doprava zde také dlouho nebyla příliš vyhovující. Roku 1894 je zde připomínáno pravidelné poštovní spojení mezi Petrovicemi, Krásnou Horou a Dublovicemi.⁴⁴⁸ Na počátku 20. století zde začaly fungovat dvě linky, které zůstaly až do 30. let 20. století zcela osamocené. Šlo o linky Sedlčany - Krásná Hora v délce 18 km, která vedla přes Solopysky, Třebnice a Radov do Krásné Hory. A druhá linka Krásná Hora – Kamýk nad Vltavou – Příbram, která vedla z Krásné Hory přes Radov a Kamýk do Příbrami. Roku 1927 pak byla na Sedlčansku zavedena linka Sedlčany - Petrovice.

Obrázek 13, Jízdní řád Votice-Sedlčany 1918/1919

S 2-3				68g. Votice-Sedlčany.				S 2-3			
3552		3554		3551		3553		3551		3553	
8:10	8:12	8:10	8:12	8:10	8:12	8:10	8:12	8:10	8:12	8:10	8:12
10:25	6:25	—	—	o. Votice-Ves. 167 p.	5:10	5:50	5:40	5:30	4:57	5:37	5:27
10:38	6:38	6	6	W Janovice-Vot. (z.) 167 A	4:57	5:37	5:27	5:17	4:50	5:30	5:20
10:48	6:48	8	8	Votice (z.)	4:50	5:30	5:20	5:10	4:38	5:18	5:08
11:03	6:53	13	13	Stětkovice	4:38	5:18	5:08	4:58	4:28	5:02	4:52
11:18	7:10	17	17	Y Kosová Hora 167 A	4:28	5:02	4:52	4:43	4:08	4:48	4:38
11:29	7:21	23	23	n. Sedlčany 167 . o.	4:08	4:48	4:38	4:28			

Zdroj: Vilímekův jízdní řád republiky československé – zima 1819/1919,
<http://www.csd1918.wz.cz/1918s073.jpg>,> [29. 6. 2012.]

K samotnému rozvoji autobusové dopravy ve zdejší regionu, ale dochází především až po druhé světové válce. Před zavedením poštovních autobusů, které mohly dopravovat i menší počet osob a standardních autobusových linek, fungovaly i na Sedlčansku formani. Ti zdejší jezdili především do Prahy, kam vozili zemědělské produkty, jako jsou například obilí, brambory a mléčné produkty. Cestovali přes Benešov a Neveklov. Zpátky dováželi zboží,

⁴⁴⁷ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995, s. 60.

⁴⁴⁸ PM Praha, fond Václava Dragouna, i.č. I-1-C-1234.

které zde chybělo. Stejně tak ale zboží dováželi i do Tábora, ačkoli v tomto případě šlo spíše o ovoce.⁴⁴⁹ O jejich práci na Sedlčansku existují zmínky až do konce 19. století.

7.3. Železniční doprava

V jižních Čechách, do kterých Sedlčanský okres spadal, železniční tratě vždy oproti severu chyběly a jsou to především tyto kraje, které byly na přelomu 19. a 20. století postiženy odlivem kapitálu a obyvatel. Roku 1875 dosahovala železnice v rámci českých zemích 4 655 km, z čehož v Čechách to bylo 3 487 km.⁴⁵⁰ Železniční síť však byla neúplná a na Sedlčansku až do 90. let 19. století zcela chyběla.

Zajímavým faktem je, že na schůzi okresního zastupitelstva v Sedlčanech 9. listopadu 1891 bylo dohodnuto, že zastupitelstvo stavbu železniční tratě schválí a přijme i povinnosti s dráhou spojené pouze v případě, pokud bude v budoucnu dráha prodloužena přes Vysoký Chlumec na Příbram nebo Milevsko.⁴⁵¹ Pouze díky tomu se i J. J. kníže Mořic z Lobkowicz zavázal stavbu podporovat. Obec Sedlčany se také uvolila k ročnímu nákladu 2 700 vagónů.⁴⁵² Do užšího železničního výboru byli zvoleni Alois Maděra, starosta Sedlčan Dr. J. Martínek a poslanec Leopold Pollak. Vznik dráhy provázely otázky, které vyvolávaly mnoho neschod. Například to, kudy železnice povede. Obec Maršovice, která spadala do neveklovského okresu, prokázala svůj velký zájem o to, aby železnice vedla přes tuto obec jednak tím, že nabídla věnovat dráze veškeré vhodné obecní pozemky, stejně jako garanci nákladu 400 vagónů ročně. Podobně i obec Tloskov, ve které sídlil poměrně úspěšný lihovar, nabízela dodat 150 vagónů nákladů. Tato cesta by však byla delší a nákladnější. Podobně vypomoci se rozhodla i obec Kosova Hora, která nabídla finanční pomoc 30 000 zl.⁴⁵³ Pro tento mikroregion podstatné rozhodnutí, že dráha povede přes Kosovu Horu a Vrchotovy Janovice, padlo 30. ledna 1893, kde se především Dr. Martínek a L. Pollak striktně postavili proti plánu Maršovických. Maršovičtí proto podali stížnost na poslance Pollaka u C. k. místodržitelství království Českého v Praze. Jejich žádost však byla shledána jako neopodstatněná, a obec se sama měla dohodnout s ustavujícím družstvem dráhy. Další otázka vyplynula i z problému, kde postavit samotnou budovu nádraží, kde především zástupci panství na Vysokém Chlumu, s žádali vhodné místo, odkud by dráha mohla směrem k jejich velkostatku výhodně pokračovat. Nakonec bylo rozhodnuto vystavět nádražní budovu na

⁴⁴⁹ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995, s. 46.

⁴⁵⁰ Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, I díl, Praha 2001, s. 28.

⁴⁵¹ MK Sedlčany, Rolnické listy 1892, Ročník VIII, číslo 12, Barták, J. O železné dráze „Votice-Sedlčany“, s. 185 – 187.

⁴⁵² Což činilo zhruba 38 000 zl. finančního nákladu.

⁴⁵³ MK Sedlčany, Rolnické listy 1892, Ročník VIII, číslo 1, Dráha Voticko-Sedlčanská, s. 11.

Lhotce na okraji Sedlčan. K vedení trasy Čeněk Habart celkem trefně poznamenává: „Je s podivem, jak tuto trať v naší krajině vyměřili: jak zúmyslně vedli ji vršky a stráněmi, jen aby se daleko vyhnula všem našim městům a městečkům.“⁴⁵⁴ Z významných hospodářských míst vedla trasa vlastně pouze Kosovou Horou a Štětkovici.

Dne 14. října 1893 se v Praze v budově zemské banky království českého konala ustavující schůze akciové společnosti sedlčanské dráhy. Do její správní rady byli zvoleni: centrální ředitel velkostatků knížete Mořice z Lobkowicz Antonín Hannakampf, starosta Hospodářské záložny Hynek Hobzek, starosta města Sedlčan Dr. J. Martínek, velkostatkář Jan Mladota, okresní starosta Jan Kožmín, člen okresního výboru Jindřich Koldovský a v neposlední řadě Leopold Pollak.⁴⁵⁵ První investice šly jednak ze zainteresovaných obcí a okresu sedlčanského a také od knížete Mořice z Lobkowicz. Provoz na dráze byl slavnostně zahájen v neděli dne 30. září 1894, kdy po dráze projel první vlak. Dráha byla postavena podnikateli O. Životským a J. Hraběm. Stavba železnice Votice Veselka - Sedlčany, která spojovala sedlčanský region s trasou Praha - České Budějovice, vyšla na 1 548 000 K.⁴⁵⁶ Z toho získala akciová společnost zemskou podporu 172 000 K, 280 000 K tvořily akcie a zbytek tvořila půjčka. Samotný provoz byl zahájen 1. října 1894. Dráha začala být známá pod označením „Selčanka“ a byla pro ni typická malá rychlost.⁴⁵⁷ Železnice zabírala přes 21 ha země a vykoupenny za účelem její stavby byly i tři domy v Červeném Hrádku.⁴⁵⁸ Od zahájení dopravy do konce kalendářního roku bylo na dráze dopraveno 12 780 osob, které dohromady za jízdné zaplatily 7 472 K a 10 h. Nejvíce osob cestovalo ve 3. třídě, a to 11 788 lidí. Zboží dráha převezla 6 866 tun, z čehož bylo 26 tun zvířat a dráha celkově vydělala 20 242 K. Železnice tak i přes vydání 14 861 K skončila s výnosem. Přesto měla místní dráha v dalších letech většinou schodkový rozpočet, který se však roku 1903 zavázal pomoci doplatit stát. Schodek roku 1902 například činil necelých 15 000 K. Zde je však třeba upozornit na špatná léta, kdy bylo Sedlčansko po několik let po sobě postiženo krupobitím a nemohlo tak vyvážet běžně prodávané suroviny. Pokud jde o sortiment zboží, které dráha převážela, šlo především o kámen, dříví a brambory. Tento typ zboží se vyvážel až do konce 40. let 20. století. Roku 1902 dráha převezla 44 200 osob a 21 085 tun zboží.

⁴⁵⁴ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995, s. 61.

⁴⁵⁵ MK Sedlčany, Rolnické listy 1893, Ročník IX, číslo 2, Železná dráha Votice-Sedlčany, Barták J., s. 200.

⁴⁵⁶ Digitální depozitář poslanecké sněmovny,

<<http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/155schuz/s155001.htm>>[4. 5. 2012].

⁴⁵⁷ MM Sedlčany, Pamětní kniha obce Sedlčany, sign. D367, rok 1941-1942.

⁴⁵⁸ MK Sedlčany, Rolnické listy 1894, Ročník X, číslo 1, Místní dráha Votice- Sedlčany, Barták, J., s.3.

Tabulka 21, Příjmy dráhy za přepravené osoby a zboží

Rok	Jízdné za osoby	Jízdné za zboží
1895	30 216	52 774
1902	26 856	56 462
1921	293 818	915 193

Zdroj: Habart, Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I. Praha 1995, s. 66; MK Sedlčany, Rolnické listy 1903, Ročník XIX, číslo 6, Místní dráha Votoce-Sedlčany v roce 1902, s. 112.

Pokud jde o samotné spojení, měly na dráze původně jezdit denně pouze dvě linky ze Sedlčan a dvě z Votic, ale ještě před začátkem provozu bylo rozhodnuto o šesti pravidelných spojích. Spojení Sedlčan a Olbramovic bylo až do války poměrně slušné, tedy poměříme-li to se současným spojením. Jak množství přepravovaných osob tak množství zboží neustále narůstalo. Ve 30. letech 20. století se začíná výrazně projevovat nedostatečnost tohoto spojení.⁴⁵⁹ Přesto dráha nadále nevycházela se ziskem.

Tabulka 22, Jízdní řády roku 1941

Olbramovice – Sedlčany

Odjezd	6:07	8:50	12:17	14:21	15:12	17:15	19:20
Příjezd	6:47	9:44	13:02	15:13	16:03	17:58	20:00

Sedlčany – Olbramovice

Odjezd	4:49	6:54	12:07	13:07	15:42	16:44	18:08	19:41
Příjezd	5:40	7:40	13:17	13:53	16:28	18:19	18:57	20:39

Zdroj: MM Sedlčany, Pamětní kniha obce Sedlčany, sign. D367, rok 1941.

Snahy prodloužit dráhu neutuchaly ani v roce 1903, kdy opět ožívají snahy projekt realizovat a dráhu tak prodloužit buď přímo do Příbrami, nebo do Březnice.⁴⁶⁰ I přes rozsáhlé dohady o tom, kam železnici vést, přišla 11. dubna 1903 z C. k. Ministerstva železnic odpověď, že ani na jeden směr se finančně nevyplatí železnici vybudovat, neboť zdejší krajina je chudá a postrádá průmysl. Nebudou tedy nahrazeny vysoké náklady, které by i v souvislosti s nutným přemostěním řeky Vltavy vzniklo.⁴⁶¹ I přes následně vypracované projekty a návrhy tak ministerstvo upozornilo na fakt, že ke stavbě železnice nemůže dojít, dokud nebude rozhodnuto v otázce splavnění Vltavy.

⁴⁵⁹ MM Sedlčany, Pamětní kniha obce Sedlčany, sign. D367, rok 1941.

⁴⁶⁰ Více soubor článků v Rolnických listech 1905, Ročník XXI, Kam prodloužit naši dráhu, do Březnice či na Příbram.

⁴⁶¹ MK Sedlčany, Rolnické listy 1903, Ročník XIX, číslo 12, Prodloužení naší dráhy ku Březnici nebo Příbrami?, s. 190.

Nicméně ještě roku 1940 je připomínána potřeba dobudovat v rámci propojení Čech železniční mimo jiné linky Humpolec - Pacov, Týn nad Vltavou - Bechyně, a spojení ze Sedlčan na západ. Spojení Sedlčan s Březnicí či Příbramí tak bylo v jednání již 50 let. Ve 4. čísle sborníku Božeňsko⁴⁶² ročníku 1938 je údajně připomínána silniční vzdálenost obou měst, tedy Březnicí a Sedlčany, která dosahuje 46 km. Sice se na obě místa dalo dojet vlakovými spoji, ale člověk musel jet přes Tábor a urazit 163 km, nebo přes Prahu a ujet 191 km. Další možností bylo jet autobusem do Krásné Hory a počkat zde na spojení na Příbram a odtud vlakem do Březnice. Tato cesta zabrala například roku 1940 celých 21 hodin. Nejlepší možností, ale finančně náročnou, bylo jet automobilem a tou poslední jít pěšky.⁴⁶³ Vývoz zboží na tuto stranu se tak stával zbytečně nákladným. Nemluvě o tom, že na druhou stranu řeky Vltavy se dalo dostat pouze přes most v Krásné Hoře a od roku 1936 i přes most Vestecký.

Význam železnice v Sedlčanech opět narostl v souvislosti s vytvořením cvičiště SS a zásobením zde usazených vojsk. Protektorátní vláda se tak opět dostává do situace, kdy zvažuje prodloužení zdejší dráhy, ovšem zbytečně. Náklady na zbudování dráhy se s postupujícím časem stávají jen těžko financovatelné.

Dráha ve zdejším okrese je dlouhá 8 km a 220 metrů. Dodnes je tato jednokolejná trať č. 223, dříve 22d, jediné železniční spojení na Sedlčansku. V současnosti však nese jméno Olbramovice - Sedlčany.

7.4. Říční doprava

Řeka Vltava, která tvoří přirozené západní hranice původního regionu, byla jednou z nejdůležitějších vodních cest v českých zemích, ačkoli její význam postupně spíše klesal. V posledních 150 letech byla nicméně řeka značně regulována. Byly na ní vystavěny jezy, plavební komory a v neposlední řadě rozsáhlé přehrady. Přičemž šlo především o úsek od Slap k soutoku Vltavy do Labe. Nákladní doprava na Vltavě převezla v letech 1903 – 1905 celých 18 712 230 metrických centů.⁴⁶⁴ Na Vltavě také byla na přelomu 19. a 20. století větší osobní doprava než na Labi, to se však sedlčanského regionu netýkalo. Osobní doprava probíhala spíše v rámci převozů přes řeku, či ke kratší soukromé dopravě.

Ačkoli velká část přesunu zboží se Sedlčanského okresu do Prahy probíhala právě po proudu řeky Vltavy, nešlo vůbec o cestu ideální. Bylo nemyslitelné, aby Vltavou dokázaly k Praze doplout velké nákladní lodě. Nebezpečné svatojánské proudy začaly být zaplavovány

⁴⁶²Božeňsko. Sborník pro kulturní a hospodářské otázky Božeňska s hlídkou městského musea v Březnici.

⁴⁶³MM Sedlčany, Pamětní kniha obce Sedlčany, sign. D367, rok 1941.

⁴⁶⁴MK Sedlčany, Rolnické listy 1903, Ročník XIX, číslo 6, Vystyd, A., Dva úkoly naší krajiny, s. 103.

až mezi lety 1937 - 1948, kdy vznikala přehrada nad Štěchovicemi.⁴⁶⁵ Myšlenky na splavnění Vltavy, či dokonce víra v průplav Dunajsko-Vltavsko-Labský ale u zdejších podnikatelů našla pozitivní odezvu.⁴⁶⁶ Přesto k zásadním změnám umožňujícím snadnou přepravu zboží ve zdejším regionu nedochází. Paroplavba zde dlouho nebyla možná. Ambice upínající se k vytvoření Dunajsko-Vltavsko-Labského průplavu, a tedy dopravního povznesení kraje především po hospodářské stránce vedlo mimo jiné i k tomu, že v Sedlčanech byla založena pobočka Jednoty Povltavské, která se snažila tento projekt prosadit.

O tom, že se o regulaci zdejší vody na přelomu 19. a 20. století již vážně uvažovalo, svědčí i fakt, že když se rozhodovalo o vytvoření železničního spojení ze Sedlčan do Příbrami, poukazuje Ministerstvo železnic na to, že hladina řeky a její koryto má být upraveno, a proto se nevyplatí momentálně dráhu přes Vltavu vést, a tedy ani vytvářet projekty dráhy.⁴⁶⁷ Návrhy nicméně vytvořeny byly, a ačkoli nebyly nikdy použity na stavbu železniční trati, došlo zde v minulých letech na původním projektu železniční tratě Sedlčany - Příbram k zbudování vysokotlakého plynovodu.

Přesto zde několik vodních podniků nalezneme. Z 19. století je to loděnice v Krásné Hoře, kterou zde založil Václav Lužnický či loděnice ve Zvíroticích, která vznikla v 80. letech 19. století jako součást zdejší pily. V loděnici pak byly zhotovovány lodě naháče.⁴⁶⁸ Tento příklad loděnice potvrzuje fakt, že nejčastěji se dopravovalo po Vltavě dřevo, a to za pomoci vorů. Plavba polenového dřeva zde nikterak potvrzena nebyla. Možná pro poměrně vysoký počet vodních mlýnů, které na Vltavě stály a které mohly být volně plujícími dřevem poničeny. Dalším článkem vyváženým po Vltavě byl těžební kámen.

7.5. Mosty

Prvním mostem, který spojoval na Sedlčansku oba břehy Vltavy, byl most v Kamýku nad Vltavou, jehož stavbu podpořil Dr. L. Rieger.⁴⁶⁹ V místech stavby mostu původně stával brod, který spojoval silnice z měst Sedlčany a Příbram. Jeho stavba však nebyla příliš šťastná. Most, který zde byl vybudován roku 1887, se v následujícím roce zřítil. Nově byl vystavěn roku 1889. Stavbu dodnes drží železná konstrukce, ale jinak byl vybudován ze zdejší žuly. Jeho délka je 120 metrů a šířka 6 metrů. Náklady na stavbu i díky prvnímu neúspěchu tak dosáhly 80 000 K. I přesto, že se stal most prvním pevným spojením s příbramským okresem,

⁴⁶⁵ Hubert, M., *Osobní lodě na Vltavě 1865 - 1985*, Praha 1985, s. 24.

⁴⁶⁶ MK Sedlčany, *Rolnické listy* 1893, Ročník IX, číslo 5, Beneš M., *Průplav dunajsko-vltavsko-labský*, s. 81 – 84.

⁴⁶⁷ MK Sedlčany, *Rolnické listy* 1903, Ročník XIX, číslo 12, *Prodloužení naší dráhy ku Březnici nebo Příbrami?*, s. 190.

⁴⁶⁸ Čáka, J., *Zmizelá Vltava*, Beroun 1997, s.271.

⁴⁶⁹ Tamtéž, s.258.

nebyl tu nikdy příliš velký provoz. Ve 20. letech 20. století zde denně v průměru projelo 10 aut, 5 motocyklů, 10 kol, 7 povozů a 20 – 30 osob. Přičemž se zde vybíralo 1 Kč mostného a 10 h za přechod od pěších osob.⁴⁷⁰

Dalším mostem, který umožnil snazší spojení se levém břehem a především městem Dobříší, je most v Cholíně vedoucí přes Vltavu. V současnosti jde o hlavní cestu na Prahu. I zde před jeho výstavbou fungoval přívoz a původně vedla takzvaná Sedlčanská cesta. Ta směřovala ze Sedlčan přes Cholín až do Nového Knína a před Mníškem se napojila na „Zlatou stezku“. Cholínský přívoz sloužil také jako shromaždiště pro hokynářské zboží, odkud bylo dále sváženo do Prahy. Roku 1915 byl přívoz modernizován na lanový. Samotný most zde vznikl až v souvislosti s výstavbou Slapské přehrady roku 1954.⁴⁷¹

Ačkoli se sám Cholín nachází přesně na původní hranici okresu, je nutné připomenout zdejší podniky, které byly pro místní obyvatele důležité. Dr. Lumbde zde roku 1860 zřídil z původního mlýna přádelnu, kde zaměstnával 60 lidí. Provoz skončil roku 1892 vinou požáru. Nový majitel Alfred Roth na tom samém místě roku 1900 vystavěl koželužnu orientovanou na výrobu rukavic. Firma, která nepřežila hospodářskou krizi ve 30. letech 20. století, měla před první světovou válkou zhruba sto zaměstnanců.⁴⁷²

Na Sedlčansku existovaly samozřejmě ještě menší mosty přes zdejší potoky. Jedním z největších byl most v Sedlčanech, který vedl přes potok Mastník. Ten byl dlouhý 31 metrů. Dalším mostem byl most přes potok Brzina u Zrůbku, který měřil více než 20 m. I zde původně stával přívoz, jeden z nejdůležitějších v regionu, který až do roku 1927 spadal do majetku Lobkowiczů.⁴⁷³ Ostatně Zrůbek je znám svou pestrá archeologickou minulostí. Roku 1938 zde byla postavena nová silnice, která se vinula vedle té původní s mostem přes Brzinu.

Důležitým dopravním spojením se stal most Vestecký, který byl na Vltavě nedaleko za Zrůbkem postaven roku 1936. Most, který je 229 metrů dlouhý, tak spojil Sedlčany a Příbram na místě, které je přece jenom vhodnější, než je místo v Kamýku nad Vltavou.

Podíváme-li se na dopravu v tomto regionu celkovým pohledem, zjistíme, že byla nevyhovující po celé námi sledované období a jen ztěžka pokulhávala za zbytkem Čech. To, že zde v podstatě chyběla kvalitní železniční i silniční síť i v podobě mostů, znamená, že na Sedlčansku zcela chyběla jedna z integrálních složek industrializace a modernizace. Doprava není jen součástí industrializace, ale pomáhá ji spoluutvářet. Důvod proč tomu tak bylo

⁴⁷⁰ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I, Praha 1995, s. 56.

⁴⁷¹ Čáka, J., Zmizelá Vltava, Beroun 1997, s.278.

⁴⁷² Čáka, J., Zmizelá Vltava, Beroun 1997, s.277.

⁴⁷³ Rodinný archiv Benešových, Kronika rodiny Benešovi, rok 1922.

poměrně přesně vystihl Antonín Vystyd v jednom ze svých článků: „Nemáme průmyslu, protože tu není železnice. Nemáme železnici, protože tu není průmysl a dráha neměla by co vozit.“⁴⁷⁴

⁴⁷⁴ MK Sedlčany, Rolnické listy, 1896, Ročník XII, číslo 7, Vystyd A., Založme společenský hospodářský lihovar, s. 109.

8. Vývoj peněžnictví

V průběhu 19. století se také výrazně proměňuje vztah lidí k penězům a jejich využití. I tato proměna totiž charakterizuje přechod tradiční společnosti k společnosti moderní. Ačkoli tendence k tomuto přechodu jsou patrné už delší dobu, mohli bychom připustit i to, že výkup z poddanských povinností naučil prostý lid hospodařit s penězi, a to jednoduše proto, že ve chvíli, kdy je přestali potřebovat pro výkup, mohli je začít investovat. Problémem bylo jak. Tady se nám začínají projevovat finance a kapitál jako jeden z rozhodujících subjektů. Kromě velkostatkářů a mála úspěšných podnikatelů v podobě mlynářů a obchodníků bychom našli jen hrst rolníků a živnostníků, kteří měli možnost nakoupit si kvalitní techniku, rozšířit pozemky či jen vhodně investovat. Získat půjčku bylo pro většinu zdejších obyvatel nereálné. Přesto však museli splácet své závazky ať už vůči vrchnosti, nebo vůči svým sourozencům v případě výplaty dědictví.

V sedlčanském regionu bychom jako prvopočátky peněžních spolků mohli hledat v původu kontribučních sýpek. Ty se v druhé polovině 19. století začínají jevit jako zbytečné a začínají vznikat kontribuční obilní a peněžní fondy. Ze sýpek kontribučních se stávají obyčejné sýpky velkostatků a z peněz, které byly získány za prodané obilí, vznikly záložny, jako první peněžní venkovské ústavy u nás. Roku 1882 vchází v platnost zákon, podle kterého vznikají z kontribučních fondů okresní hospodářské záložny. Ty pak mohly také začít přijímat vklady, čímž docházelo k navyšování kmenového jmění záložen.

Jednou z překážek, která bránila rozvoji podnikání ve zdejším regionu, byl nedostatek kapitálu, kterým rolníci a drobní živnostníci disponovali. Majetek, který vlastnili, nebyl dostatečný a na větší úvěr vzhledem ke své situaci nedosáhli. Řešením se ukázaly být okresní hospodářské záložny, občanské záložny Schulze-Delitzschova typu, záložny Raiffeisenova typu a spořitelny. Všechny jmenované bychom na přelomu 19. a 20. století v sedlčanském regionu našli. Naprosto zde ale chyběla filiálka některého většího bankovního domu. Roky, v kterých tyto peněžní ústavy vznikly, zásadně neodbočují z průměru zbylých oblastí českých zemí. I zde bylo třeba, aby v podstatě nejdříve vznikly osoby schopné myšlenku společného spoření prosadit, stejně jako osoby, v našem případě především drobní rolníci a živnostníci, kteří by ji přijali.

Rozhodně ale není bez zajímavosti, že ve velmi blízkých regionech, jakými bylo Vlašimsko, Milevsko a Tábořsko, vznikly v 60. letech 19. století jedny z největších záložen v Čechách.⁴⁷⁵

⁴⁷⁵ Venkovský F., a kol., Dějiny bankovníctví v českých zemích, Praha 1999, s. 109.

8.1. Občanská záložna v Sedlčanech

Občanská záložna v Sedlčanech vznikla roku 1863. Dle výkazu ze dne 4. května 1890 se dozvídáme, že Občanská záložna měla ke konci roku 1889 na 883 členů s 1 276 podílů po 5 zl. Členům bylo zapůjčeno 292 745 zl. a celkový obrat činil 475 211 zl.⁴⁷⁶ Roku 1894 měla 885 členů a roku 1898 jich měla již 936, přičemž obrat činil 488 883 zl.⁴⁷⁷ Nárůst členů naznačuje potřebu zdejších obyvatel po získání úvěru. Dne 1. května 1904 se prvně konala valná hromada v nové budově záložny. Záložna byla členem Jednoty založen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, a to na základě zákona ze dne 10. června 1903. V tomto roce měla již 1 036 členů.⁴⁷⁸

Obrázek 14, reklama Občanské záložny v Sedlčanech

Občanská záložna v Sedlčanech,
zapsané společ. s ručením omezeným,
(založena r. 1863),

přijímá vklady

od členů i nečlenů na vkladní knížky od 2 K počínaje
do neobmezené výše a
zúročí je ode dne vložení do dne vybrání

4%.

Daň důchodkovou zapravuje záložna sama, aniž
by ji svým vkladatelům srážela.

Poskytuje půjčky členům
za velmi příznivých podmínek.

Záložna podléhá povinné revizi prováděné Jednotou založen
v Čechách, na Moravě a ve Slezsku se sídlem v Praze.
Výsledek poslední odborné revize lze na požádání
si v kanceláři ústavu vyzvednouti.

Výkaz účtů 1. ledna 1903:

Fondy K	149.494.04	Půjčky K	923.707.24
Podíly "	18.425.78	Kance členů "	10.251.04
Vklady "	842.168.48	Cenné pap. vlastní "	18.100.—
Přebytky uložené "	7.170.13	Nemovitosti "	49.340.13

Obrat pokladniční za r. 1902 K 2.083.407.85.

Zdroj: MK Sedlčany, Rolnické listy 1903, Ročník XIX, číslo 2, Inzertní část, s. 35.

8.2. Okresní hospodářská záložna v Sedlčanech

Okresní hospodářská záložna v Sedlčanech vznikla v květnu roku 1883 ze 17 obecních záložen. Získala tak na 1 446 účastníků s kmenovým jméním 86 023 zl. a 75 kr.⁴⁷⁹ Ve vedení peněžního úřadu zasedl Josef Barták z Jesenice, Karel Pecánek kaplan z Osečen, Josef Smetana z Dublovic a František Marat z Vápenice. Se všemi těmito jmény jsme se již setkali,

⁴⁷⁶ MK Sedlčany, Rolnické listy 1890, Ročník VI, číslo 5, Směs, s. 81.

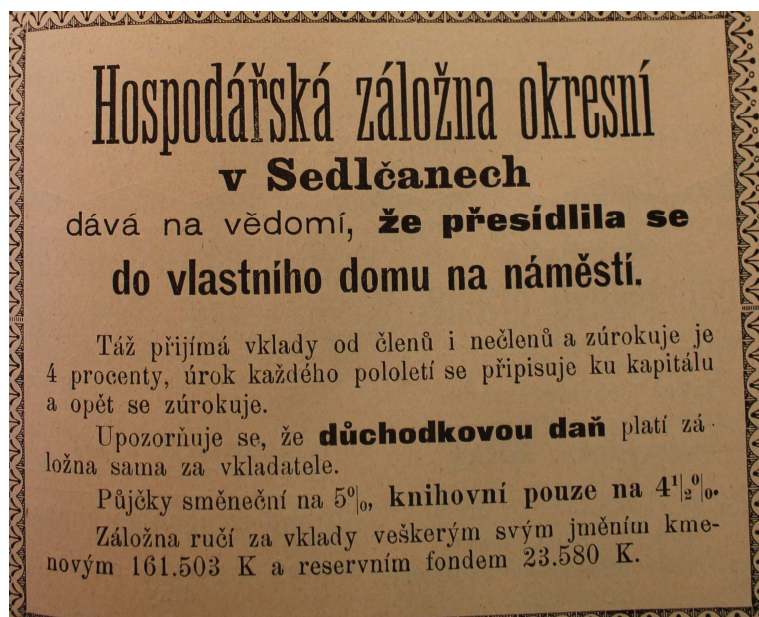
⁴⁷⁷ MK Sedlčany, Rolnické listy 1899, Ročník XV, číslo 5, Směs, s. 80.

⁴⁷⁸ MK Sedlčany, Rolnické listy 1904, Ročník XX, číslo 6, Samosprávný věstník, s. 85.

⁴⁷⁹ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 391.

nebo setkáme v dalších kapitolách této diplomové práce. Šlo totiž o osoby činné ve veřejném životě Sedlčanska. Dne 1. července 1883 přijala záložna vklady a jiné příjmy v celkovém obnosu 23 556 zl. 33,5 kr., stejnou částku tvořilo i vydání záložny, přičemž ale aktiva záložny dosáhly 95 499 zl 19 kr.⁴⁸⁰

Obrázek 15, Reklama Okresní hospodářské záložny v Sedlčanech

Zdroj: MK Sedlčany, Rolnické listy 1901, Ročník XVII, číslo 8, Inzertní příloha, s. 139.

Okresní záložna zakoupila v roce 1899 budovu na náměstí č. p. 35 za 7 000 zl. a nechala zde vystavět novou budovu pro své účely, kterou vystavěl úspěšný stavitel ze Sedlčan František Poustka, který stavbu dokončil již o rok později, a tak začala záložna fungovat v nové budově již roku 1900. Roku 1921 zaměstnávala záložna účetního Václava Hocha a úředníka Josefa Vančuru. Jako správce působil v záložně František Vystyd, který začínal na pozici pokladníka.

Sedlčanská hospodářská záložna v Sedlčanech měla také svou pobočku v Krásné Hoře. Zřídila jí po roce 1924, kdy bylo zákonem umožněno pobočky zakládat. V úvahu kromě Krásné Hory přicházely také Petrovice a Kamýk nad Vltavou, realizována byla ještě pobočka v Petrovicích a roku 1928 i pobočka v Kamýku nad Vltavou. Krásná Hora měla také oproti zbylým obcím výhodu v tom, že se zde konalo nejvíce trhů a byl zde i velký provoz. V Krásné Hoře se také nacházela slušně prosperující občanská záložna a proto bylo rozhodnuto o jejich sloučení. Ta například za rok 1901 spravovala 92 825 K.⁴⁸¹ Dne 12. února

⁴⁸⁰ Tamtéž, s. 392.

⁴⁸¹ MK Sedlčany, Rolnické listy 1902, Ročník XVIII, číslo 5, Samosprávný věstník, s. 87.

1926 došlo k podpisu rozhodnutí o sloučení obou peněžních ústavů, přičemž byly spojeny dle stavu, který vykazovaly k 1. lednu téhož roku. Tímto sloučením se stala Okresní hospodářská záložna v Sedlčanech největším finančním ústavem na celém území Sedlčanska, Sedlecka a Voticka. Dosáhla totiž vkladů cca 41 000 000 Kč a půjčky zaznamenávala v hodnotě 16 500 000 Kč.⁴⁸² Původní Krásnohorská občanská záložna vznikla až roku 1904 z původního Spořitelního a záložního spolku. V roce 1924 měla na 576 členů s vklady v hodnotě 7 174 354 Kč 18 h. Roku 1927 vznikla také pobočka v Petrovicích, přičemž se ale zpočátku úřadovalo o nedělí, svátcích a také během výročních trhů, a to v místním hostinci, kde fungoval úředník ze Sedlčan.

Roku 1899 vyplácela svým podílníkům 4 % ze zisku a 2 % podpory na živelné pohromy, které v minulých dvou letech zdejší okres postihly.⁴⁸³ V druhé polovině toho samého roku půjčovala na 4,5 % až 5 % úrok a vyplácela 4 % z vkladů.⁴⁸⁴ Přičemž tyto sazby zůstávají dle uveřejňovaných výkazů v Rolnických listech i v následujících letech.

8.3. Živnostenská záložna

V Sedlčanech existovala také živnostenská záložna, která byla založena místními živnostníky roku 1914. Šlo o jedinou Živnostenskou záložnu v celém politickém okrese sedlčanském. Jejím účelem bylo finančně pomoci živnostenskému obyvatelstvu, které svým způsobem tvořilo proti pol místním zemědělcům, na jejichž vzpruhu bylo vedení regionu zaměřeno. Během desetileté existence získalo 72 členů s ročním obratem 374 221 Kč z roku 1924.⁴⁸⁵ Určité zlepšení hospodářské situace mezi živnostníky naznačuje fakt, že v roce 1940 měla záložna již 224 členů s pokladním obratem 33 378 505 Kč a čistým ziskem 14 327 Kč.⁴⁸⁶

8.4. Městská spořitelna v Sedlčanech

Městská spořitelna v Sedlčanech vznikla na počátku 20. století. K snahám o její vytvoření došlo ale již několikrát před tím, kdy se o vznik podobného ústavu snažil JUDr. Jakub Martínek v roce 1887. V Sedlčanech se myšlenka vytvoření spořitelny setkala s pochopením u vedení zdejší občanské záložny. Předsedou občanské záložny byla v této době význačná osoba zdejšího regionu, a to místní lékař MUDr. Vilém Chodounský. Ten se dohodl se starostou města Vilémem Holoubkem a zastupitelstvem na postupném splnutí

⁴⁸² Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 412.

⁴⁸³ MK Sedlčany, Rolnické listy 1899, Ročník XV, číslo 6, Směs, s. 94.

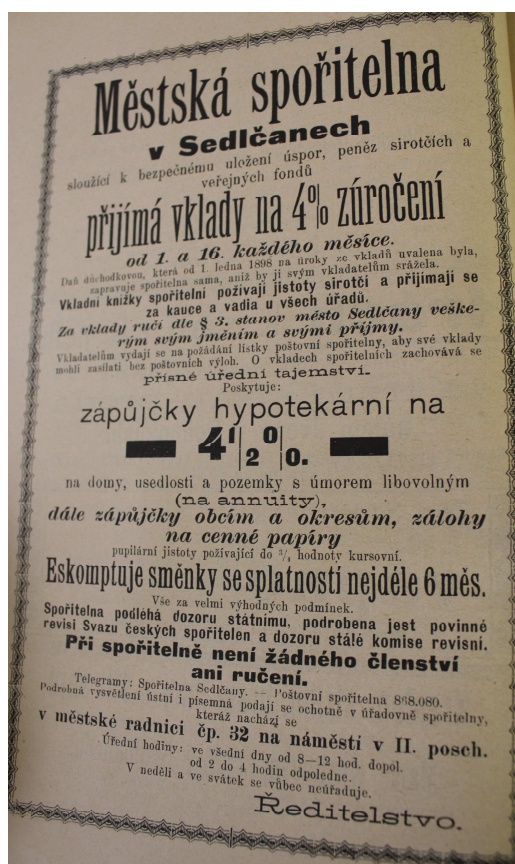
⁴⁸⁴ MK Sedlčany, Rolnické listy 1899, Ročník XV, číslo 9, Směs, s. 151.

⁴⁸⁵ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 395.

⁴⁸⁶ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko IV, Sedlčany 1995, s. 301.

vznikající spořitelny a záložny.⁴⁸⁷ K rozhodnutí došlo 21. listopadu 1903. Spořitelna zahájila svůj provoz 1. února 1905 a město Sedlčany se za ni v jejích stanovách zavázalo ručit veškerým svým majetkem. Spořitelna získala bývalé sídlo záložny, které se nacházelo v budově nové radnice. Spořitelna zvládla přebrat závazky i s klientskou základnou záložny ve velmi krátké době a ta byla již 9. března 1907 vymazána z obchodního rejstříku.⁴⁸⁸ Jan Hájek považuje takovéto splynutí, na kterém se vedení peněžního ústavu dopředu dohodla, za ojedinělý případ.

Obrázek 16, Reklama Městské spořitelny v Sedlčanech

Zdroj: MK Sedlčany, Rolnické listy 1905, Ročník XXI, číslo 2, Inzertní příloha, s. 34.

Ve vedení výboru spořitelny zasedl starosta, zemský poslanec a průmyslník Vilém Holoubek a bývalý předseda občanské záložny Vilém Choudounský. Členy výboru se stali další místní podnikatelé Jan Fiedler, Jaroslav Gärtner, JUDr. Jakub Martínek, František Matoušek, František Mrázek, Bedřich Pejša, Alois Šípek a rada zemského soudu Karel Tomíček.⁴⁸⁹ Ty samé osoby bychom pak také našli v managementu spořitelny. Ačkoli se

⁴⁸⁷ Kubů E., a kol., Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století, Praha 2008, s. 67.

⁴⁸⁸ Kubů E., a kol., Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století, Praha 2008, s. 67.

⁴⁸⁹ MK Sedlčany, Rolnické listy 1905, Ročník XXI, číslo 1, Samostatný věstník, s. 23 – 24.

samozřejmě vedení postupně měnilo, vždy bychom v něm našli přední osoby města. Na konci 20. let 20. století jde například o starostu města a klenotníka Josefa Poustku, podnikatele Jana Buzku či vrchního poštmistra Cyrila Červenku.⁴⁹⁰ Ředitelem se ve 30. letech stal Karel Vystyd, který vystudoval obchodní akademii v Praze, kde také nějaký čas působil. V městské spořitelně začínal jako pokladník. Už jeho otec patřil mezi finanční elitu Sedlčan, neboť působil jako správce Okresní Hospodářské záložny. Jako velitel sedlčanského praporu Obrany národa byl 24. února 1940 zadržen gestapem a v koncentračním táboře Mauthausen 14. prosince 1941 zemřel.⁴⁹¹

8.5. Spotřební a záloženské spolky

V českých zemích činil obrat peněz v spotřebních a záloženských spolcích 38 281 241 K.⁴⁹² Spořitelních a záložních spolků, které fungovaly na principu kámpelíček a které se tedy soustředily na malé rolnictvo, se na Sedlčansku nacházelo dvanáct. Mezi nejstarší patřila záložna v Petrovicích a ve Vysokém Chlumci, které byly založeny roku 1898. Pokud jde o iniciátory a zakladatele těchto menších peněžních spolků, šlo většinou o společnosti ceněné a uznávané osobnosti. Velmi často šlo o představitele církve, jak tomu bylo v případě Dublovic, kde byl iniciátorem místní farář Václav Šrámek, stejné to bylo v Jesenici, kde se původcem stal farář Antonín Lego⁴⁹³, v Kosově Hoře se na založení podílel vedle faráře Václava Zelenky ještě učitelé Václav Jirků a František Mareš, na Vysokém Chlumci dal podnět k založení spolku počepický kaplan Václav Dráb. V dalších případech šlo o úspěšné rolníky či menší podnikatele. Na Chlumu založil spořitelní a záložní spolek rolník Jan Tomášek, v Krásné Hoře nájemce dvora Josef Švagr, v Počepicích to zase byl rolník Petr Pech a místní učitel Josef Kubiš. Vznik těchto svépomocných sdružení mnohdy ale iniciovaly i spolky. Střední jednota českého hospodářského spolku v Praze se tak zasloužila o vznik záložny ve Svatém Janě a v Obděnicích zase Zemský svaz hospodářského družstva Praze.⁴⁹⁴

⁴⁹⁰ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 414 – 415.

⁴⁹¹ Doležal J., Střípky z mozaiky protektorátní společnosti, Německá okupace a její konec v politickém okrese Sedlčany (1939 -1945), s. 167-172.

⁴⁹² MK Sedlčany, Rolnické listy 1903, Ročník XIX, číslo 9, Samostatný věstník, s. 160.

⁴⁹³ Antonín Lego založil také mlýnské družstvo v Jesenici.

⁴⁹⁴ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 414 – 415.

Tabulka 23, Spořitelny a záložny na Sedlčansku k roku 1924

Obec	Rok založení	Obrat v roce 1924
Dublovice	1909	313 433 Kč
Dublovice	1929	-
Chlum	1903	3 313 986 Kč
Jesenice	1898	1 500 399 Kč
Kamýk nad Vltavou	1907	-
Kosova Hora	1898	1 006 514 Kč
Krásná Hora	1907	1 455 075 Kč
Nechvalice	1900	506 272 Kč
Obděnice	1912	859 625 Kč
Petrovice	1898	2 566 000 Kč
Počepice	1911	1 480 000 Kč
Svatý Jan	1906	721 267 Kč
Vysoký Chlumec	1898	437 000 Kč

Zdroj: Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s 419 – 422.

Některé z výše uvedených finančních ústavů ukončilo svou činnost ve 30. letech 20. století, sedlčanská záložna stejně jako spořitelna a ostatní větší zaběhlé ústavy však toto období přežít zvládly a přebraly klienty těchto drobných záložen. V rámci protektorátní politiky došlo k tomu, že všechny finanční ústavy byly zařazeny pod centrální ústředí, kterou se stal Ústřední svaz peněžnictví pro Čechy a Moravu.⁴⁹⁵

8.6. Pojišťovny

Pojišťovny patřily mezi první peněžní ústavy, které na našem území vznikaly a v 19. století se staly nedílnou součástí života prakticky všech obyvatel. Jako i v případě ostatních novinek, se systém pojišťování do zdejšího regionu dostával poměrně pomalu, a to prostřednictvím místních podnikatelů. Přesto na pojištění majetku upozorňují i místní veřejně činné osoby, jako jsou zastupitelé spolků, faráři a učitelé. Zmínky o pojištění zdejšího majetku bychom našli jistě v 90. letech 19. století, kdy jsou připomínány místními rolníky škody, které napáchalo počasí, a zkušenosti s tím, jak se s nimi pojišťovny vypořádaly.⁴⁹⁶

První pojišťovací ústavy u nás se zabývaly především riziky, které mohly poškodit majetek, tedy například kryly riziko požáru. Ve 20. letech 19. století vzniká nejstarší česká pojišťovna První česká vzájemná pojišťovna v Praze. Ve 20. a 30. letech 19. století dochází

⁴⁹⁵ Venkovský F., a kol., Dějiny bankovníctví v českých zemích, Praha 1999, s. 370.

⁴⁹⁶ Rodinný archiv Benešových, Kronika rodiny Benešovi, rok, Hospodářská ročenka.

k založení několika pojišťovacích podniků v českých zemích. Další fáze zakládání pojišťoven se pak objevuje v 60. a hlavně v 70. letech 19. století.⁴⁹⁷

Roku 1869 vzniká Vzájemná pojišťovací banka Slavia, u které se mnoho místních na konci 19. století pojišťovalo. Pro rolníky, které však trápily především živelné pohromy v menším rozsahu, jako třeba krupobití, se ale v počátcích stala vhodnější Rolnická vzájemná pojišťovna Praha. Počátkem roku 1872 vznikla také první česká zajišťovna První všeobecná zajišťovací banka a.s., v Praze.⁴⁹⁸

V městech zdejšího regionu se nenacházely přímo filiálky velkých pojišťoven, ale našli bychom zde zástupce těchto pojišťovacích ústavů. Jedním z nich byl například pan Jozef Honzar z Oříkova, který pracoval pro pojišťovací ústav v Plaňanech.⁴⁹⁹ Či František Pešek z Kosovy Hory, který se 1. září 1895 stal zástupcem Vzájemné pojišťovací banky Slavie⁵⁰⁰. Zástupcem pojišťovacího domu Rakouský Fénix s generálním zastoupením v Praze byl zase Josef Pejša ze Sedlčan. Pojišťovny nabízely životní i neživotní pojištění, ale také pojištění kapitálu na dožití, zaopatření ve stáří a výbavu dětí.⁵⁰¹

Mimo jiné se pojištění rozmohlo i v souvislosti s povinným pojištěním, které bylo uplatněno například u zaměstnanců, kteří pracují s hospodářskými stroji. Tedy v mlýnech, na pilách, v lihovarech, u mlátiček a podobně.

Na Sedlčansku ale existovalo několik místních pojišťovacích ústavů, které byly zaměřeny pouze na pojištění dobytka, případně požáru. Přímo v Sedlčanech sídlila v první polovině 20. století a zřejmě i předtím Okresní požární pojišťovna. Dále roku 1913 v Počepicích, podobně jako v jiných větších obcích, vznikla Dobytčí pojišťovna. Ještě před první světovou válkou byla v Sedlčanech také otevřena Okresní pojišťovna koní.

Ačkoli bylo i pojištění využíváno čím dál častěji, mnohdy se k němu rolník uchýlil až po vlastních špatných zkušenostech. Tak to pravděpodobně bylo i u rolníka Františka Beneše na statku v Záduší. Jemu nejenže 27. srpna 1897 vyhořel statek s veškerou úrodou, ale několikrát poté ho postihlo i krupobití, které mu zničilo velkou část úrody. K požáru na statku došlo ještě podruhé 29. září 1907. V obou případech byl na vině blesk, přičemž pojištěnou měl jen část majetku.⁵⁰² Krupobitím ze dne 26. června 1898 mu byla způsobena škoda, která byla 10. července 1898 vyčíslena na 1 025 zl. odškodného. Dne 19. prosince 1898 podepsal František Beneš pojistku s pojistnou sunou 500 zl. na dobu pěti měsíců s ročním pojistným 1

⁴⁹⁷ Venkovský F., a kol., Dějiny bankovníctví v českých zemích, Praha 1999, s. 110.

⁴⁹⁸ Venkovský F., a kol., Dějiny bankovníctví v českých zemích, Praha 1999, s. 137.

⁴⁹⁹ MK Sedlčany, Rolnické listy 1901, Ročník XVII, číslo 4, Inzertní příloha, s. 73.

⁵⁰⁰ MK Sedlčany, Rolnické listy 1895, Ročník XI, číslo 12, s. 212.

⁵⁰¹ MK Sedlčany, Rolnické listy 1894, Ročník X, číslo 4, Inzertní příloha, s. 81.

⁵⁰² Rodinný archiv Benešových, Kronika rodiny Benešovi, rok 1922.

zl. 97 kr, přičemž i s poplatky zaplatil 2 zl. 58 kr., přičemž pojištěnou plodinou bylo seno.⁵⁰³ Jednou z dalších pojistek, kterou uzavřel, byla pojistka na oves ze dne 19. srpna 1898. Pojistka se tentokrát týkala ovsa a pojistná částka dosahovala 400 zl. Roční pojistné bylo vyčísleno na 1 zl. 40 kr. bez poplatků a 2 zl. s poplatky.⁵⁰⁴ Obě pojistky byly sepsány na pobočce v Praze u pojišťovny Riunione Adriatica di Sicurta v Terstu.

⁵⁰³ Rodinný archiv Benešových, Pojistka ze dne 19. prosince 1898.

⁵⁰⁴ Rodinný archiv Benešových, Pojistka ze dne 19. srpna 1898.

9. Vývoj spolkové činnosti, regionální časopisy

V polovině 19. století dochází také k určitým společenským změnám a počátkům formování občanských společností, jako společnosti rovných a svobodných lidí. Vytváří se nerůznější společenstva a spolky projevující snahu podílet se na veřejných záležitostech a snahu zlepšovat své postavení. Jinak tomu není ani na Sedlčansku.

9.1. Hospodářský spolek okresu politického sedlčanského

V českých zemích jsou nosnou kostrou těchto spolků především živnostníci.⁵⁰⁵ Díky tomu, že se mění společnost a podmínky dovolují vytvářet různé spolky, vzniká i Hospodářský spolek politického okresu sedlčanského v Sedlčanech. Původně jde o organizaci vzniklou z popudu vyšších vrstev, ale postupně se orientující a sestávající z drobných rolníků a řemeslníků. Roku 1894 ve slavnostním spise oslavujícím třicetileté období trvání spolku k tomu Adolf Hevrdle píše: „*Před třiceti roky zaražen tu byl do zdejší nezámožné prahorní půdy nadějně a vesele vlající prapor spolkový, k sobě zvoucí okolní zemědělců.*“⁵⁰⁶

Vznik této organizace souvisel s možností spolčovat se, která se vyjevila po pádu Bachova absolutismu. Do konce 30. let existoval v Čechách totiž jediný hospodářský spolek s pobočkami v krajských městech, a to C. k. vlastenecko-hospodářská společnost Království českého, jež vznikla již roku 1767.⁵⁰⁷ Vznik Hospodářského spolku politického okresu sedlčanského volně navazuje na tuto vlastenecko-hospodářskou společnost. Především tedy ve svých stanovách shodně uvádí, že se bude zaměřovat na šíření zemědělských a lesnických znalostí. Stanovy přímo jmenují cíl spolku takto: „...*zlepšení polního a lesního hospodářství ve všech jeho odvětvích a šíření pokroku hospodářského – průmyslového vůbec.*“⁵⁰⁸ Toho chce spolek dosáhnout: „*šířením vědomostí hospodářsko-průmyslových.*“⁵⁰⁹ Stejně jako C. k. vlastenecko-hospodářská společnost Království českého se neomezuje pouze na formování již vzniklého stavu zemědělského, ale ovlivňuje i školství, zakládá další nové organizace a zaměřuje se na hospodářství vůbec, tedy nejen na okruh zemědělství rolnického.

Jako každá regionální organizace má sedlčanský spolek samozřejmě svá specifika. K nástupu nového způsobu výroby a opuštění starých postupů v sedlčanském regionu docházelo jen velmi pozvolna. Dle Habarta zde nebylo ani v roce 1924 stále podmínek k

⁵⁰⁵ Štaif J., Revoluce 1848-1849 a počátky občanské společnosti v českých zemích, In. Národní obrození a rok 1848 v evropském kontextu, Sborník příspěvků z mezioborového vědeckého symposia v Litomyšli, Litomyšl 1898, s. 73.

⁵⁰⁶ MM Sedlčany, Hevrdle A., Slavnostní spis v upomínku třicetiletého trvání hospodářského spolku v Sedlčanech 1864 – 1894, Tábor 1894, s. 3.

⁵⁰⁷ Kozlík J., Sedlčanský Hospodářský spolek 1864 – 1914, in. Sedlčanský sborník, Příbram 1971, s. 100.

⁵⁰⁸ MK Sedlčany, Stanovy Hospodářského spolku politického okresu sedlčanského. Praha 1884, s. 3.

⁵⁰⁹ Tamtéž, s. 3.

uchycení průmyslu.⁵¹⁰ Proto prý se na tuto oblast zcela přesně hodí rčení: „Odejdou-li měšťané z města, není ani jeden sedlák doma.“⁵¹¹

Na přelomu 19. a 20. století byl tedy v tomto regionu průmysl stále odvislý od zemědělství. A právě iniciativy Hospodářského spolku a články v Rolnických listech, mnohdy značně sofistikované, lze považovat za ohniska technického pokroku a inovativních způsobů výroby. Tedy za nositele průmyslových změn v tomto regionu.

Přičemž inovace ve výrobě začali lidé na Sedlčansku používat především v druhé polovině 19. století, kdy byli prvně vzdělávání v trendech a zároveň opouštěli staré způsoby zemědělství, což je dobře patrné v ostatních kapitolách práce, které jsou zaměřené přímo na jednotlivá odvětví. K tomu jim byly nápomocné především články, jež vycházely v Rolnických listech.

Hospodářský spolek pro okres sedlčanský byl založen roku 1864 baronem Alfredem Pfeill-Scharfensteinem, majitelem velkostatku Nalžovického, původně jako místní odbor jednoty písecké.⁵¹² Písecké proto, že v Táboře, do jehož kraje Sedlčanský okres spadal, hospodářská jednota neexistovala.⁵¹³ K první valné hromadě byla sedlčanská část hospodářského spolku sezvána 18. září 1864 a to po složení poplatku 2 zlaté za osobu. Předsedou byl ustaven hrabě Pfeil.⁵¹⁴ Do výboru zasedli především velkostatkáři a střední rolníci, kterých zprvu byla ve spolku většina. Povolení pro vznik odboru sedlčanského získali sedlčanští statkáři 5. 10. 1869.⁵¹⁵ Nutno podotknout, že spojení s píseckou jednotou bylo spíše formální.

Spolek se osamostatnil na Sedlčanský okresní spolek hospodářský s členským poplatkem 1 zlatý.⁵¹⁶ I díky tomu se otevřely dveře spolku širší veřejnosti a jeho činnost se nadále mohla rozvíjet dynamičtěji. Iniciativu osamostatnit se značně podpořilo i vystupování tehdejšího předsedy C. k. vlastenecko-hospodářské společnosti Království českého Karla Schwarzenberga, který podporoval větší nezávislost spolků.⁵¹⁷

⁵¹⁰ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 256.

⁵¹¹ Tamtéž.

⁵¹² MK Sedlčany, Rolnické listy 1890, Ročník VI, číslo 1, Vystyd A., Hospodářský spolek okresu Sedlčanského. s. 2.

⁵¹³ Hrstková, R., K vzdělávací činnosti sedlčanského hospodářského spolku na konci 19. století, in Vlastivědný sborník Podbrdsko 15, Příbram 1979, s. 92.

⁵¹⁴ Tamtéž.

⁵¹⁵ MM Sedlčany, Hevrdle A., Slavnostní spis v upomínku třicetiletého trvání hospodářského spolku v Sedlčanech 1864 – 1894, Tábor 1894, s. 5.

⁵¹⁶ MM Sedlčany, Hevrdle A., Slavnostní spis v upomínku třicetiletého trvání hospodářského spolku v Sedlčanech 1864 – 1894, Tábor 1894, s. 7.

⁵¹⁷ Tamtéž, s. 5.

Na počátku působení spolku značně pomohla i subvence ministerstva orby, která mu poskytla finanční i materiální pomoc, spolu se zemědělsky orientovanou knihovnou.⁵¹⁸ Na možnost subvencí spolek upozornila právě C. k. vlastenecko-hospodářská společnost Království českého. Subvencí bylo několik. V první spolek získal 500 zlatých a bernského plemenného býka.⁵¹⁹ Roku 1871 získal spolek od ministerstva vyjma hospodářských knih a časopisů řadu dotací. Dle dostupných informací, nebyl spolek již nikdy dotován v takové míře jako na svém počátku.

Tabulka 24, Dotace ministerstva orby za rok 1871

Dotace ve zl.	Účel
150	na kančíky
50	na semena
100	na hnojaření
300	na hospodářské stroje
200	na odvodňovací a zavlažovací technologie
800	Celkem získal

Hevrdle A., Slavnostní spis v upomínku třicetiletého trvání hospodářského spolku v Sedlčanech 1864 – 1894, Tábor 1894, s. 7.

Je otázkou, jaký vliv na sedlčanský spolek mělo rozpuštění C. k. vlastenecko-hospodářské společnosti Království českého roku 1872. Dle Ranky Hrstkové ustala velká část subvencí směřovaná pro tento spolek.⁵²⁰ To potvrzují i mnou nalezené záznamy Hospodářského spolku. Na druhé straně tak ale byl spolek nucen vyvinout daleko větší měrou svou vlastní aktivitu a hledat další možnosti svépomoci. Na to, že zánik Vlastenecké královské společnosti na něj neměl nijak devastující účinky, poukazuje i členská základna spolku.

⁵¹⁸ Hrstková, R., K vzdělávací činnosti sedlčanského hospodářského spolku na konci 19. století, in Vlastivědný sborník Podbrdská 15, Příbram 1979, s. 93.

⁵¹⁹ MM Sedlčany, Hevrdle A., Slavnostní spis v upomínku třicetiletého trvání hospodářského spolku v Sedlčanech 1864 – 1894, Tábor 1894, s. 7.

⁵²⁰ Hrstková, R., K vzdělávací činnosti sedlčanského hospodářského spolku na konci 19. století, in Vlastivědný sborník Podbrdská 15, Příbram 1979, s. 92.

Tabulka 25, Počet členů hospodářského spolku Sedlčany:

Rok	Počet členů	Rok	Počet členů
1873	143	1888	1261
1874	156	1889	1342
1877	98	1890	1241
1879	123	1893	966
1880	138	1894	1015
1882	186	1901	1048
1883	282	1902	1081
1884	421	1907	1200
1885	560	1928	1000

Zdroj: MM Sedlčany, Havrdle A., Slavnostní spis v upomínku třicetiletého trvání hospodářského spolku v Sedlčanech 1864 – 1894, Tábor 1894, s. 10 – 21.

Zde je však třeba upozornit na to, že v 80. letech, kdy členů přibývá, se zcela mění politika spolku. Navíc povinnosti a práva vlastenecké společnosti převzala Zemědělská rada, potažmo ministerstvo orby. Sem byly tedy nyní směřovány stížnosti, žádosti a doporučení spolků a organizací. Zemědělská rada jim pomáhá nejrůznějšími způsoby, například i zasíláním odborníků na schůze spolku a dotací mnoha projektů. Spojením hospodářského spolku v Sedlčanech se zemědělskou radou byl kočovný učitel J. Dumek, který se mimo jiné stal i prvním čestným členem spolku.⁵²¹

Zprvu byli, jak už bylo zmíněno, členy spolku především velkostatkáři, kteří se touto cestou snažili o získání informací a možností, jak své statky zmodernizovat a jak je vést, aby byl zvýšen výnos. Do poloviny 19. století bylo na Sedlčansku pravidlem, že velkostatky často vedli němečtí úředníci a bylo tak potřeba získat vlastní vzdělání. Jenže v 80. letech přebírají vedení spolku regionální buditelé a svou pozornost zaměřují na nižší vrstvy obyvatelstva regionu.

Ještě pod formálním „vedením“ jednoty písecké připravili roku 1867 Sedlčanští poměrně úspěšnou výstavu a téhož roku začali objednávat pro rolníky osivo, což vedlo k pozvednutí důvěry ve spolek u nižších vrstev.⁵²² Povedená a hojně navštívená hospodářská výstava v Sedlčanech, jež byla subvencována Zemědělskou radou, proběhla roku 1873, spolek před prostým lidem dále zviditelnila.⁵²³ Aktivitou, která nejvíce otevřela spolek široké veřejnosti, však dle mého názoru byl vznik besed a vznik tzv. polních kázání.

⁵²¹ Kozlík J., Sedlčanský Hospodářský spolek 1864 – 1914, in Sedlčanský sborník, Příbram 1971, s.103.

⁵²² MM Sedlčany, Hevrdle A., Slavnostní spis v upomínku třicetiletého trvání hospodářského spolku v Sedlčanech 1864 – 1894, Tábor 1894, s. 9.

⁵²³ MM Sedlčany, Hevrdle A., Slavnostní spis v upomínku třicetiletého trvání hospodářského spolku v Sedlčanech 1864 – 1894, Tábor 1894, s. 9.

První polní kázání proběhlo v červenci roku 1871 ve Vysokém Chlumci,⁵²⁴ přičemž si tato kázání zjevně velmi rychle našla u lidí oblibu. Neznáme sice přesný počet návštěvníků tohoto prvního či jiného polního kázání, ale již týden po vysokochlumeckém kázání byla zaslána na ministerstvo orby žádost o dotaci 100 zlatých právě na tato kázání.⁵²⁵ Důvod, proč tato polní kázání zvýšila zájem lidí o hospodářský spolek, je prostý. Lid v této době není navyklý a mnohdy ani skutečně neumí číst, natož aby si mohl mnohdy zbytečně složitý text interpretovat. Zde se mu nabídla možnost vyslechnout si lidově podané rady, informace a možnost pomoci, které byly spojeny i s prohlídkou krajiny, většinou polí. V podstatě šlo o veřejné schůze s odbornou přednáškou. Tyto přednášky vedli většinou učitelé z Hospodářského ústavu z Tábora.

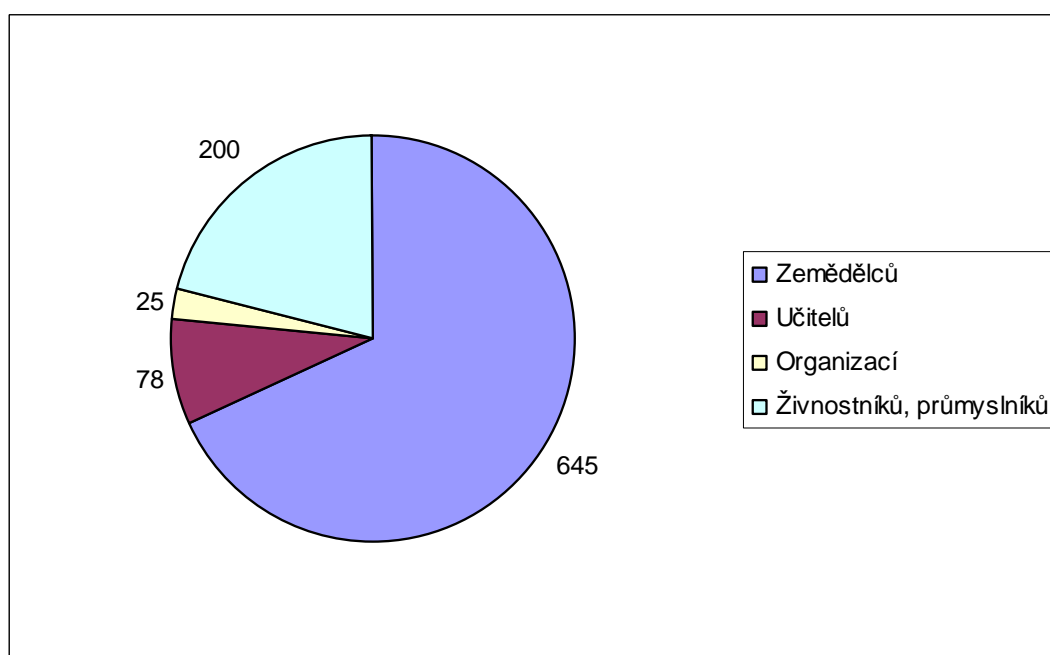
Z podobných důvodů vznikly roku 1884 besedy.⁵²⁶ To bylo tedy až v době, kdy byl předsedou spolku již dva roky kaplan z Osečan J. K. Pecánek, zřejmě nejvýraznější postava hospodářského spolku, a spolek byl již plně orientován na střední a drobné rolnictvo. Besedy byly zakládány v rámci jednotlivých obcí a roku 1889, kdy patřil spolek mezi největší v Čechách, jich bylo 28 s 1342 členy. Každá besídka měla svého předsedu, kterým byl většinou nějaký rolník, a svého jednatele, což byl až na pár výjimek vždy učitel. Jednání a schůze spolku se většina lidí nemohla účastnit. Nedovoloval jim to ani čas, ani vzdálenost. Další překážkou, kterou si výbor spolku uvědomoval, byl i ostych jednotlivých členů hovořit před množstvím vzdělaných osob. Jednotlivé besedy se tak staly ideálním řešením. Lidé se zde nebáli diskutovat a konec konců besedy byly také společenskou událostí. V rámci besed dále probíhalo vybírání poplatků, půjčování náradí, půjčování knih a v podstatě celý běžný chod spolku.

⁵²⁴ Tamtéž, s. 8.

⁵²⁵ Hrstková R., Osvětová činnost Hospodářského spolku Sedlčanského v 19. století, Praha 1963, s. 13.

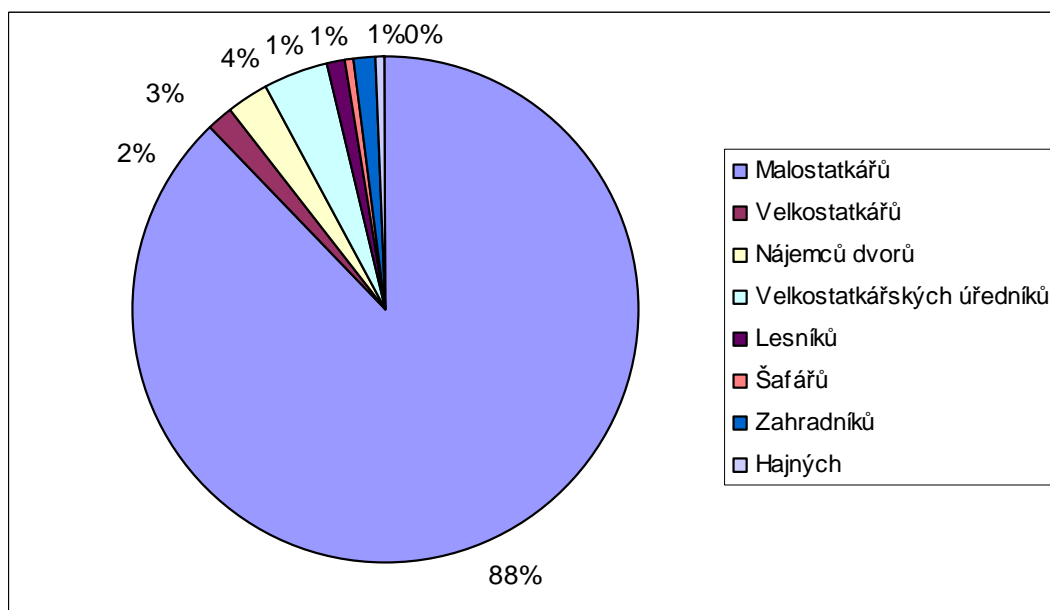
⁵²⁶ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 273.

Graf 3, Profesní složení spolku roku 1894

Zdroj: MM Sedlčany, Havrdle A., Slavnostní spis v upomínku třicetiletého trvání hospodářského spolku v Sedlčanech 1864 – 1894. Tábor 1894, s. 25.

Graf 4, Složení dle zaměstnanců v zemědělství, rok 1894

Zdroj: MM Sedlčany, Havrdle A., Slavnostní spis v upomínku třicetiletého trvání hospodářského spolku v Sedlčanech 1864 – 1894. Tábor 1894, s. 25.

Osmdesátá léta 19. století jsou obdobím skutečného rozkvětu spolku, a to i v jeho organizaci a jeho činnosti. V této době se především díky Janu Pecánkovi mění spolek z elitního na masový a výrazně se zde projevuje snaha zlepšit poměry především rolnictva. Hlavními představiteli spolku jsou v této době vedle Pecánka, rolník František Marat a

Antonín Vystyd. Podotýkám, že všichni tři pochází z rolnických rodin. Cesta ke zlepšení stavu rolnického se měla dle těchto představitelů ubírat cestou poznání národohospodářské situace, nových technologií a orientací v hospodářské i politické situaci. Rolníci měli znát „důvod své bídy.“⁵²⁷ Na počátku století se snažil A. Vystyd přesvědčit spolek k tomu, aby se otevřel i chalupníkům a domkařům, tato snaha však byla pro vznikající rozpory na vsi spolkem zamítnuta.

Jednou z nejvýznamnějších aktivit spolku, kterou se snažil povznést vzdělání rolnictva a zabezpečit mu tak lepší budoucnost, byl vznik Rolnických listů a také založení Zimní hospodářské školy v Sedlčanech, k jejímuž slavnostnímu otevření došlo 3. ledna 1887.⁵²⁸ Přičemž mělo jít o 1. školu svého druhu v jižním kraji.⁵²⁹ Spolek dále stál za vybudováním Okresní hospodářské záložny v roce 1884, za vznikem hospodářského družstva roku 1900, vodního družstva roku 1901, družstva pro chov skotu roku 1904 a družstva pro zvelebení chovu chladnokrevného koně založeného roku 1908.

Snahy vytvořit družstvo spadají již do počátku 90. let 19. století a jsou pevně spojeny právě s hospodářským spolkem, proti kterému se ostře postavili mnozí soukromí podnikatelé a obchodníci se zemědělskými stroji a potřebami. Diskuze probíhala mimo jiné i na stránkách Rolnických listů, kde byl uveřejněn například článek A. Vystyda: Svůj k svému, který apeloval na veřejnost, aby snahy spolku podpořila. V tomto článku se postavil proti činnosti říšské rady a rakouské vlády. Mimochodem napsal ho pod jménem A. Doudlebský.⁵³⁰

Spolek během svého působení zorganizoval několik výstav. Nejvýznamnější a nejúspěšnější výstavou, kterou spolek zřizoval, byla výstava oslavující padesátileté výročí konce roboty. Ta proběhla ve dnech 28. – 29. června 1914. Účastnilo se jí 519 vystavovatelů a navštívilo ji 17 500 návštěvníků.⁵³¹ Vystaveno bylo 3 781 předmětů, z čehož bylo vystaveno 89 koní, 147 skotu, 35 vepřového, 20 ovcí, 127 drůbeže a 160 strojů.⁵³²

Poslední výstava se konala roku 29. června – 8. července 1934 a stala se jakousi tečkou za činností spolku. Dostalo se jí od vlády značných dotací a návštěvnost dosáhla mírně nad 20 000. Šlo o poslední velkou akci spolku. Díky této výstavě dosáhly Rolnické listy až 3000 výtisku. Sloužily totiž jako propagační materiál výstavy.⁵³³

⁵²⁷ Hrstková R., Osvětová činnost Hospodářského spolku Sedlčanského v 19. století, Praha 1963, s. 20.

⁵²⁸ MK Sedlčany, Rolnické listy 1887, Ročník III, číslo 1, Vystyd A., Slavnost otevření hospodářské školy v Sedlčanech, s. 5.

⁵²⁹ Tamtéž.

⁵³⁰ Smrčka V., Vývoj časopisectví na Sedlčansku v letech 1885 – 1948, in Vlastivědný sborník podbrdsko 16, Příbram 1979, s. 129.

⁵³¹ Páv J., Procházka L., Sedlčansko, Praha 2010, s. 22.

⁵³² MM Sedlčany, Fliegel J., Suchomel J., Slavnostní spis v upomínku 50letého trvání HSPOS 1864 – 1914, s. 171.

⁵³³ Koucký K., Sedlčanský hospodářský spolek 1914 – 1943, in Podbrdsko VIII, Příbram 2001, s. 103.

Spolek dále zajišťoval nákupy kvalitních hnojiv, semen a chovných zvířat. Byl jakýmsi zprostředkovatelem informací mezi nejrůznějšími institucemi a drobným rolnictvem. Činnost hospodářského spolku můžeme tedy rozdělit na několik okruhů, které se mnohdy prolínaly. Hlavním posláním spolku zřejmě bylo zkvalitnění vzdělanosti a rozšíření nových poznatků, a to nejen mezi členy spolku, ale i mezi ostatní občany. Mezi stěžejní obory patřilo lesnictví, ovocnářství, chovatelství a samozřejmě zemědělství v jeho klasické podobě. Kromě šíření osvěty pomáhal spolek při získávání subvencí na nejrůznější činnosti, které jeho členové provozovali. Podával také celou řadu peticí, a to zejména v 80. letech.

Hospodářský spolek postupně pořizoval pro potřebu svých členů hospodářské nářadí a stroje, které svým členům za nepatrnou, ryze symbolickou, částku půjčoval. Dlouhodobě se také snažil o založení kamenické a sochařské školy a právě jeho členové vyvíjely snahy o prodloužení dráhy. Z těchto tří posledně jmenovaných snah se však nepodařila jediná.

Spolek se ale i nepřímo podílel na založení městského muzea v Sedlčanech. Ten úzce souvisí s Národopisnou výstavou v Praze z 90. let. Z podnětu Hospodářského spolku byl na podzim roku 1893 ustaven okresní národopisný odbor, za jehož jednatele byl zvolen učitel Čeněk Habart.

Obrovskou aktivitou spolku, která je často opomíjena, je fakt, že Hospodářský spolek výrazně změnil i vzezření zdejší krajiny, neboť se snažil osázet veškerou volnou půdu ovocnými i jehličnatými stromy.⁵³⁴ Dle map je patrné, že podoba zdejšího kraje se od dob osázení do dnešních dnů výrazně nezměnila. Lesní školka zřízená pro tento účel stávala původně na pozemcích hraběte Pfeila v Nalžovicích a postupně byla přemístěna do Kosovy Hory. Dále jeho členové regulovali místní potoky, podporovali meliorace a opravovali silnice.

Zajímavým faktem je i to, že hospodářský spolek byl personálně propojen s organizacemi republikánské strany. To je případ například Anny Mrskošové, která byla členkou agrární strany, později i poslankyní, aktivistkou na poli emancipace žen, pisatelkou Rolnických listů, místopředsedkyní Hospodářského spolku,...⁵³⁵ Členem se stal i Antonín Vystyd, který věřil, že by strana mohla rolníkům skutečně pomoci. Tito členové hospodářského spolku šířili od 20. let 20. století myšlenky agrární strany na zdejším venkově. Činili tak však mimo spolek hospodářský. Během období trvání spolku došlo i k návrhům, aby byl spolek přeměněn na hospodářsko-politický, ale tento návrh byl vždy zamítnut. Nadále tak zůstával odbornou organizací. Důležitým prvkem je i to, že čím více získává agrární

⁵³⁴ Hrstková R., Osvětová činnost Hospodářského spolku Sedlčanského v 19. století, Praha 1963, s. 22.

⁵³⁵ Koucký K., Sedlčanský hospodářský spolek 1914 – 1943, in Podbrdsko VIII, Příbram 2001, s. 100.

strana na síle, tím slabší je základna a aktivita spolku. To se projevuje ve 20. a 30. letech 20. století. Právě agrární strana je od roku 1907 vedoucí stranou Sedlčanska.⁵³⁶

Činnost spolku byla přerušena za německé okupace zvláštním výnosem ministerstva zemědělství a lesnictví 15. 11. 1943 a již nikdy nebyla obnovena.⁵³⁷ Bohužel během války se ztratila a zničila i většina pramenů spojených s činností Hospodářského spolku. Nicméně zdá se, že již v druhé polovině 30. let 20. století má spolek již pouze formální význam a nevyvíjí žádné významnější aktivity.

9.2. Rolnické listy

Tento hospodářský časopis vznikl roku 1885 jako měsíčník, a to redakcí místního učitele Antonína Vystyda,⁵³⁸ přičemž šlo o první časopis na Sedlčansku.⁵³⁹ Antonín Vystyd, jednatel Hospodářského spolku, se staral o vydávání časopisu skutečně pečlivě. Na jeho článkách je patrná upřímná snaha o povznesení kraje a zlepšení poměrů. Díky jeho vedení dostal měsíčník skutečnou výchovnou funkci.

Vznik listů byl iniciován právě Hospodářským spolkem pro okres sedlčanský, jehož věstníkem se stal.⁵⁴⁰ Najdeme v něm tedy vše, o čem hospodářský spolek jednal, co plánoval i co kritizoval.

Tento časopis kladl důraz právě na vzdělávání a zlepšení poměrů v rámci svépomoci a uplatňování vlivu na veřejnost a politiku. Spoluvytvářel besedy spolupracující s místní inteligencí, tedy s faráři a učiteli. Právě toto spojení inteligence s drobným rolnictvem mělo pomoci zuboženému zemědělství regionu. Proto upozorňuje na novinky ve výrobě, v obhospodařování půdy, informuje o situaci v politické a ekonomické sféře, o situaci na trzích, o pojištění, úvěrech a mnoha dalším. Naopak zrazuje od nadměrného používání alkoholu, hýření, úvěrů a dalších rizikových faktorů.

Rolnické listy se díky svému informativnímu a vychovávacímu účelu ukázaly jako zřejmě nejdůležitější prvek a aktivita hospodářského spolku. Listy začaly být vydávány po dlouhých diskuzích, kde se rozhodovalo mezi vlastním regionálním časopisem jako dražším a mezi odebíráním úředních listů a periodik. Nakonec zvítězil názor, že je třeba zohlednit regionální hledisko a problémy a že vlastní časopis rychle reagující na místní poměry, je vhodnější.

⁵³⁶ Páv J., Procházka L., Sedlčansko, Praha 2010, s.23.

⁵³⁷ Koucký K., Sedlčanský hospodářský spolek 1914 – 1943, in Podbrdsko VIII, Příbram 2001, s. 106.

⁵³⁸ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995, s. 254.

⁵³⁹ Páv J., Procházka L., Sedlčansko, Praha 2010, s. 21.

Antonín Vystyd přestože býval svými kolegy nazýván i lidumilem, jenž „z lidu vyšel, pro lid pracoval a trpěl, vítězství se dočkal“, byl ve své pozici redaktora roku 1907 vystřídán ředitelem hospodářské školy Vojtěchem Práškem. Časopis se tak začal více zaměřovat na odbornou stránku a daleko méně na stránku lidskou, morální, politickou. Časopis také přestal organizovat veřejné akce, které místní se spolkem sbližovali a dávaly tak ráz zdejšímu kulturnímu a společenskému životu. Důvodem odstoupení A. Vystyda se stala prohra agrární strany v Osečanech a následné výtky na jeho osobu.⁵⁴¹ V redakci se dále po roce 1911 vystřídal J. V. Suchomel a po něm Emanuel Kožmín, který redigování převzal roku 1916.

Po první světové válce byl časopis zpolitizován a staly se pro něj charakteristickými výpady agrárníků proti opozici. Emanuel Kožmín se sice v polovině 20 let opět postaral o odbornější zaměření časopisu, ten se ale roku 1935 opět vrací k propagaci Švehlovy strany.⁵⁴² 6. června 1942 vyšlo poslední číslo Rolnických listů, a to díky nařízení ministerstva orby.⁵⁴³

Podobně jako dnešní časopisy jsou Rolnické listy plné reklam a krátkých zpráv z ekonomické a politické situace. Jinak se časopis sestával z rubrik Drobné zprávy, Příspěvky, Zprávy spolkové, Literatura, Zprávy z trhu a po roce 1900 přibýly oddíly Samostatný věstník, Školský obzor a Rozhledy.

9.3. Zimní hospodářská škola

Zájem rolnictva o vzdělávání byl poměrně slušný, do prvního ročníku hospodářské školy bylo zapsáno 23 hochů z rolnických rodin. Návrhy na založení zimní školy prvně na schůzi spolku zazněly již roku 1875, ale až o 10 let později byl návrh na ni schválen Českou zemědělskou radou. Škola však byla hrazena převážně z prostředků občanů Sedlčanska, a dále z okresu a obce Sedlčan a zemských dotací. Shromáždění prostředků a sama realizace trvaly dva roky.⁵⁴⁴ Ředitelem byl jmenován Antonín Havrdle, jeden z nejaktivnějších členů spolku, který během svého desetiletého působení jako přednášející pronesl na 341 přednášek, a to vedle své běžné pracovní činnosti. Byl to právě on, kdo se zasloužil mimo mnoha jiného o přebudování nové budovy školy roku 1900, jejíž vznik vyšel na 12 000 zl.⁵⁴⁵

⁵⁴¹ Smrčka V., Vývoj časopisectví na Sedlčansku v letech 1885 – 1948., in Vlastivědný sborník podbrdsko 16, Příbram 1979, s. 130.

⁵⁴² Koucký K., Sedlčanský hospodářský spolek 1914 – 1943, in Podbrdsko VIII, Příbram 2001, s. 101.

⁵⁴³ Smrčka V., Vývoj časopisectví na Sedlčansku v letech 1885 – 1948., in Vlastivědný sborník podbrdsko 16, Příbram 1979, s. 151.

⁵⁴⁴ Janů J., a kol., Almanach ke 120 výročí založení zemědělské školy v Sedlčanech, Sedlčany 2007, s. 13.

⁵⁴⁵ Tamtéž, s. 13 - 14.

O rok později vzniká na škole také „Kurz hospodyňský letní“ s prakticky zaměřenou výukou, která byla posléze také přesunuta do zimních měsíců. Škola vedle toho pořádala řadu kurzů, například kurs lukařský či podkovářský.⁵⁴⁶ Rozšíření školy a velký zájem o ni vedl 28. září 1907 k výstavbě nové budovy, kde škola sídlí dodnes, přičemž náklady na stavbu se vyšplhaly na 44 000 zl.. V roce 1910 ke škole patřila řada pozemků a statek pro praktickou výuku.⁵⁴⁷

Během války se škola mění na nemocniční pobočku červeného kříže a po první světové válce se škola dostává pod výhradní vedení orgánů státu, a tedy vliv spolku na ni téměř zcela ustává. V tomto období hospodaří škola na více než 16 ha půdy vlastní a více než 7 ha půdy najaté. Roku 1943 byla budova školy vystěhována a na jejím místě vznikla kasárna SS. Nicméně po válce se výuka probíhající během vysídlení provizorně v blízké Jesenici a Středoklukách u Kladna vrátila do původních prostor.

Určitě stojí za zmínku, že k roku 1937 se počet absolventů vyšplhal na 1 269 chlapců a 587 dívek.⁵⁴⁸ Počty studentů v ročníku se pohybovaly od 4 do 32 studentů, přičemž školu dokončilo v prvním vystudovaném ročníku 22 hochů. Počet zapsaných studentů byl samozřejmě ve všech ročnících vyšší než počet dokončivších. Do druhého ročníku postupovalo většinou o 2 až 6 chlapců méně.⁵⁴⁹ Studium stálo pochopitelně až za domácími povinnostmi.

V 19. století existuje a také vzniká v českých zemích celá řada hospodářských škol, ale ty jsou většinou zaměřené na vyučení úřednictva. Vesměs jde o školy vyšší. Veřejná škola zaměřená na studium pro drobné rolníky v jižních Čechách de facto chybí. Sedlčanská škola tak patří mezi první školy takto orientované.⁵⁵⁰

9.4. Zájmové, vlastivědné a svépomocné spolky

Po roce 1860 vzniká v Sedlčanech celá řada spolků. Jde o spolky zájmové, vlastivědné, svépomocné i politické. Vzhledem k tématickému zaměření práce a jejich vlivu, zde zmíním pouze ty významné.

Mezi první patřil hudební spolek Záboj, který byl založen roku 1862 a vedl ho učitel Jan Baxa.⁵⁵¹ V roce 1868 oficiálně vznikl spolek divadelních ochotníků. Nicméně své první představení sedlčanští ochotníci sehráli již roku 1841, a to z popudu sedlčanského lékárníka

⁵⁴⁶ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko III. Díl, Sedlčany 1995, s. 237.

⁵⁴⁷ Janů J., a kol., Almanach ke 120 výročí založení zemědělské školy v Sedlčanech, Sedlčany 2007, s. 14.

⁵⁴⁸ Tamtéž, s. 15.

⁵⁴⁹ SOkA Příbram, Rolnická škola v Sedlčanech, i.č. Zápisník žáků 1887 – 1901,

⁵⁵⁰ Sborník věnovaný 100 výročí založení zemědělské školy v Sedlčanech, Příbram 1987, s. 31.

⁵⁵¹ Páv J., Procházka L., Sedlčansko, Praha 2010, s.20.

Soukupa. Šlo o Štěpánkovo představení Berounské koláče a Přítel v nouzi.⁵⁵² V 70. letech 19. století vznikl také spolek studentů a ti také čas od času hráli divadlo. Členové těchto spolků se velmi často zapojili do politického, hospodářského a společenského života země.⁵⁵³

Mezi další spolky patřil například učitelský spolek s názvem „Povltavská Budeč“. Šlo o spolek učitelů jehož prostřednictvím její členové vyvíjeli snahy povznést svůj stav a zlepšit stav škol a výuky, a tím i studentstva. Budeč také usilovala o povznesení stavu rolnického a živnostenského. V rámci své výuky a přednášek se učitelé snažili vyvíjet osvětovou činnost. Budeč tak podporovala své členy taky k tomu, aby prostřednictvím článků šířili obecné vzdělávání. Upozorňuje například na stav půdy a její chybné obhospodařování.

Budeč ale neorganizuje žádné rozsáhlejší projekty, neboť se téměř po celou dobu své existence potýká s nedostatkem financí. Její členové se tedy více odvolávají na učitelovo svědomí a zdůrazňuje se jakási myšlenka učitelského poslání.⁵⁵⁴ Činnost Budče zasahuje do všech vrstev života. Zabývá se například i otázkou kouření žactva a prodeje tabákových výrobků.⁵⁵⁵ Na schůzích bývají zohledňovány i obecné ekonomické problémy.

Sedlčanská Budeč byla oficiálně založena 1870,⁵⁵⁶ ačkoli schůze se konaly již od roku 1869, přičemž členská základna se prolínala s členkou základnou hospodářského spolku. Členy byli například A. Vystyd a J. Heller, oba svého času pracovali jako předsedové Budče, a mnoho dalších učitelů, neboť učitelé byli nejen častými členy hospodářského spolku, ale i nejčastějšími přispěvateli Rolnických listů.

Zajímavostí je i to, že podle zápisu z 13. června 1935 mají učitelé Budče uklidňovat veřejnost před strachem a nenávisť k henleinovcům. Dále se snaží přiblížit německé myšlenkové směry přednášené docentem Příhodou, který přibližoval myšlenky Diltheye a E. Sprangera.⁵⁵⁷

Roku 1930 eviduje Povltavská Budeč 79 členů, z čehož je i 11 učitelek domácích nauk a 5 vojáků.⁵⁵⁸ K 31. srpnu 1904 pak 99 činných členů.⁵⁵⁹ K 12. květnu 1898 pak 77 činných členů. Tato čísla však vždy zahrnují i členy z Voticka a Sedlečka. Každopádně se svými 104 činnými členy se roku 1901 dostává sedlčanská Budeč na 15 místo ze 118 jednot

⁵⁵² Ledovcová J., a kol., 100 let Městské knihovny v Sedlčanech, Sedlčany 1982, s. 9.

⁵⁵³ Páv J., Procházka L., Sedlčansko, Praha 2010, 20 - 21.

⁵⁵⁴ SOkA Příbram, Povltavská Budeč Sedlčany, i.č. kniha I Zápisy o schůzích, zápis ze dne 28. dubna 1870.

⁵⁵⁵ Tamtéž, i.č. kniha II, zápis ze dne 15.11. 1905.

⁵⁵⁶ Tamtéž, i.č. kniha IV Zápisy o schůzích 12. 6. 1921-7. 6. 1931, zápis ze dne 12.6.1921.

⁵⁵⁷ Tamtéž, zápis ze dne 5. 10. 1935.

⁵⁵⁸ Tamtéž, i.č. kniha V, Zápisy o schůzích 17.9.1931-25.1.1940.

⁵⁵⁹ SOkA Příbram, Povltavská Budeč Sedlčany, i.č. kniha II, Zápisy o schůzích 1. 9. 1903 – 31. 8. 1911, Jednatelská zpráva 1.9.1903 – 31.8.1904.

Budečských.⁵⁶⁰ Samozřejmě mají vlastní besídky a vnitřní členění na odbory a samotná Budeč je dále členem mnoha dalších spolků, například Matice Komenského.

Sbor dobrovolných hasičů vznikl roku 1869 v Sedlčanech a po roce 1876, kdy bylo vydáno nařízení o obcích a jejich hasičských sborech, začaly být zakládány i spolky dobrovolných hasičů v okolních obcích. Další doba zakládání nastala po roce 1884, kdy byl vydán zákon o podporách na hasičské nářadí.⁵⁶¹

Roku 1882 byla vytvořena Občanská beseda stávající především ze sedlčanské inteligence. Předmětem jejího zájmu je kulturní dění v obci. Stejně jako i jiné spolky, měla beseda vlastní knihovnu, která v podstatě plnila funkci knihovny městské. Dále zde vzniká Řemeslnická beseda a Svatováclavská jednota.

Roku 1885 vzniká za pomoci benešovských a příbramských Sokolů sedlčanská jednota sokolská. Cesta k jejímu založení nebyla úplně snadná a prvních přihlášených členů nebylo mnoho.⁵⁶² Nicméně Sokol získal rychle na Sedlčansku oblibu a roku 1929 dokonce získal v Sedlčanech bývalý pivovar a přebudoval ho na tělocvičnu. V polovině 30. let 20. století má na 400 členů.

Toho samého roku 1929 vznikl i místní odbor Národní jednoty pošumavské. Tato organizace, pomáhající české menšině v pohraničí, pořádala velké národní slavnosti v Sedlčanech.⁵⁶³ Z jejího popudu vznikl Národopisný odbor, který se roku 1894 změnil ve spolek Okresního muzea. Ten úzce souvisí s Národopisnou výstavou v Praze z 90. let. Spoluprací této jednoty a hospodářského spolku byl na podzim roku 1893 ustaven okresní národopisný odbor, za jehož jednatele byl zvolen učitel Čeněk Habart.

Hospodářský spolek a okresní národopisný odbor rozvinuly velkou kampaň propagující sbírání památek. Bylo rozhodnuto, aby se sedlčanský okres zúčastnil národopisné výstavy v Praze jako samostatné muzeum. Ustavující valná hromada se sešla 10. června 1894 v místnostech okresního zastupitelstva. Byl zde mimo jiné ustaven první výbor Okresního muzea v Sedlčanech, jehož předsedou se stal řídící učitel Jan Baxa.

První přehlídka nasbíraných historických předmětů se uskutečnila již v listopadu 1894 v hostinci U Karla IV. a navštívilo ji přes 2 000 lidí. Připomínám, že Sedlčansko mělo v této době cca 6 000 obyvatel. I to poukazuje na vysoký vliv, který spolková činnost v této době na místní obyvatele měla.

⁵⁶⁰ SOkA Příbram, Sedlčanská Budeč v Sedlčanech. i.č. kniha III, Zápisy o schůzích, Jednatelská zpráva 15.10.1896 – 5.7.1903.

⁵⁶¹ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko III, Sedlčany 1995, s.25.

⁵⁶² Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko III, Sedlčany 1995, s.16.

⁵⁶³ Páv J., Procházka L., Sedlčansko, Praha 2010, s. 23.

Sedlčany se roku 1920 dočkaly i založení Orelstva, a to kaplanem Ladislavem Krainerem. Členem a sponzorem Orelstva byl jeden z největších místních podnikatelů Jaroslav Gärtner.⁵⁶⁴ Většina ostatních větších podnikatelů se zapsala do Sokolstva.

Roku 1895 byl v Sedlčanech založena řemeslnicko-životnostenská beseda Svornost, jejímž předsedou a zakladatelem byl Jindřich Fliegel. Fliegel chtěl touto formou spojit řemeslníky a životnostníky sedlčanského okresu, a to v duchu Hospodářského spolku politického okresu sedlčanského a Povltavské listy, které spolek vydával měly být věstníkem Svornosti.⁵⁶⁵

Na Sedlčansku existovala celá řada dalších spolků. Rozsah práce však nedovoluje věnovat se všem. Jednotlivým řemeslnickým spolkům hájícím zájmy své profese bude věnována pozornost ještě v kapitolách zaměřených na individuální odvětví.

9.5. Regionální časopisy

V tomto kraji byl regionální tisk před rokem 1918 velmi důležitý. Ovlivňoval myšlení zdejších obyvatel, a tím i politické smýšlení. Vedle Rolnických listů zde v námi sledovaném období vycházelo dalších šest časopisů.

Povltavské listy začaly na Sedlčansku vycházet jako reakce na vítězství mladočechů v Sedlčanech. Vítězem ve volbách byl Čestmír Lang ze Zahrádky u Petrovic.⁵⁶⁶ Iniciátorem založení byl mladočesky orientovaný politický klub Karla Havlíčka Borovského v Sedlčanech. První číslo listů vyšlo 1. listopadu 1894. Vydavatelem a redaktorem byl jmenován vlastivědec Jindřich Fliegel.

Politická přeměna kraje měla jít programově ruku v ruce s rozvojem hospodářství regionu. Povltavské listy vytvářely propojení mezi regionem a okolím, často do nich přispívali vzdálení rodáci. Listy byly silně nacionální, měly protivládní ráz, a tak často docházelo ke konfiskaci čísel listů. V prosinci roku 1897 se listy rozešly s mladočechy a dá se říci, že se postupně zaměřily na všennárodní zájmy.⁵⁶⁷ Časopis vycházel každých čtrnáct dní zhruba ve 400 kusech, tzn. v méně než čtvrtinovém nákladu Rolnických listů. Vydávání tohoto prvního politického časopisu sedlčanska definitivně skončilo v dubnu 1898.⁵⁶⁸

Dalším politickým časopisem, který prvně vyšel 14. prosince 1901, byly Hlasy z Povltaví, také orientované na mladočeskou stranu. Šlo o týdeník zaměřený na řemeslníky a

⁵⁶⁴ Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko III, Sedlčany 1995, s. 23.

⁵⁶⁵ Smrčka V., Vývoj časopisectví na Sedlčansku v letech 1885 – 1948., in Vlastivědný sborník podbrdská 16, Příbram 1979, s. 136.

⁵⁶⁶ Tamtéž, s. 135.

⁵⁶⁷ Tamtéž, s. 137.

⁵⁶⁸ Tamtéž.

živnostníky, který chtěl také šířit osvětu a pokrok. Aby získal co nejvíce čtenářů, začal přejímat i myšlenky Rolnických listů. V podstatném se však zásadně rozcházel. Zastávaly totiž opačné zájmy. Konflikt se tak projevil například při zakládání hospodářského družstva, kdy Hlasy z Povltaví stály pochopitelně na straně obchodníků. Hájily zkrátka zájmy středních městských vrstev, čímž si mohly na Sedlčansku získat jen malý zástup čtenářů. Odpovědný redaktor a sedlčanský tiskař František Černý se sice snažil rozšířit vliv časopisu na celé jižní Čechy. Přesto 28. číslem tento čtrnáctideník končí.⁵⁶⁹

Dne 12. března 1911 vyšlo první číslo Povltavského obzoru. Vydavateli tohoto politického časopisu byli sourozenci Jan a František Procházkové. Ti se snažili ve svém listu o sjednocení politického postupu buržoazních stran.⁵⁷⁰ Téhož roku, kdy časopis vznikl, ho převzal knihtiskař Jan Šťastný, pod jehož vedením se časopis začal obracet na regionální problematiku a historii. 13. dubna 1912 tak časopis získal nový název „Časopis věnovaný zájmům kraje Povltavského“. Nejvíce příspěvků v této době psal vlastivědný pracovník Čeněk Habart.⁵⁷¹ Vydávání časopisu ukončila první světová válka, na jejímž konci vyšlo ještě jedno poslední číslo.⁵⁷² Vít Smrčka spojuje zánik tohoto časopisu do souvislosti s odchodem Jana Šťastného ze Sedlčan.

V roce 1921 začal vycházet časopis Vltavské proudy, orientující se především na turistiku.⁵⁷³ Autorkou mnoha článků byla již zmíněná Anna Mrskošová. V Sedlčanech zahájil roku 1923 činnost měsíčník Ohníčky mládí, který byl určen pro děti a dorost. Časopis byl pod patronátem místních učitelů a odpovědným redaktorem se stal školní inspektor Ludvík Heller.⁵⁷⁴ Vydavatelem byl v tomto případě Okresní školský odbor Sedlčanský. Časopis byl orientován výrazně vlastivědně. Kladl si za cíl vychovávat děti k znalosti a vztahu ke krajině. Redakční rada představovala část členů spolkového výboru Okresního muzea v Sedlčanech.⁵⁷⁵ Velkým přispěvatelem a členem redakce byl i Čeněk Habart. Náklad se pohyboval mezi 2 000 až 3 000 výtisky, postupem času však ztrácel svůj vlastivědný charakter a stával se zábavným čtením. List přestal být vydáván v červnu roku 1942.⁵⁷⁶

⁵⁶⁹ Smrčka V., Vývoj časopisectví na Sedlčansku v letech 1885 – 1948, in Vlastivědný sborník podbrdská 16, Příbram 1979, s. 140.

⁵⁷⁰ Tamtéž.

⁵⁷¹ Tamtéž, s. 143.

⁵⁷² Tamtéž, s. 144.

⁵⁷³ Páv J., Procházka L., Sedlčansko, Praha 2010, s.27.

⁵⁷⁴ Tamtéž.

⁵⁷⁵ Smrčka V., Vývoj časopisectví na Sedlčansku v letech 1885 – 1948, in Vlastivědný sborník podbrdská 16, Příbram 1979, s. 152.

⁵⁷⁶ Tamtéž, s. 152 – 153.

Pokusem o vydávání časopisu, který měl pomoci hospodářství regionu, byl měsíčník Sedlčanský kraj vydávaný od srpna 1934 Jiřím Slabou.⁵⁷⁷ Články časopisu měly zvýšit turismus a upozornit úřady na „zaostalý sedlčanský okres.“⁵⁷⁸ Šlo o politicky neorientovaný časopis s kvalitními články. Vedle Rolnických listů šlo o nejodebíranější časopis. Jiří Slaba však vyslyšel nabídku na místo redaktora v Českém Jihu, a tak časopis vyšel naposledy 31. prosince 1937.⁵⁷⁹

⁵⁷⁷ Páv J., Procházka L., Sedlčansko, Praha 2010, s. 27.

⁵⁷⁸ Smrčka V., Vývoj časopisectví na Sedlčansku v letech 1885 – 1948., in Vlastivědný sborník podbrdská 16, Příbram 1979, s. 154.

⁵⁷⁹ Smrčka V., Vývoj časopisectví na Sedlčansku v letech 1885 – 1948., in Vlastivědný sborník podbrdská 16, Příbram 1979, s. 154.

10. Závěr

Snahou předkládané práce bylo přispět k znalostem o období industrializace českých zemí a především přiblížit vývoj sedlčanského regionu, jakožto krajiny života místních obyvatel, v době, která je obecně považována za éru, kdy se proměňuje celá společnost. Mění se výrobní postupy, technika, doprava, demografie i veškerá správa. Potvrdilo se, že Sedlčansko skutečně patřilo mezi agrární oblasti, kde se průmyslové podniky prosazovaly, a konec konců i v současnosti prosazují, jen s obtížemi.

Tento vyloženě zemědělský region po roce 1850 jen obtížně přijímal nové způsoby hospodaření. Lidé zde lpěli na tradičním způsobu zemědělské výroby, ale také na vztazích s bývalou vrchností. To potvrzuje například dlouhotrvající existence „chodění na lásku“, zmíněná v kapitole o lesnictví. Stejně jako převládající nedůvěra v nové osevní postupy.

Ačkoli bychom zde ještě před rokem 1850 našli ohniska průmyslového rozvoje v podobě dvou prosperujících cukrovarnických firem, nešlo o podniky dlouhodobě prosperující. Oba závody zanikly hned na počátku námi sledovaného období. Několik následujících desetiletí se pak nese pouze v zavádění průmyslové výroby do režie velkostatků. Výraznější podnikatelské osobnosti se zde začínají objevovat až na konci 80. let. Z nich si můžeme jmenovat například průmyslníka Josefa Gärtnera, zemského a říšského poslance.

I zdejší zemědělský průmysl byl značně ovlivněn hospodářskou krizí v 70. letech 19. století. Přestože situace byla pro většinu rolníků i řemeslníků náročná, škody zde nebyly tak velké, jako v jiných regionech, a to jednoduše pro to, že zde podnikatelská sféra, vyjma velkostatků, a zemědělský průmysl, vyjma mlýnů, zcela chybí a problémy drobných rolnických hospodářství nejsou tak očividné. Výraznější kapitalistické tendence se objevují až v 90. letech 19. století. Do výroby jsou postupně zaváděny technické novinky, je patrná značná orientace na efektivní postupy. Pole a louky jsou meliorovány, cesty spravovány a začínají se využívat i dříve opomíjené nevhodné prostory například na výsadbu stromů, a to jak ovocných tak lesních. To je zjevné zejména v 90. letech 19. století a v letech před první světovou válkou.

Nositelem pokroku je nadále šlechtický velkostatek, který má mnoho finančních prostředků, stejně jako odborné vedení. Počátkem 20. století přesto můžeme v regionu vidět jasné rozšíření inovativních způsobů zaváděných v zemědělském průmyslu. Vedle lomů se zde začínají objevovat i řemeslné podniky, které se v pár případech mění na menší průmyslové závody. Jde jednak o mlýnská zařízení ať už o mlýny moučné či pily, a také o kovářské podniky. Jedním z prvních úspěšných je dílna Antonína Royta ve Vysokém Chlumci a druhá, zřejmě nejúspěšnější strojová dílna Františka Bartoše. Přesto průmyslových podniků

v regionu skutečně moc nebylo a těch pár největších, které zaměstnávaly okolo sta zaměstnanců, se nedokázalo udržet dlouhodobě.

Největšími podniky tak jsou zdejší lomy a pily, které zde fungují od 80. let 19. století až do 40. let století 20. Oba druhy závodů se pro Sedlčansko vedle mlýnů staly specifickými odvětvími průmyslu. Všechny tak využívají to, co jim místní přírodní podmínky a krajina nabízejí. Tedy dřevo, kámen a spádově vhodné potoky. Střídají se u nich úspěšná období s těmi méně šťastnými, které ale nesouvisela pouze s obecně panujícím hospodářským klimatem, ale například i s výstavbou v Praze, která se stala v první polovině 20. století odbytištěm pro zde zpracované dřevo a kámen. Relativní blízkost Prahy byla a je pro region bezesporným přínosem, neboť se do ní vyváželo i zemědělské zboží zdejších velkostatků a rolníků. V menší míře pak i zboží místních řemeslníků.

Na přelomu století se zde také začínají profilovat osobnosti, jejichž vliv zasahuje vedle vlastních podniků, které řídí, i do sféry peněžnictví a správy. Takovouto osobností je například Alois Šípek, majitel zdejší cihelny a obchodník se stavebními materiály, který se stává zakládajícím členem výboru sedlčanské spořitelny. Další výraznou osobností je Bedřich Pejša, jehož rodina postupně na počátku 20. století získává do vlastnictví tři ze čtyř největších sedlčanských mlýnů. I on zasedla ve spořitelním výboru a zasahoval do hospodářského dění regionu. Vedle těchto podnikatelů se nám pak ve výborech spolků a místních akciových společnostech objevují jména velkostatkářů, například Leopolda Pollaka.

Mezi místní elitu, ale také patřili lékaři, učitelé a faráři. Najdeme je mezi funkcionáři zdejších spolků, družstev a správy. Velmi často se také stávali iniciátoři vzniku těchto sdružení a do jisté míry je také drželi pohromadě. Spolková činnost je ostatně na Sedlčansku dosti bohatá. Už samotná členská základna Hospodářského spolku politického okresu Sedlčany, která byla na takto malý region atypicky veliká, na tuto situaci poukazuje. Fakt že zejména učitelé se na venkově stali jakýmsi informátory, naznačuje i to, že vedle zemědělců a živnostníků tvoří nejpočetnější skupinu tohoto spolku. Rodinu, která by neměla alespoň jednoho svého člena v nějakém spolku, bychom zde hledali obtížně, ačkoli samozřejmě existovaly a to zejména mezi nejmenšími rolníky. Ostatně takováto rodina by se v podstatě odřízla od hospodářského a společenského dění celého regionu. K hospodářským a sociálním dějinám Sedlčanska tak spolky, ať už svépomocné či kulturní a vzdělávací, neodmyslitelně patří. Z původně hospodářských spolků se zájem obyvatel přesunuje v první polovině 20. století také do spolků kulturních. Důvodem je jednak nové klima „moderní společnosti“, ale také prostý fakt, že se lidem v jejich denním harmonogramu objevuje volný čas.

Nositeli technického pokroku zde byly jednoznačně mlýny, které také ve svých provozech na počátku 20. století zavádí jako první podniky elektřinu. Přesto je u zdejší mlynářské techniky vidět zhruba dvacetileté opoždění oproti zbytku Čech. Zmiňovaná elektřina je v regionu zaváděna zhruba stejným tempem, jako je tomu ve zbylých Čechách. Ostatně první republika se svou orientací na drobné rolníky a také venkovské prostředí skutečně do jisté míry stírá opožděnost vývoje Sedlčanska oproti ostatním regionům.

Oblastí, která však zůstává stále ve velmi nevyhovujícím stavu jak z hlediska kvality, tak z hlediska propojenosti, je místní doprava. K jejímu mírnému oživení sice došlo v souvislosti se zavedením železniční sítě do Sedlčan, zbylé projekty však skončily pouze ve fázi plánů. Dálkové silnice, které zde měly vzniknout, nebyly nikdy dokončeny a nedošlo ani k plánovanému splavnění Vltavy v okolí Sedlčan. Doprava zůstala nákladná a jistě odlákávala případné zájemce a investory o zdejší podnikání. Podniky, které zde byly vytvořeny, zase postupně připravovala o zisky. Zmiňovaná blízkost Prahy oproti vzdálenějším oblastem se díky kvalitnější železniční dopravě v jiných regionech v podstatě setřela. Potřebná síť podniků, které by na sebe logicky navazovaly a vytvořily zde prostor pro dlouhodobé podnikání, zcela chyběla.

Region tak začal být již v 19. století pomalu vysídlován. Množství obyvatel, které zdejší obce opouští, je značné a k zastavení tohoto trendu dochází až na konci námi sledovaného období. Roste pouze samotné město Sedlčany, zbylé obce si spíše svůj vzhled zachovávají. Tím se zde komplikuje i sociální stránka. Dochází k mnoha případům regionálního zvýhodňování, kdy například Ing. Immler striktně odmítá zaměstnat ve svých dolech zájemce o práci z jiných regionů.⁵⁸⁰ Posiluje se tak i nedůvěra ve vše cizí, a to navzdory snahám místních „hospodářských buditelů“.

Ačkoli změny, ke kterým zde dochází, byly pozvolné a neprovází je žádný větší úspěch, nemůžeme tvrdit, že region stagnuje. Ostatně dle statistik došlo v rámci českých zemí k nejvýraznějším změnám v rámci industrializace právě v zemědělském sektoru.⁵⁸¹ Tento fakt je jasně patrný u majetnějších rolníků, kteří mnohdy strojní vybavení považují za známku kvalitního hospodářství, snaží se své děti posílat do hospodářských škol a v hospodaření se zaměřují na budoucí zisk i za cenu momentálního odsunutí značné části příjmů. Osvojují si také jakousi finanční a právní gramotnost. V tom mělo přímo Sedlčansko nespornou výhodu oproti okolním okresům Sedlecko a Voticka. Jakožto správní centrum se totiž stává sídlem většiny spolkových organizací.

⁵⁸⁰ MK Sedlčany, Rolnické listy 1893, Ročník IX, číslo 3, Kam podnikli letos výlety naši žáci?, s. 43.

⁵⁸¹ Horská P., a kol., Zrod velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropy, Praha 2002, s. 186.

Pokud jde o odpověď na otázky položené v úvodu, tedy na to zda je krajina Sedlčanska v rámci Čech skutečně oblastí opomíjenou, musím říci, že v podstatě ne. Ono je totiž těžké myslet z ekonomického pohledu na něco, kde v podstatě není nic. Zdejší krajina není bohatá na nerostné suroviny a díky nekvalitnímu dopravnímu spojení se nakonec ani nevyplatilo vyvážet to „málo“, co zde bylo. Uspěť na trhu tak mohly spíše podniky, vyrábějící „nestandardní“ zboží, jakou byla například firma na deky Otty Kaufmanna, která také zůstala poměrně úspěšná po celou první polovinu 20. století. Pocit zdejších obyvatel, tedy že na ně není myšleno, je však pochopitelný, vzpomeneme-li například na nedokončenou železnici, kterou nikdy vodní doprava nenahradila. Stejně tak platí i argumenty zdejších obyvatel, že se hospodaření malých rolníků dostalo do pozadí v rámci celkové hospodářské situace. Dostalo, a i přes veškeré spolkové a družstevní snahy, které zde probíhaly, nedokázaly místní lidé smazat rozdíl, který se mezi rázem zdejší krajiny a jinými úspěšnějšími oblastmi vytvořil. Agrární oblast Sedlčanska s převažujícím rolnickým obyvatelstvem se tak jen pozvolna měnila v agrárně průmyslovou. I na konci námi sledovaného období tak zůstává jednou z nejchudších oblastí, již tak průmyslově spíše nerozvinutých jižních Čech.

11. Bibliografie

Prameny:

Archiv autorky , Památník Růženy Molíkové; obrazová dokumentace

MM Netvořice, Staněk S., Jak zasáhla okupace do osídlení území mezi Vltavou a Sázavou

MM Sedlčany, Hevrdle A., Slavnostní spis v upomínku třicetiletého trvání hospodářského spolku v Sedlčanech 1864 – 1894, Tábor 1894

MM Sedlčany, Okresní věstník politického okresu Sedlčany, Ročník 1939

MM Sedlčany, Pamětní kniha obce Sedlčany I, II

MM Sedlčany, Slavnostní spis v upomínku 50letého trvání Hospodářského spolku, Sedlčany 1914

Rodinný archiv Benešových, Kronika rodiny Benešovi

Rodinný archiv Benešových, Hospodářská ročenka

Poštovní muzeum Praha, Fond Václava Dragouna

Poštovní muzeum Praha, Poštovní úřady, 1371

SOkA Příbram, AO Kňovice, Kronika obce Kňovice, 1919 - 1980

SOkA Příbram, AO Kosova Hora, Kronika obce Kosova Hora, 1922 -1963

SOkA Příbram, AO Petrovice, Kronika obce Petrovice 1928 - 1940

SOkA Příbram, AO Počepice, Kronika Počepice 1905-1932

SOkA Příbram, AO Sedlčany, Pozemkové knihy Okresu Sedlčanského

SOkA Příbram, AO Sedlčany, Vodní knihy Okresu Sedlčanského

SOkA Příbram, Hospodářský spolek politického okresu Sedlčany 1872 – 1943

SOkA Příbram, Kašpar a spol., továrna na hospodářské stroje Sedlčany, 1915 – 1918

SOkA Příbram, Okresní jednota živnostenských společenstev 1913 – 1948

SOkA Příbram, Osobní fond Bohuš Kareš 1908 - 1979

SOkA Příbram, Osobní fond Václav Chmátal.1888- 1963

SOkA Příbram, Povltavská Budeč Sedlčany 1869 - 1940

SOkA Příbram, Rolnická škola Sedlčany 1887- 1953

SOkA Příbram, Společenstvo mlynářů, pekařů a příbuzných živností Sedlčany 1861 - 1950

Literatura:

Adámek, K.,V., České zemědělství, Statistická studie, 1899

Basařová, G., České pivo, Padov 1999

Beranová M., - Kubačák A., Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě, Praha 2010

- Blažek M., 700 let Kosovy Hory, Kosova Hora 1972,
- Čáka J., Zmizelá Vltava, Beroun 1997
- Doležal J., Střípky z mozaiky protektorátní společnosti, Německá okupace a její konec v politickém okrese Sedlčany (1939 -1945)
- Gába Z., s kol., Geologické vycházky Českou republikou, Praha 2002
- Habart, Č.: Sedlčansko, Sedlecko a Voticko I. Sedlčany 1994
- Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995
- Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko III, Sedlčany 1995
- Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko IV, Sedlčany 1995
- Horská P., a kol., Zrod.velkoměsta, Urbanizace českých zemí a Evropy, Praha 2002
- Hrstková R., Osvětová činnost Hospodářského spolku Sedlčanského v 19. století, Praha 1963
- Hrstková, R., K vzdělávací činnosti sedlčanského hospodářského spolku na konci 19. století, in Vlastivědný sborník Podbrdsko 15, Příbram 1979, s. 91 - 97
- Hubert M., Osobní lodě na Vltavě 1865 -1985, Praha 1985
- Hlušíčková H., (ed.), Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, I díl, Praha 2001
- Jákl P., Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska I. díl, Praha 2004
- Jakubec I., - Jindra Z., (ed.), Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do konce habsburské monarchie, Praha 2006.
- Janů J., a kol., Almanach ke 120 výročí založení zemědělské školy v Sedlčanech, Sedlčany 2007
- Kárník Z., České země v éře První republiky (1918 – 1938), Díl první, Praha 2003
- Kárník Z., České země v éře První republiky (1918 – 1938), Díl druhý, Praha 2002
- Kárník Z., České země v éře První republiky (1918 – 1938), Díl třetí, Praha 2002,
- Koucký K., Sedlčanský hospodářský spolek 1914 – 1943, in Podbrdsko VIII, Příbram 2001, s. 91 - 108
- Kozlík J.,Sedlčanský Hospodářský spolek 1864 – 1914, in. Sedlčanský sborník, Příbram 1971 s. 99-109
- Kubů E., - Pátek J., (ed.), Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami, Praha, 2000.
- Kubů E., - Šouša J., (ed.), Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století, Praha 2008
- Kuthan J., Staletí pod hradními okny, Praha 2002,

- Lacina V., - Pátek J., (ed.), Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti 1918-1945, Svazek III., Praha 1995
- Lasák M., Naučný slovník lesnický, Ministerstvo zemědělství ČR, Praha 1994
- Ledovcová J., a kol., 100 let Městské knihovny v Sedlčanech, Sedlčany 1982
- Nožička J., Přehled vývoje našich lesů, Praha 1957
- Malíček J., a kol., Přírodní zajímavosti Sedlčanska, Pelhřimov 2007
- Matoušek V., Čechy krásné, Čechy mé Proměny krajiny Čech v době industriální, Praha 2010
- Páv J., a kol., 100 let sedlčanské radnice: 1903 – 2003, Sedlčany 2003
- Petráň J., Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic, Praha 2011
- Průcha V., a kol., Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918 – 1992, I. díl, Brno 2004
- Růžková J., a kol., Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005, I. Díl, Praha 2006
- Schelle K., Význam roku 1848 pro vytvoření moderního státního aparátu, Ostrava 2008
- Slezák L., Pozemková reforma v Československu 1919 – 1935, in Sborník příspěvků, Československá pozemková reforma 1919 - 1935 a její mezinárodní souvislosti, Uherské Hradiště 1994, s. 3 - 9
- Smrčka V., Vývoj časopisectví na Sedlčansku v letech 1885 – 1948, in Vlastivědný sborník podbrdská 16, Příbram 1979, s 123 - 157
- Svoboda P., Kapitoly z dějin zdravotnictví na Sedlčansku, Sedlčany 1983
- Šubrtová A., Dějiny populačního myšlení v českých zemích, Praha 2006
- Štaif J., Revoluce 1848-1849 a počátky občanské společnosti v českých zemích, in. Národní obrození a rok 1848 v evropském kontextu, Sborník příspěvků z mezioborového vědeckého symposia v Litomyšli, Litomyšl 1998, s. 71 -83.
- Štěpán L., a kol., Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách II, Praha 2008
- Vachtl J., Soupis lomů ČSR, Okres Sedlčany (podle stavu v r. 1931), Praha 1933
- Venkovský F., a kol., Dějiny bankovníctví v českých zemích, Praha 1999

Periodika:

- Příbramský deník, Příbram 27.1.2012
- Radnice – Měsíčník města Sedlčany, Sedlčany 2009 - 2012
- Rolnické listy, Sedlčany 1885 – 1942

Internetové zdroje:

Četnická stanice Jehnice

<http://www.cetnickastanicejehnice.estranky.cz/clanky/cetnictvo---historie/cetnicke-stanice/cetnicke-stanice-v-cechach-1927-2_.html>

Český statistický úřad

<[http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/69AE5A9D98009AA4C1256E660041EAD0/\\$File/tab3_30.pdf](http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/69AE5A9D98009AA4C1256E660041EAD0/$File/tab3_30.pdf)>

Digitální depozitář poslanecké sněmovny,

<<http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/155schuz/s155001.htm>>

Nahlížení do katastru nemovitostí

< <http://nahlizenidokn.cuzk.cz/>>

Mašláň P., Lesní hospodaření 19. století na příkladu velkostatku Broumov, Brno 2010

<is.muni.cz/th/173820/ff_m/Lesnictvi.doc>

Obec Krásná Hora

<<http://www.obeckh.cz/historie.htm>>

Pour I., Lihovarská ročenka 1937

<<http://rumbooks.rumicek.cz/1937-lihovarnicka-rocenka/index.htm>>

Vilímkův jízdní řád republiky československé – zima 1819/1919

<<http://www.csd1918.wz.cz/1918s073.jpg>>

Laboratoř Geoinformatiky

<<http://oldmaps.geolab.cz/>>

12. Přílohy

Příloha 1, Tabulka č 26, Mlýny a jejich zařízení na Sedlčansku ve 20. letech 20. století

Jméno toku	Název mlýna	Obec	Majitel	Vodní síla v HP	Počet kol	Motory
Mastník		Červený Hrádek	Velkostatek Č. Hrádek	34	turbína	parní stroj 50 HP
Mastník	Pejšův mlýn	Sedlčany (Lhotka)	Jan Pejša	32	turbína	parní stroj 200 HP
Mastník	Zábřezský	Sedlčany	Luisa Gärtnerová	V.25	1	naftový motor 8 HP
Mastník	Panský mlýn	Sedlčany	J. Gärtner	36	2	Parní stroj 60 HP
Mastník	Sestrouňský mlýn	Sestrouň	Karel Všetečka	35	turbína + 1	naftový motor 12 HP
Mastník	Podskalský mlýn	Osečany	Velkostatek Osečany	11	2 kola	
Mastník	Radíčský	Radíč	J. Chvála	7,7	2 kola	
Svrchnice	Holubice	Nechvalice	František Pešta	4,9	1	
Svrchnice	Petřinův	Skuhrov	Josef Panec	3,6	1	
Svrchnice	U Zelenků	Počepice	František Litoš	4,1	1	
Svrchnice	U Křížků	Vletice	Josef Sosnovec	2	1	
Svrchnice	Mlýnec	Vletice	E. Skalníčka	2,7	1	
Vltava	Proudkovický mlýn	Proudkovice	Václav Bílek	6,3	2	
Vltava	Kamýcký mlýn	Kamýk	Marie Zemanová	6,7	1	
Vltava	Mrskošův	Přívozec	Josef Mrskoš	6,77	1	
Vltava	Zvírotický mlýn	Zvírotice	Bohuslav Dolejš	25	2	
Musík	Červený	Červený	Alois Jiráček	4,8	1	
Musík	Na Vrahu	Nalžovice	Jaroslav Sosnovec	4,7	1	
Musík	Baňov	Podhájí	Václav Plavec	4,4	1	
Sedlecký potok	Šeborův mlýn	Jesenice	Marie Spilková	5,6	1	benzinový motor
Sedlecký potok	Lipský mlýn	Úklid	A. Vondrušková			
Sedlecký potok	Rudolecký mlýn	Rudolec	Lalák	7	2	
Sedlecký potok	Vackův	Sedlčany	Karel Vacek	4,9	1	naftový motor 6 HP

Jméno toku	Název mlýna	Obec	Majitel	Vodní síla v HP	Počet kol	Motory
Kamenický potok	Mlejneček	Křemenice	Karel Kovařík	3,5	1	
Kamenický potok	Dobiášek	Křemenice	Karel Poslušný	3	1	
Kamenický potok	Kamenický mlýn	Kamenice	A. Dlouhá	9	1	
Brzina	Na Kulišovně	Týnčany	Rolnické Družstvo	7,2	2	nasávací 10 HP
Brzina	Melena	Skoupý	Lamb. Konarovský	3,78	1	
Brzina	U Petříčků	Josef Diviš	Týnčany	3	1	naftový motor 10 HP
Brzina	U Radášů	Eduard Pešta	Týnčany	3,2	1	
Brzina	Červený	Krašovice	Václav Slaba	8,88	2	dynamo 2, 5 HP
Brzina	U Špalů	Vletice	Ferdinand Hotovec	5,2	1	
Brzina	U Mrůzků	Vletice	František Bláha	5	1	
Brzina	U Jandečků	Smrčí	Václav Nohejl	5,5	1	
Brzina	Z Šmatáků	Skrýšov	Antonín Kvída	3,3	1	
Brzina	U Chadimů	Bražná	Jarolím Fiala	14,4	1	
Brzina	U Šourků	Sv. Jan	František Kunzl	4,6	1	
Brzina	U Šámalů	Dražkov	František Herynk	5,3	1	
Brzina	U Hradilů	Chramosty	František Vozka	3,6	2	
Brzina	U Stehlíků	Chramosty	Antonín Stehlík	3,1	1	
Brzina	U Lundáků	Líchovy	Petržilek	5	1	
Brzina	Hodikov	Hodikov	Ferdinand Rmoutil	10	1	
Brzina	Zrubecký mlýn	Zrubek	V. Hodouš	3,4	1	
Hrachovka	Hejhalův	Přední Chlum	Václav Hejhal	3	1	
Kosobudský potok	U Svatoše	Krásná Hora	Josef Hůla	3,3	1	
Kosobudský potok	U Pivoňků	Krásná Hora	Josef Mrskoš	3,1	1	
Kosobudský potok	U Matláňka	Zhoř	František Vácha	2,9	1	

Jméno toku	Název mlýna	Obec	Majitel	Vodní síla v HP	Počet kol	Motory
Varovský potok	U Bardů	Brod	J. Doubrava	2,4	1	
Varovský potok	Obděnický	Žemličkova Lhota	Hynek Zelenka	3,5	1	benzinový motor 8 HP
Varovský potok	Jedličkův	Radešice	František Jedlička	2,6	1	
Varovský potok	Hradilův	Vilasova Lhota	A. Hradil	3,5	1	benzinový motor 10HP
Petrovický potok	U Vozdraků	Petrovice	František Vondrák	3,5	1	naftový motor 10 HP
Petrovický potok	Petrovický mlýn	Petrovice	Emanuel Dlouhý	5,19	2	naftový motor 12 HP, motor na plyn
Vladečinský potok	Příválek	Mladotova Zahrádka	František Zrálík	2,5	1	naftový motor 10 HP
Řenkovský potok	Plicov	Mladotova Zahrádka	S. Lang	5,4	1	
Řenkovský potok	U Kalivodů	Radešín	Václav Míchal	3,4	1	benzinový motor 8 HP
Radejský potok	Míkův	Krašovice	Marie Mílková	5,28	1	
Jezvinský potok	Mleč	Třebnice	Josef Stoulil	3,7	1	naftový motor 6 HP
Martinický potok	Knotkův	Martinice	J. Míka	4	1	benzinový motor
Křečovický potok	Hájek	Suchdol	Jan Lhoták	3,9	1	naftový motor 4 Hp

Zdroj: Habart Č., Sedlčansko, Sedlecko a Voticko II, Sedlčany 1995.

Příloha 2, Tabulka 27 Soupis nejvýznamnějších lomů Sedlčanska

Obec	Lokalita/ název	Majitel, nájemce	Využití
Bořená Hora	Na sichrově	František Kostka	kamenické práce
Dohnalova Lhota	Jedlina	Obec	uzavřen
Dublovice	Na Skřivánku	obec, Vilém Smetana	určen na stavbu silnic
Hrachov	U Mrskoše	Česká obec pro průmysl kamenický s.r.o.	stavebnictví
Hrachov	Roviště	Karel Kujal	stavebnictví
Chlum	U Dubu	Jan Tomášek	uzavřen 1930
Chlum	Na červeném	Jan Tomášek	kamenické práce
Chramosty	V Brcích	Ludvík Šalda	náhrobky, dlažba,...
Chramosty	V Brcích	František Hes	zatopený
Chramosty	V Pahrbcích/ U Kapličky	Antonín Jarůšek	opuštěný
Chramosty	U Indřákova mlýna	František Bláha	opuštěný
Jesenice	Orlovka	František Skalický	šterk
Kamýk nad Vltavou	Za Skalou	Jaroslav Zeman, velkostatek Kamýk	dlažební kostky, kvádry
Kamýk nad Vltavou	Na Blatnici	Šalda	opuštěný
Klimětice	V Jámách	Josef Fulín	hrubé kamenické práce
Klimětice	V Pasekách	Hynek Kohout	nevyužívaný
Kňovice	Lužnice	Obec	šterk, pro obecní potřeby
Kňovice	U Zavadilky	Karel Hasman	stavební účely
Kosova Hora	Nad kaplí	František Kareš	dlažební kostky, kvádry
Krašovice	U Kleče	M. Reichnerová	sklářské účely
Kuníček	Kuníček	Rudolf Hobzek	šterk a štět
Libíň		Jaroslav Chlasták	kamenické práce
	Šiberný vrch	obec	šterk
Líchovy	Bučily, K.č. 678 - 690	Jan Kosán	kamenické práce
Líchovy	Bučily, k.č.781 – 784	Ludvík Šalda	kamenické práce, kvádry
Líchovy	U Křížku	Ludvík Šalda	kamenické práce
Líchovy	U Silnice / V Loužku	obec	kamenické práce
Nedrahovice	Na skále	Karel Lachout	šterk, štět
Nová Ves	U Vrahu	obec a František Šiška	dlažba, stavební kámen
Osečany		obec	uzavřen
Počepice	Na Vejřici	Okres Sedlčany	okresní šterkovna

Obec	Lokalita/ název	Majitel, nájemce	Využití
Počepice	Na Mikovce	Antonín Krejčárek	štěrk, stavební kámen
Počepice	Za Kostelem	obec	na opravu obecních cest
Rovina	Pod Horama	J. Tománek	Uzavřený
Rybníček	Rybníček	Josef Kabát	pomníky, stavební účely
Sedlčany	U Panského mlýna	Jaroslav Gärtner	Nevyužívaný
Sedlčany	Církvička	obec	
Sestrouň	Na Potůčkách	Jan Novák	kamenické práce, stavebnictví
Skoupý	Stráně (západní lom)	Jaroslav Bílek	sochařské práce, pálení – vápenec
Skoupý	Stráně (východní lom)	Jaromír Štemberk	sochařské práce, pálení – vápenec
Skuhrov	K.č. 170, 171	František Nováček	kamenické práce
Skuhrov	Skuhrovák	Vladimír Šmejkal	štěrk a štět
Solopysky	Ve Skále	František Kareš	stavební práce pro Prahu
Solopysky	Dešno	Ludvík Šalda	kvádry, dlažba
Solopysky	Nad Vrškem	Karel Beran	dlažba, štěrk
Svatý Jan	Balkán	Jindřich Troníček	dlažba, stavební kámen
Třebnice	Štileček	Lesní správa vysoký Chlumeč	okresní štěrkovna
Týnčany	Na Kozinkách/ U sv.Jana	obec	vápenec stavebnictví
Vápenice		Karel Beran	dlažba, stavebnictví
Veselíčko	Na Skuhrováku	Tomáš Pitha	štěrk
Vilasova Lhota	Draha	František Dolejší	kamenické práce
Zahrádka Mladotova	Hadětín	Čestmír Lang, velkostatek Mladotova zahrádka	stavební kámen pro účely statku
Zberaz	Roudný	Matěj Vyhnal	opuštěný
Zvěstov	Na Hřištích	obec	štěrk
Zvírotice	Na Dolnici	obec, v pronájmu Česká obec pro průmysl kamenický s.r.o.	kamenické práce
Zvírotice	Močidla	obec, v pronájmu Česká obec pro průmysl kamenický s.r.o.	opuštěný
Zvírotice	Klouby	obec, v pronájmu Česká obec pro průmysl kamenický s.r.o.	dočasně uzavřen
Zvírotice	Klouby	obec, J. Wildmann	

Zdroj: Vachtl, J., Soupis lomů ČSR. Okres Sedlčany (podle stavu v r. 1931), Praha 1933.

Příloha 3, Tabulka 28, Srovnání cen zboží na Sedlčansku 1913 až 1920

Zboží a jeho množství	Ceny roku 1913	Oficiální ceny 1918	Černé ceny 1918	Oficiální ceny 1920	Černí ceny 1920
Pšenice 100 kg	8 - 12 zl.	25 zl.	500 zl.	40 zl.	200 - 500 zl.
Žito 100 kg	7 - 10 zl.	20 zl.	200 zl.	40 zl.	150 - 300 zl.
Brambory 100 kg	1,5 - 3 zl.	8 zl.	50 zl.	14 zl.	35 zl.
Mléko 1 l	7 - 9 kr.	-	1 - 2 zl.	50 kr.	1 - 2 zl.
Máslo 1 kg	1 - 1,5 zl.		20 - 40 zl.		15 - 30 zl.
Sýr 1 kg	10 kr.		4 - 5 zl.		3,5 zl.
Slepice	80 kr.		14 - 18 zl.		16 zl.
Husa	2 - 2,5 zl.		100 - 150 zl.		40 zl.
Boty mužské	5 - 10 zl.		100 - 180 zl.	150 zl.	200 zl.
Kapesní hodinky	7 - 50 zl.		100 - 500 zl.	100 zl.	800 zl.
Pivo 1 l	10 - 14 kr.	70 kr.	0,7 - 1,5 zl.	80 kr.	1 zl.
Petrolej 1 kg	20 - 25 kr.	60 kr.	10 - 15 zl.	70 kr.	5 - 15 zl.

Zdroj: Rodinný archiv Benešových Kronika rodiny Benešovi, rok 1919.

Příloha 4, Otisk razítek pošty Sedlčany

Zdroj: Poštovní muzeum Praha, i.č. Otisky razítek v evidenci PHÚ 1892, přír. č. 82/2009, sign II, karta č. 2159/1.

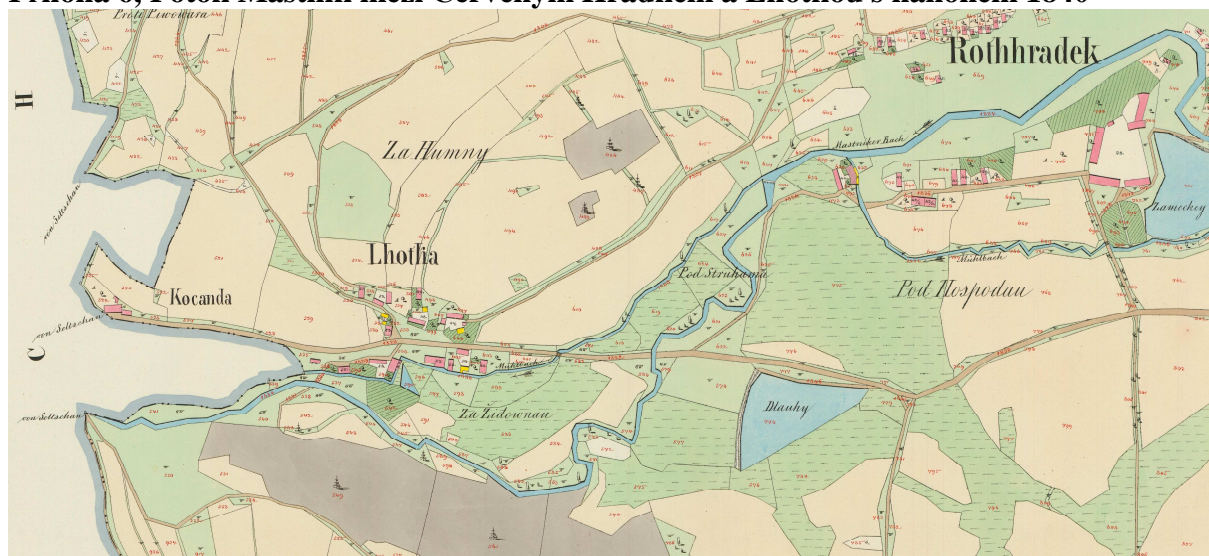
Příloha 5, List držebnosti manželů Janžurových z Kosovy Hory

Handwritten title: List držebnosti manželů Janžurových z Kosovy Hory

Číslo přílohy	Katastrální číslo	Popis (podle katastrálního úřadu)
1	134	střední pole s výhledem na hory
2	134	střední pole s výhledem na hory
3	48	role
4	48	role
5	48	role
6	48	role
7	48	role
8	48	role
9	48	role
10	48	role
11	48	role
12	48	role
13	48	role
14	48	role
15	48	role
16	48	role
17	48	role
18	48	role

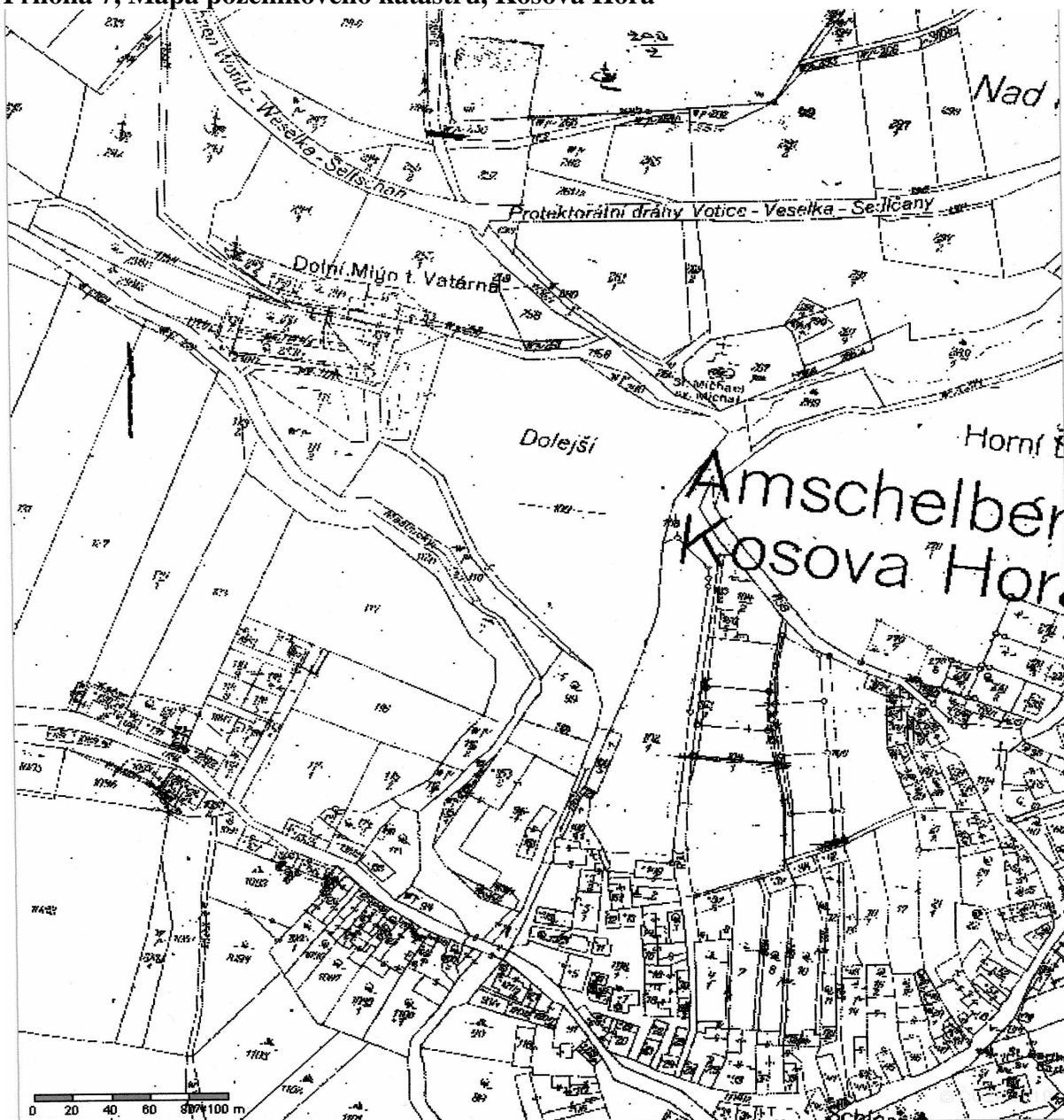
Zdroj: SOkA Příbram, AO Sedlčany, Pozemkové knihy Okresu Sedlčanského, Kosova Hora, List držebnosti k č.p. 42, protokol č. 72, karton 1.

Příloha 6, Potok Mastník mezi Červeným Hrádkem a Lhotkou s náhonem 1840

Zdroj: Ústřední archiv zeměměřictví a katastru, Stablní katastr 1: 2 880, Rothradek 1840.

Příloha 7, Mapa pozemkového katastru, Kosova Hora

Zdroj: Nahlížení do katastru nemovitostí, 1: 2 080

<http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&MarQueryId=6D2BCEB5&MarQParam0=670014&MarQParamCount=1&MarWindowName=nahlizenidokn>

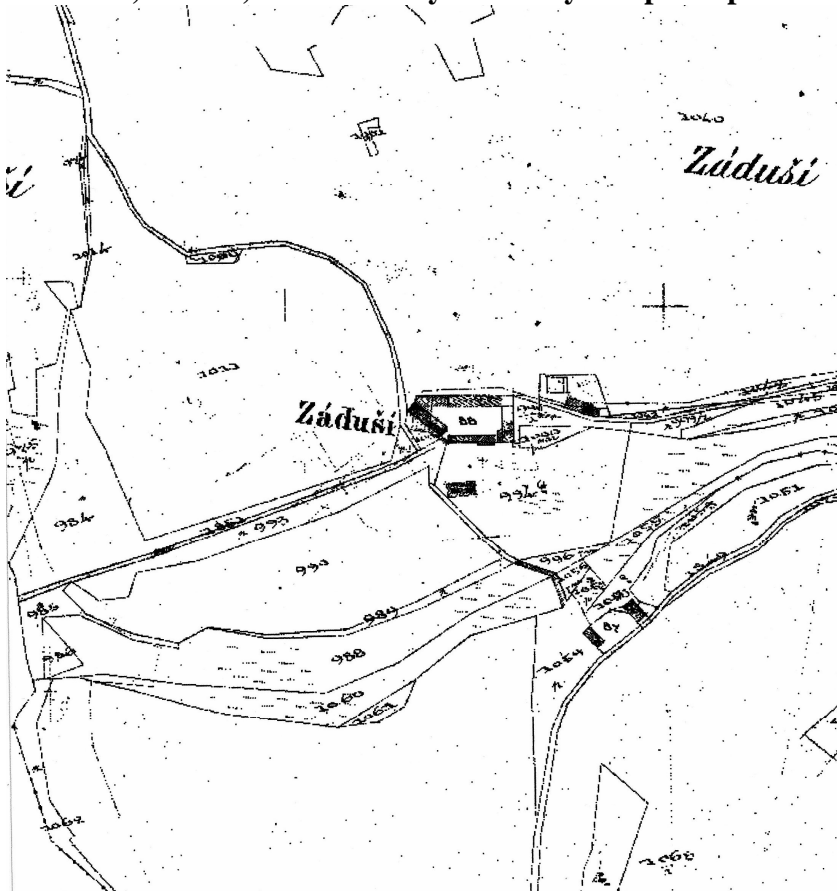
[22. 7. 2012]

Příloha 8, Záduší, statek rodiny Benešových 1840

Zdroj: Ústřední archiv zeměměřictví a katastru, Stabílní katastr 1: 2 880, Rothradek 1840.

Příloha 9, Záduší, Statek rodiny Benešových v první polovině 20. století

Zdroj: Nahlížení do katastru nemovitostí, 1: 2 752

<<http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&&MarQueryId=6D2BC EB5&MarQParam0=670014&MarQParamCount=1&MarWindowName=nahlizenidokn>>

[22. 7. 2012]